



**NORDISKA MUSEET**



**FATABUREN**

**1913**

**HÄFT. 4**

**KULTURHISTORISK-TIDSKRIFT**

••• **UTGIFVEN AF** •••  
**N. E. HAMMARSTEDT**

---

Nils Keyland, Primitiva eldgörningsmetoder i Sverige. Fortsättn. 193  
Professorkan Thérèse Kjellbergs silfversamling, af G. C-m och Upk. 237  
Smärre meddelanden: Björnupptåg i Oviksfjällen, af J. Stadling . 256

---

Bilaga: Redogörelse för Nordiska Museets utveckling och förvaltning  
år 1912 samt Redogörelse för K. Lifruskammarens och därmed  
förenade samlingars utveckling och förvaltning år 1912.

**G**åfvor till Nordiska Museet från landsorten insändas under adress Nordiska Museet, Stockholm. I Stockholm kunna de inlämnas antingen i museet eller å Skansen, Djurgården. Vid hvarje föremål böra fyndort och gifvarens namn, titel och adress samt i öfrigt hvarje upplysning, som kan lämnas om föremålets historia eller användning, så fullständigt och tydligt som möjligt angifvas.

**F**otografier af kulturhistoriskt, etnografiskt och arkeologiskt intresse (byggnader och byggnadsdetaljer, husgeråd, dräkter, utöfvandet af landtliga sysslor och hemslöjd, idrotter och lekar, forntroföremål o. s. v.) mottagas med tacksamhet af Nordiska Museet.

**U**ppteckningar om lefnadssätt, sysslor och bruk i äldre tider samt om folkseder, lekar, forntro och vidskepelser, sägner o. s. v. äro likaledes särdeles välkomna bidrag till museets arkiv för svensk folkkännedom.



*Författarne äro ensamma ansvariga för sina uppsatser innehåll.*

## Primitiva eldgörningsmetoder i Sverige.

### Gnideld, vrideld, slageld.

Med en jämförande studie.

Af

Nils Keyland.

#### B. Vrideld.

*Vrideld.* Af vrida, fsv. vridha. På allmogespråket ofta *vrideld* eller *vriell*; *vredeld* (Österbotten punkt 66, Uppland p. 97), *vreeld* (Österbotten p. 65, 70; Jämtland p. 109; Medelpad p. 86), *vreggeld* (Uppland p. 98), *vrenel'n* och *vren'el* (Ångermanland, p. 67, 107), *vremotseld* (Uppland p. 99), syn. *gnideld* och *gnoeld* (Småland p. 95, 101, 102, 61). Johan Ihre upptar formen *vrideld*<sup>1</sup> och *vredeld*.<sup>2</sup> Isländska *bragðalseldr* (af *bragðalr*, syl, drill). Tyska litteraturen äger ingen särskild benämning för vrideld utom den som motsvarar vårt *nödeld*, se not 1—2 här nedan och Fataburen 1912, s. 1.

<sup>1</sup> De Superstitionibus hodiernis ex gentilismo residuis, Diss. Acad., Upsaliae 1750—52 s. 88: »Sed, ut superstitione sunt omnia plena, ignem e lignis excutiunt, alterum lignorum, tamquam terebram, in altero circumvertentes, qui ignis a nostratibus appellatur *vrideld*, Germanis nothfeur, & paganis inter sacras res reputatus; si enim apud Romanos per incuriam Vestæ ignem exstingui passæ fuerant ejus sacerdotes, mos erat, tabulam felicis materiæ tamdiu terebrare, quousque exceptum ignem cribro æneo Virgo in ædem ferret (jfr Justus Lipsius, De Vesta et Vestalibus, C. VIII, hvilket arbete återfinnes hos Joannis Georgius Grævius, Thesaurus Antiquitatum Romanorum p. 619. Trajectus ad Rhenum 1696. Lipsius i sin tur citerar Festus, Livius och Simplicius.)

<sup>2</sup> Glossarium Suiogothicum Tome II: »*Wred-eld* vocatur ignis, qui ex attritu duorum lignorum elicitur, & qui a superstitionis varie usurpari dicitur». Här begagnar sig Ihre tydligen af den definition som återfinnes hos J. Fr. Schannat, Concilia Germaniæ, Coloniae Augustæ Agrippiensium 1759, Tomus I, kap. V, s. 49: Decrevimus quoque, ut secundum Canones unusquisque Episcopus in suâ Parochiâ solitudinem gerat . . . ut populus Dei paganas non faciat; sive . . . sive . . . sive illos sacrilegos ignes, quos

Vridelden framkallades på olika sätt medelst en drill eller borr af trä (drillpinne, isl. bragðalr,<sup>1</sup> grek. *τρούπανον*, lat. terebra) å ett annat stycke af trä, härd (lat. tabula, se not 1 s. 193). Apparaten i dess helhet hette på grekiska *πυροῖον*, på latin igniarium eller ignitabulum.<sup>2</sup>

### I. Alternativ rotation.

a. *Handdrill*. Handdrillen består af två delar, drillpinne och härd.

*Punkt 55*. I »Wärend och Wirdarne», del I, sid. 189, meddelar Hyltén-Cavallius följande: Ännu för en mansålder sedan funnos trakter i vårt land f. ex. Dalsland, hvarest gamla skogsmän och skyttar förstodo att efter våra urfäders sed upptända eld utan stål och flinta medelst att häftigt rulla en torr ekekäpp mellan händerna emot ett torrt trästycke, och i Wärend är samma sed, änskönt öfivad annorledes och i annan mening, icke okänd än i dag.<sup>3</sup>

*P. 56*. Man hade ett hål i ett säte eller dylikt utaf gran, och så höll man en torr björkpinne mellan händerna och surrade rundt, tills det började kolas, och man fick eld; men det måste vara vana, intet gick det för hvem som hälst.<sup>4</sup> Fig. 24. Härjedalen.

Från europeiskt område saknar jag för öfrigt uppgifter om den primitiva handdrillen. På vissa områden ute i vida världen, såväl

*Ned fratres* vocant sive omnes quæcunq; sunt, Paganorum observationes diligenter prohibeant . . . *Ned fratres* (*Nied feor*, *Noth feur*), *id est, ignis, ex duorum aridorum lignorum attritu elicitus*. (Se annan läsart *Fataburen* 1912, s. 1.)

Jfr Hermanni Conringii ad Stephanum Baluzium epistolæ, i *Epistolarum Syntagmata*, *Helmeftadiæ* 1694, XIII, s. 41: » . . . Ostendi verò, illa antiquiora esse primis Christianismi in Saxonia rudimentis: atque pertinere illum indiculum ad caput V Synodi Liptiensis celebratæ anno 743. Id quod indubiè etiam Tu probabis: mecumq; corriges illam Sirmondianæ editionis voculam *Nedfrutres* in *Nodfyres*, quorum fit mentio in *Indiculo*: Cùm hodieq; Germanis nobis *Nodfyr* appelletur *ignis magna violentia excitatus, confrictu lignorum*, quo vulgus agrestium superstitiosè abutitur adversus creditas pecudum fascinationes. » — Kursiv. af förf.

Pehr Lovén, *De Gothungia*, s. 21, sammanställer sin definition efter samma gamla källor, men benämner elden enligt skånskt idiom *gnie-eld*.

<sup>1</sup> *Biskupa sögur*, I, sid 616. Utg. Kaupmannahöfn 1878. Se s. 233, not 4.

<sup>2</sup> Appollonius Rhodius. Se äfven M. H. Morgan »*De Ignis Eliciendi Modis Apud Antiquos*», Complete preservation and discussion of what the classics preserve with regard to the methods of making fire amongst the ancients. Denna afhandling ingår i tidskriften *Harvard Studies in Classical Philology*, vol. I, s. 13—64. Se där speciellt s. 21.

<sup>3</sup> Jfr *Fataburen* 1912, sid. 2.

<sup>4</sup> Efter meddelande af Per Svensson, Lillhärdal.

den gamla som den nya, är dess användning desto vanligare. Sålunda finner man den sporadiskt omnämnd från Asien<sup>1</sup> så väl för heligt som profant bruk, oftare från Afrika.<sup>2</sup>

Om handdrillens förekomst i Nordamerika yttrar Mac Guire i anf. arb., s. 693: Äldre amerikanska skrifter visa starkt sannolikheten af, att den nordamerikanska indianen vid tiden för de hvitas ankomst kände endast den enkla drillen, som rullas mellan handflatorna. W. Hough uppräknar ett tjog indianstammar från Alaska till Carolina, hos hvilka handdrillen begagnats, och belyser sin resumé med en mångfald afbildningar af handdrillar i The U. S. National Museum i Washington.<sup>3</sup> Fullt inhemska är den också eller har varit i Centralamerika<sup>4</sup> och Sydamerika.<sup>5</sup> Äfven i Australien och Oceanien.<sup>6</sup>

<sup>1</sup> Transactions of The Asiatic Society of Japan, VI, 1878, s. 223; Reprint Tokyo 1888. Om sättet att göra helig eld i Japan. — E. B. Tylor, Primitive Culture, London 1891, vol. II, s. 385, om eldgörning bland en fornarisk stam på Ceylon. — J. G. Wood, The Natural History of Man, London 1870, II, s. 502, dyakerna på Borneo, med illustration. — W. Hough, Firemaking Apparatus in The Annual Report 1888, Washington 1890, sid. 551, 552, fig. 17 och 18, ett par heliga Ainos-drillar. — Samuel Ödman, Resebeskrifning om Kamtschatka, Upsala 1787, s. 67 (efter Steller). — J. D. Mac Guire, A Study of the Primitive Methods of Drilling, Washington 1896, sid. 667, med illustration af en »Bronze Babylonian fire god», se fig. 25 i denna uppsats. Efter Harper's Magazine, januari 1894.

<sup>2</sup> G. Schweinfurth, Im Herzen von Africa, Leipzig 1874, I, s. 571, Nilområdet. — E. B. Tylor, Anthropology, An Introduction to the Study of Man and Civilisation, London 1881, s. 261—2 och fig. 72, bushmännen. — J. G. Wood, anf. arb., I, sid. 101, kafirerna, med illustration. — Hough, Firemaking Apparatus, sid. 552—553 och fig. 19, herdefolk i Somalilandet (metoden där, enl. förf:s mening, importerad från Arabien). — Proceedings of The Royal Society of Edinburgh, XII, s. 309, R. W. Felkin, Maidu eller Morunegrerna i Central Afrika. — Journal of the Anthropological Institute of Great Britain and Ireland, XV, s. 10, taveitanegrerna på Kilimanjaros sluttningar. — British Museum, anf. Handbook, s. 15 fig. d. — Carl Petter Thunberg, Resa uti Europa, Africa och Asia 1770—1779, Uppsala 1789, II, s. 179. — Eric von Rosen, Från Kap till Alexandria, Stockholm 1912, sid. 86 (figur), Batwastammen.

<sup>3</sup> Se Firemaking Apparatus, s. 533 ff. Äfven i The Methods of Fire-making, sid. 395 f., talar han om handdrillen. Jag hänvisar f. ö. till H. H. Bancroft, The Native Races of the Pacific States, London 1876, I, s. 237; — G. H. Loskiel, History of the United Brethren, London 1794, sid. 54 (häraf finnes en svensk upplaga, Stockholm 1792, och återfinnes där samma uppgift sid. 75).

<sup>4</sup> Lord Kingsborough, Antiquities of Mexiko, London 1831. En oerhördt omfångsrik samling af forn-mexikanska hieroglyfmålningar, hvori handdrillen ofta återkommer som dekorativt motiv, se t. ex. vol. II, 2:a afd. blad 4 och 9, 4:e afd. bl. 11, 12, 14, 19, 32; Se äfven Mac Guire, anf. arb., s. 701 f., samt Tylor, Researches etc. (som ofvan), sid. (Forts. å not 4 samt noterna 5 och 6, se följande sida.)

Belysande frågan om handdrillens uppkomst hänvisar jag till Mac Guire, anf. arb., s. 667, och Karl von den Steinen,<sup>5</sup> som i ett längre resonemang dryftar problemet om dess utveckling till eldon utan att för sin del finna någon acceptabel lösning. — Huruvida man af den iakttagelsen, att prylning alstrar värme, så småningom ledts till försök att *afsiktligt* framställa eld, hvilket denne författare knappast tror på, eller om man gjort det genom härmning af tillfälliga förebilder i naturen, står ej klart.

Min sagesmans uttalande i p. 56, att det vid handdrillens handtering måste vara vana och att det icke gick för hvem som hälst, bekräftas ofta. Med det uppöfvade handlag, som vilden därvid besitter, går det dock att få eld på förvånansvärdt kort tid äfven med handdrill. Uppgifterna variera emellertid ganska betydligt. Wood<sup>1</sup> uppger, att det är ansträngande och att två män måste turas om, likaså R. W. Felkin<sup>1</sup> samt Transactions of Japan,<sup>1</sup> som anslår t. o. m.

237 f., fig. 21, 22; Girolamo Benzoni, History of The New world, Issued by the Hakluyt Society, London 1857, sid. 149, med illustration, Nicaragua. I vårt Riksmuseums etnografiska afdelning finnas flera handdrillar från dessa trakter, t. ex. fr. Zuaque el. Mayo-folket i Nordvästra Mexiko (saml. af prof. C. W. Hartman) och från Salvador.

<sup>5</sup> Eric v. Rosén, The Chorotes Indians in the Bolivian Chaco, A preliminary Report, Stockholm 1904, pl. XIII, XVIII, 3, 4, Chorotesindianerna. — Erland Nordenskiöld, Indianlif, Stockholm 1910, s. 37 f. (Choroti och Ashluslay); Indianer och hvita, Stockholm 1911, s. 111; Ymer 1905 s. 294, Beiträge zur Kenntniss einiger Indianerstämme des Rio Madre de Dios-Gebietes, Yamiaca, Tambopata-Guarajo, Atsahuaca indianerna, jfr Ymer 1906, s. 80.

Zeitschrift für Ethnologie XVII, 1885, sid. 311 f. »Brief betreffend die brasilianischen Wilden» (Ehrenreich); samma tidskrift, XXXV, 1903, s. 75 ff. Upps. af Max Schmidt (»Praktische Versuche über das Feuerbohren nach indianischer Weise») med afbildning af handdrillar i Berliner Museum fr. Njepnjepbotu, Tschamakoko, Yamamadi; jfr P. Ehrenreich, Völkerkunde Brasiliens, Berlin 1891, s. 55. — Jahrbuch Mittelschweiz. Commercial. Gesellschaft, II, Arau 1888, upps. Emil Hassler, sid. 114 f., Brasilien etc., jfr Hough, Firemaking Apparatus. — Handbook of American Indians North of Mexico. Part I, Washington 1907 (Smithsonian Inst.), med illustration. — Erik Boman, Antiquités de la région Andine de la république Argentine. Paris 1908. Tome Second, s. 596 f., 658 f. — Walter Raleigh, The Discoverie of the large, rich and bewtiful Empire of Guiana, London 1596, Hakluyt Society, III, London 1848, s. 99. — Karl von den Steinen, Unter den Naturvölkern Zentral-Braziliens etc., Berlin 1894, s. 219 ff.

<sup>6</sup> Aftonbladet 30/7 1911, Bland infödingar i Nordväst-Australien (Kimberleydistriktet), uppsats af Yngve Laurell; några exemplar därifrån finnas i Riksmuseet. — Carl Lumholtz, Bland människoätare, fyra års resa i Australien, Stockholm 1889, sid. 178 och fig. 49. — R. Brough Smith, The Aborigines of Victoria II, s. 250. — Arthur Rigg, Cantor Lectures, Journal of The Society of Arts, August 6, 1895, jfr Mac Guire, anf. arb. s. 666.

<sup>1</sup> Anf. arb. och s.

3 à 4 personer. Tylor<sup>1</sup> säger: Metoden kräfver några få minuter, om man är skicklig och har lämpligt trä — en af oss skulle knappast lyckas. Enligt Samuel Ödman<sup>2</sup> hålles på Kamtschatka sättet för »kvickare än eldstålets bruk». Erik von Rosen<sup>2</sup> meddelar, att Chorotes-indianerna i Bolivia göra eld på 30 sekunder, och denna tid öfverensstämmer med den bästa, som Walter Hough under sina egna experiment lyckats uppnå. En jämförelse visar, att denne expert med en bågdrill lyckades frambringa eld på sex gånger kortare tid eller på 5 sekunder. Max Schmidt har vid sitt experimenterande med handdrillen funnit, att »den sammansatta rörelsen, tryck och drillning, som är förenad därmed, är så svår, att arbetet ej utan vidare leder till resultat». Själf har han aldrig lyckats. Med apparat (båge) däremot har det gått på 7—15 sek. Rekordet af eldgörning medelst handdrill innehas emellertid enligt Hough<sup>3</sup> af apacheindianerna, som i vittnes närvaro gjort eld på 8 sekunder, men äfven under exceptionellt gynnsamma förhållanden på 2 sek. Det senare enligt deras egen utsago. De skola vara världens skickligaste elldrillare.

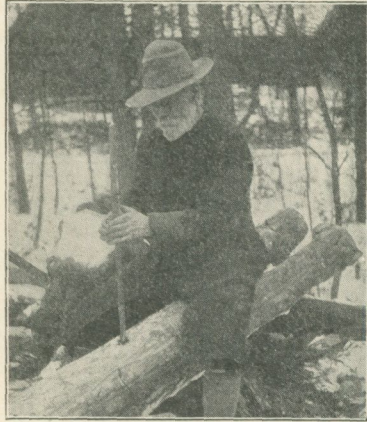


Fig. 24. Handdrill.  
Härjedalen.

Hvad beträffar drillarens ställning i fig. 24, så finna vi någonting fullkomligt motsvarande hos Hough i Firemaking Apparatus, fig. 20, där en taveitaneger sitter grensle öfver en stock, drillande eld. Detta sätt är i alla fall ovanligt. Huru betydligt posen kan variera, därom ger den citerade litteraturen i ord och bild en tillräcklig föreställning. Vanligen består härden af ett lättare trästycke, som måste fasthållas, och utföres detta stundom af en eller t. o. m. två medhjälpare, stundom och oftast af drillaren ensam. Ibland sitter han

<sup>1</sup> Anthropology, anf. s.

<sup>2</sup> Anf. arb. och s.

<sup>3</sup> Firemaking Apparatus, sid. 542.

på marken och trycker fast härden mellan eller under fötterna, ibland står han på knä på den. Delvis är posen gifvetvis beroende af härden form, hvilken, i många fall tillfällig och godtycklig, varierar från den grofva, runda eller halfva stocken till den smala, runda eller halfva grenen, eller från det långsträckta brädet till den lilla kvadratformiga plattan. Bland flyttande stammar, hos hvilka handdrillen räknas till husgerådet och medföres från det ena stället till det andra, är härden af lätt, portativ typ, bestående af en smal, obearbetad gren (t. ex. Mexiko, Sydamerika, Australien) eller af en lätt träskälla af växlande storlek och form (se särskildt The U. S. Nat. Museums samlin-



Fig. 25. Ge Bil. Babylonisk eldgud. Efter en figur af Boscawen.

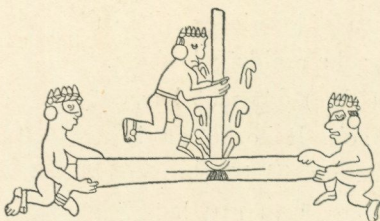


Fig. 26. Handdrill. Detalj af en mexikansk hieroglyfmålning. Efter Lord Kingsborough.

gar i Hough, Firemaking Apparatus). Drillpinnen är stundom rak, t. o. m. täljd, stundom bestående af en alldeles obearbetad, mer eller mindre krokig gren. Från Sydamerika ända upp till Utah och Oregon förekommer ett slags drillpinne, med särskild spets af lämpligt träslag. Spetsen är stundom fastlindad vid en gren eller som en tapp (jfr fig. 44) instucken i pilskaftet, hvilket, alltid till hands, sålunda tjänar ett dubbelt ändamål.<sup>1</sup>

Fig. 25 och 26 visa gamla afbildningar af handdrillen.

*b. Handsnodd-drill, förk. snoddrill.* Består af fyra delar: drillpinnen, snodden, hvarmed man sätter drillpinnen i rörelse, härden och tryckstycket.

*P. 57.* Riksdagsman F. O. Mörtzell i Malåträsk, Västerbotten, meddelar: »De hade en 6 dm. lång käpp af 4 cm. groflek. Fogade

<sup>1</sup> Se Nordenskiölds och v. Rosens samlingar, samt Hough, Firemaking Apparatus.

så ena ändan i en tjärstubbe eller ett tjärigt vedstycke, antingen lodrätt eller vågrätt, jfr fig. 27, 29. Andra änden sattes mot en brädlapp, som var lagd på bröstet. En 2 cm. bred läderrem slogs ett hvarf omkring käppens midt. I takt drogs nu remmen med ömse händerna, så att om en stund började det ryka i tjärstycket och därpå glödga. Af denna glöd blåstes elden upp.»

*P. 58.* Elis Eriksson i Taserud, Arvika landsförsamling, Värmland, har berättat, att han som pojke varit med om att göra nödeld genom att drilla en käpp eller pinne mellan en brädlapp, som sattes



Fig. 27. Handsnoddrill.  
Värmland.

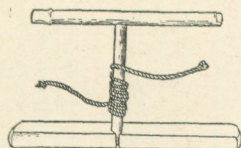


Fig. 28. Handsnoddrill.  
Nias (Asien). Efter Modigliani.

för bröstet och en dito, som placerades på marken, en sten eller stubbe. På dessa brädlappar gjordes små fördjupningar för ändarne af käppen. Det kunde vara en, två eller tre personer som utförde förrättningen, en som tryckte till och en eller två som drog i snöret, jfr fig. 27.<sup>1</sup>

*P. 59.* I Silleruds sn, Värmland, förekom ännu i början af 1880-talet att man på lek gjorde eld med en käpp, som hastigt drillades med ett snöre. Käppen spetsades i ändarne och ställdes upp och ned mellan tvänne brädstuppar, af hvilka den ene hvilade på marken,

<sup>1</sup> Meddeladt af hr Ludv. Mattsson, hvilken sändt mig en fotografi tagen på ort och ställe. Denna visar sagesmannen drillande på beskrifna sätt med hården-brädlappen lagd på en stubbe.

den andra mot bröstet, fig. 27, jfr. fig. 28. Detta sätt att göra eld sades där vara lärdt af en gammal gubbe, som hette Lars i Hohl.<sup>1</sup>

*P. 60.* I Ölme socken i Värmland plägade gossar roa sig med att göra eld på följande sätt. Man lade en träklump, hvori man skurit en liten grop, i närheten af en vägg. En stör, spetsig i båda ändar, ställdes i gropen ofvanpå träklumpen, och ofvanpå stören lades en stång horisontalt, med fäste i en väggspringa. Ett snöre slogs



Fig. 29. Handsnodd, Värmland.

omkring midten af stören, och en karl i hvardera ändan af snöret drog, medan en annan tryckte stångens yttre ända nedåt. Sagesmannen<sup>2</sup> visar i fig. 29, hur man bar sig åt. Jfr ställningen i fig. 47.

*P. 61.* »I Wärend omtalas Gnidelden äfven under namn af Gnoeld (af gno, gnida). När boskapen i någon ordning får svartsjuka, har man ända till senare tid brukat upptända gno-eld genom att lägga ett snöre omkring en stafver och dermed vrida emot en afhuggen ekstock, tills det fattar eld. Med denna gnoeld rökas kreaturen och

<sup>1</sup> Meddeladt af folkskollärare G. Fagerlind, efter hvilens anordning fotografien är tagen.

<sup>2</sup> Jakob Ellman från Ölme.

upptändes ny eld i gården. Äfven har sådan eld varit brukad för att tända på kolmilor och masugnar.»<sup>1</sup> Småland.

P. 62. Brukaren Lars Gren från Ekshärad, Värmland, hvilrens namn jag förut nämnt i sammanhang med gnidelden, gick tillväga som i närmast föregående fall, men begagnade ett uppstående fast föremål, en vägg, en stolpe eller dyl. till härd i stället för en brädlapp. Härigenom erhöill drillpinnen ett horisontalt läge. I fig. 30 visas, hur en person ensam utförde drillningen. I fig. 31 hjälpas tre personer åt. En trycker på och två dra i hvar sin ände af snöret. Detta senare sätt ledde raskare till målet, och då Gren — en het sommardag — demonstrerade det för mig, började det ryka efter tre à fyra sekunder. Det var på lek samt vid nödfall i skogen man gjorde eld på detta sätt. I brist på torrt fnöske tog man en flik af skjortan.

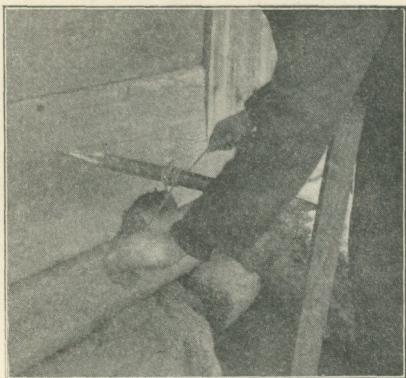


Fig. 30. Handsnoddrill.  
Värmland.

P. 63. Samma förfarande som i p. 62, med en dörr eller dylikt till härd, har förekommit i Växvik, Köla sn, Värmland. »Ett snöre slås ett hvarf kring pinnen och snörets ändar tar man, en i hvardera handen, och drar åt ömse sidor, så att pinnen snurrar. På dörrar till gamla säterstugor har man sett flera märken efter elddragningar.»<sup>2</sup>

P. 64. »När något kreatur är sjukt, så låter man taga Gnideld med en speta af en ekepinne, och ett snöre uti en husdörr, som så länge drages tills det tager eld, hvilken eld, då han blir ansyls tre

<sup>1</sup> Wärend och Wirdarne I, tillägg och anmärkningar IV.

<sup>2</sup> Meddeladt af A. T. Byberg. Om användning af nödellden på denna trakt se p. 49. Benämningarna *elddragning* och *dragen eld* (= nödeld), jfr danska *Ilddragning* och tyska uttrycket *Feuer ziehen*, norska *drage træild*, sammanhånga väl sannolikt från början med rep- och snoddmetoden, där elden faktiskt dragits. Sedermera hafva orden fått den vidsträcktare betydelsen nödeldsgörning och nödeld i allmänhet.

gångar dragen omkring sig och med en viss formulär signa, botas det, när kreaturet rökes därmed». Småland.<sup>1</sup>



Fig. 31. Handsnoddrill. Värmland.

*P. 65.* Från en svensktalande bygd i Österbotten, Finland, meddelas mig: »Johan Erik Joppas, 84 år, i Yttermark by i Närpes omtalar, att hans far berättat, huru han som gosse, då han jämte

<sup>1</sup> J. J. Törner, anf. manusk., jfr G. O. Hyltén-Cavallius, anf. arb., I, tillägg och anm.

kamrater vallade kor, brukade roa sig med att taga *vreeld* på så sätt, att de försågo sig med en pinne, som något hvässades i ändarna. En af gossarna satte en brädlapp med en liten grop emot sitt bröst och stödde ena änden af pinnen mot gropen och den andra mot ladväggen. Två gossar drillade nu omkring pinnen med ett snöre. När gnistor begynte synas, uppfångades de i fnöske.»<sup>1</sup>

P. 66. Oscar Smeds, skräddare, 30 år, hemma i Finby i Närpes, berättar, att när han som gosse jämte kamrater gick i vall, brukade de »ta vred-eld». Från en laddörr uttogs en stock, som en af kamraterna stödde mot marken i lodrät ställning, ett litet stycke från ladväggen. Mellan dörrstocken och väggen sattes en pinne, som med ett snöre af en eller två af gossarna drillades fram och tillbaka, tills brandlukt kändes och friktionspunkterna blefvo svedda. Detta var en allmän lek bland vallhjon, men någon verklig eld tog man inte.<sup>1</sup>

P. 67. Ville man göra vriden eld, »vren-el'n», inne i stugan,<sup>2</sup> berättar gamle smeden Olof Sjöström från Hattsjö, Gideå socken i Ångermanland, så passade man in en pinne i ett hål i väggen och dess andra ände i ett motsvarande hål i en huggkubbe. Ett snöre lindades ett par hvarf omkring pinnen, och genom att draga i detta med ömse händer kom pinnen i hastig vridning, så att fnösket i kubbens hål antändes. En person sköt på kubbens, medan den andre drillade.<sup>3</sup> Fig. 32.

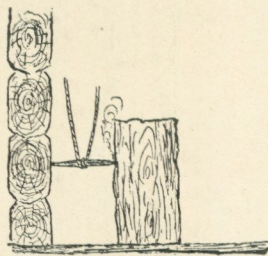


Fig. 32. Handsnoddrill. Ångermanland. Teckning af J. A. Näslund.

P. 68. Olof Persson i Taserud, Arvika landsförsamling, Värmland, berättar, att i hans ungdom gjordes nödeld genom att drillas en furukäpp mellan en brädlapp mot bröstet och dörren till en badstuga. Men han minnes ej, om det var för något visst ändamål.

P. 69. Från Kils socken i Värmland berättar sjuttiofemåriga Erik Olsson, hvilken numera är bosatt i Frykerud följande: »Blef

<sup>1</sup> Meddelare folkhögskoleföreståndaren Jacob Tegengren, Kristinestad.

<sup>2</sup> Jfr p. 76, 83.

<sup>3</sup> Meddeladt af folkskollärarne J. A. Näslund och A. T. Renlund. Teckningen är efter en skiss af herr Näslund.

ett svinkreatur sjukt, då jag var liten gosse, skulle det botas med nödeld. Denna framkallades på det sätt, att dörren till en kölna, som var mycket torr, ställdes på glänt och en i båda ändarne rundt tillspetsad kaffe sattes mellan dörren och dörrkarmen. Kring kafflen lades ett snöre eller tågstump. Genom att växelvis draga i snörets ändrar sattes kafflen i hastig svängning till dess eld uppstod vid dess båda ändar. Med denna eld antändes en halmkärffve, som man lade öfver en fägata, och öfver den brinnande halmkärffven skulle det sjuka

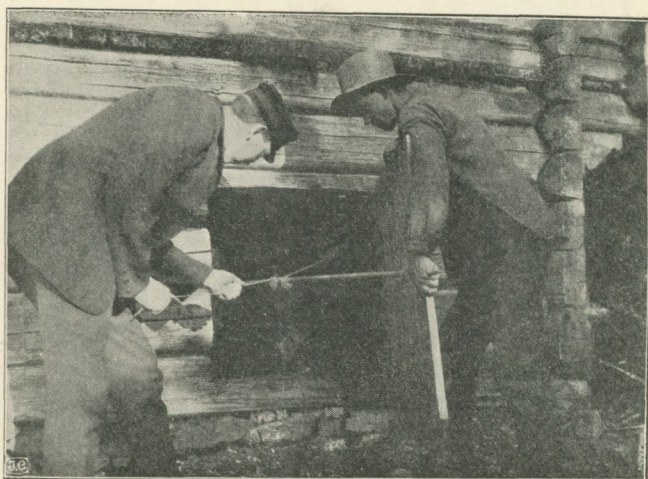


Fig. 33. Handsnoddrill. Värmland. Foto. Ludvig Mattsson.

djuret drifvas, så skulle det blifva friskt.»<sup>1</sup> Fig. 33.<sup>2</sup> På förfrågan af fotografen, om sagesmannen hade sig bekant, huruvida några svin verkligen blifvit friska af den där behandlingen, svarades: »Å dä vet ja inte, men nock trodde di fell dä!»

P. 70. »Markus Mattsfolk, landtbrukare, 27 år, bosatt i Koldnäs by i Närpes i Österbotten meddelar, att han som gosse jämte kamrater roat sig med att taga vre-eld sålunda, att de slagit upp en dörr

<sup>1</sup> Meddeladt af folkskolläraren Erik Andersson.

<sup>2</sup> Ludvig Mattsson, som äfven personligen besökt trakten, meddelar efter sagesmannen, att allra säkrast gick drillningen, om man vid drillpinnen knöt fast två snören, hvilka rullades om några hvarf; då kunde det icke glida.

mot en vägg. Mellan dörren och väggen sattes en pinne, som med ett snöre af två personer snurrades fram och tillbaka, medan en tredje person tryckte dörren mot pinnen. Genom att gjuta tjära på friktionsställena erhöles eld.<sup>1</sup>

P. 71. Från Växvik, Köla socken, Värmland, berättas också om elddrillning mellan dörr och dörrpost, och i fig. 34 visas det, hur man gick till väga. En med nedre änden mot marken, med öfre änden mot dörrrens utsida snedt inpressad klump af ser, som det synes, att reglera trycket i stället för den drillande själf eller någon hans medhjälpare. — Ännu i mannaminne, berättar en åttioårig gubbe

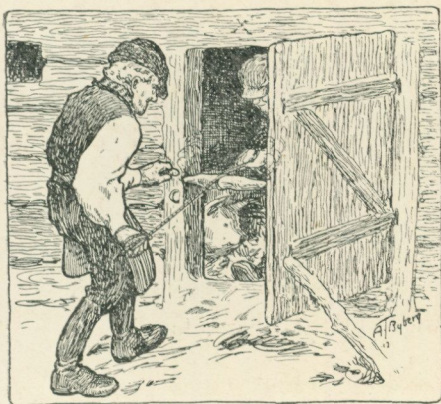


Fig. 34.



Fig. 35.

Handsnoddrillar. Värmland. Teckningar af A. T. Byberg.

från denna trakt, har man sett djupa brännmärken i dörrposten vid säterstugorna. I dessa fanns det en stor öppning i taket öfver eldstaden, och det kunde ibland hända, att det regnade in på natten och släckte glöden, så att man måste göra nödeld, ifall man inte hade stål och flinta.<sup>2</sup>

P. 72. Fig. 35 visar ytterligare en drillanordning från Växvik, Köla sn, Värmland, mot den meromnämnda svinsjukan. Drillpinnens ena ände är riktad mot en vägg, den andra mot en i marken nedslagen stolpe. På grund däraf att stolpen befinner sig på något

<sup>1</sup> Meddelare Jacob Tegengren.

<sup>2</sup> Meddeladt af A. T. Byberg.

mindre afstånd från väggen än drillpinnens längd, fjädrar han sig och utöfvar på pinnen det erforderliga trycket.<sup>1</sup>

P. 73. I Nors socken i Värmland vred man med en rund pinne eld i en träklyka.<sup>2</sup>

Anm. Uppgiften är ofullständig, men troligen är det här fråga om någon anordning, som är besläktad med den i p. 74, fig. 36, låt vara att man till äfventyrs begagnat sig af en lös klyka i stället för en rotfast, klufven stubbe.

P. 74. Anders Höglund, hemma i Yttermark by i Närpes, berättar, att han flera gånger under jaktfärder, då han varit i afsaknad af tändstickor, framkallat eld på följande sätt. Med en yxa har han spjälkat en torr, något murken, men ej alltför fet stubbe af furu eller gran. I den uppkomna klyftan insätter han en 12—14 cm.

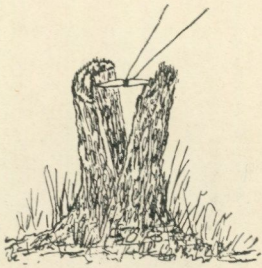


Fig. 36. Handsnoddrill. Österbotten. Efter teckning af J. Tegengren.

lång, i ändarne tillspetsad pinne af torr gran, som tämligen hårdt inpressas mellan klyftorna i stubben. Kring en skåra på midten af pinnen slår han ett snöre i halfslag och börjar kraftigt drilla pinnen. Efter en stund börja gnistor springa fram. Strör han nu maskmjöl (trämjöl) på dessa, har han snart eld. Fig 36.<sup>3</sup>

P. 75. Karl Persson i Stenshult, Älfsered, Kinds hd, Västergötland, meddelar skriftligen: »Jag har genom min moder och en granne lyckats framdraga följande fakta. Gnideld uppgjordes här på gården sista gången troligtvis i början af 1870-talet, och var vår granne därvid behjälplig tillsammans med sin fader och min morfader och någon dräng. Bland får och svin gick en sjukdom kallad *vresjuka*, det sjuka djuret satte hufvudet i vädret, surrade rundt och föll ikull. Härför var naturligtvis rökning med vrideld ett förträffligt botemedel. Den uppgjordes på följande sätt. I ett dörrkar af ek i ladugården borrhades hål, ett på hvar sida, hvari sattes en kafvel

<sup>1</sup> Meddelare hr A. T. Byberg efter en gammal gumma på orten.

<sup>2</sup> Meddeladt af dr I. Arwidsson.

<sup>3</sup> Meddelande af folkhögskoleföreståndaren Jacob Tegengren i Kristinestad.

eller rulle af ek, så att den kunde få en roterande rörelse. Om denna kaffe slogs sedan en s. k. bukrem, och genom att sedan dragas med en hand i hvar ända af remmen fram och åter bringades kaffveln i rörelse. Härvid måste personer bytas om i arbetet, då det måste gå med kläm och fart för att få det så varmt, att man genom att lägga 'tonner' (fnöske) vid hälen kunde få detta att taga eld. Detta är allt hvad jag lyckats taga reda på om vrideld. Som ni ser af foto (fig. 37), hjälpas två personer åt att draga, en i hvar ände af repet (som här ersätter den nämnda bukremmen). Och sedan man hjälpts åt att få eld på ett ställe, bars sådan eld vida omkring i bygderna till ställen, där man hade de sjuka djuren, i en träsko eller dylikt.»<sup>1</sup>

P. 76. »Uti tvänne mot hvarandra stående väggar eller träd, där åtminstone det ena var torrt, gjordes urhålkningar, dit en torr och på båda ändarne tillspetsad stör trängdes. Denna omvirades tvänne hvarf med ett rep eller tåg, i hvars båda ändar man fattade och drog fram och tillbaka. Däraf uppstod hetta i väggen, och efter en stunds drillande bebådades eld genom rökens uppstigande, och denna gällde det att medels blåsande sätta större fart i. Sättet användes att göra eld på gården.» Gideå sn, Ångermanland. Sagesman Olof Sjöström.<sup>2</sup>

Anförda exempel visa, hur olika handsnoddrillen kan användas. Drillpinnen kan efter omständigheterna riktas vertikalt, p. 57—59, eller horisontalt 62—76. Det senare blir en gifven följd vid drillning

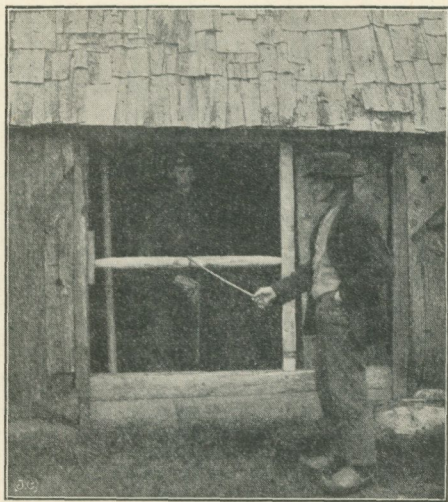


Fig. 37. Handsnoddrill. Västergötland.

<sup>1</sup> Bref och fotografi tillsända mig af tandläkaren G. Blomgren i Borås.

<sup>2</sup> Den skrifna berättelsen härom, som kommit förf. tillhanda, är af folkskolläroarna A. T. Renlund och J. A. Näslund.

mellan två fasta, upprättstående föremål, mellan en dörr och en dörrpost, tvänne stolpar etc. De visa äfven, hur olika saken ställer sig, om en ensam utför arbetet eller flera hjälpas åt, om en person trycker mot pinnen såsom i p. 57—70, eller om man gör ett eller annat arrangemang med själfspänning såsom i p. 71 ff.

Sättet att ta det första bästa man påträffar till tryckstycke, liksom till härd, står i full öfverensstämmelse med nödeldsgörningens

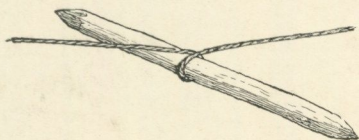


Fig. 38. Drillpinne. Enkelt slag.

hos oss numera tillfälliga karaktär, men är samtidigt nog så ursprungligt.

Till snodd begagnas i de flesta fall hos oss som annorstädes ett tåg af varierande groflek och material, som omväxlande slogs ett slag, fig. 38, eller två, t. o. m. flera, omkring drillpinnen. Tillfälligt kunde, efter hvad man muntligt berättat mig, en vriden vidja få göra tjänst, och enl. Modigliani, se fig. 28, drillar man på Nias med ett tåg af växtfibrer. Hos eskimåerna utgöres snodden allmänt af en smal rem af hvalrosshud, sälskinn el. d. Till den breda typen, omnämnd i p. 57, 75, finna vi en motsvarighet i t. ex. Wissenschaftliche Mittheilungen.<sup>1</sup>

Snoddrillens spridningsområde sträcker sig öfver skilda världsdelar.

Om dess förekomst bland eskimåerna finnes en rikhaltig litteratur.<sup>2</sup> Det berättas, att en träplatta äfven hos dem tillfälligtvis kan begagnas till tryckstycke, men vanligtvis använda de ett litet för ändamålet af ben eller trä täljdt stycke med ett hål för drillpinnens öfre ända och en valk att bita i. De trycka nämligen ofta

<sup>1</sup> III, s. 574, se illustrationen.

<sup>2</sup> Se t. ex. The Voyages and Works of John Davis, London, Hakluyt Society 1880, Edit. by Albert Markham, s. 19: »He took a piece of a board, wherein was a hole halfe thorow: into that hole he puts the end of a round sticke like unto a bedstaffe, wetting the end thereof in traine and in fashion of a turner, with a piece of lether, by his violent motion doth very speedily produce fire» etc. (Davis föddes omkring 1550). — The Transactions of the Ethnological Society of London, 1861, s. 140, Sir E. Belcher. — Walter Hough, Firemaking Apparatus, s. 558 (jfr Holm, Ethnologisk af Angmagsalikerne, Danish Umiak Expedition to Eastern Greenland, 1888, s. 28, Plate XIV, samt Salomonsens konversationslexikon under Fyrtøj), 562, 565, 568. — Henry Tylor, Researches etc. (som ofvan), sid. 241 f. (jfr Henry Ellis, Voyage to the Hudsons Bay, London 1748, s. 132, 134 och Kotzebue III, s. 155). — Mac Guire anf. arb., s. 707 ff. (jfr Davis och Tylor).

med tänderna, då de drillar, ett sätt som är typiskt för dem. Men de trycka stundom äfven med ena handen, stundom med bägge händer. I senare fallet är tryckstycket långsträckt och försedt med handtag, fig. 39. På ändarne af drillsnodden pläga de ha knappar af elfenben, stundom af trä eller björntänder att hålla i, se fig. 39. Mac Guire framkastar den åsikten, att till eskimåerna kan snoddrillen hafva införts för långa tider tillbaka från Japan, Sibirien eller Europa.<sup>1</sup>

Från en indiansk stam å en af Stilla hafvets nordliga ögrupper finnes visserligen snoddrillen antecknad,<sup>2</sup> men skildringen ådagalägger tydligt, att den i detta fall måste ha varit ett lån från eskimåerna. Hos indianerna är, som förut nämnt, handdrillen den ursprungliga. Från Asien är den känd genom nyare och äldre litteratur.<sup>3</sup> Äfven från Nya Holland.<sup>4</sup> Öfvergå vi sedan till den europeiska litteraturen finna vi där mångenstädes uppgifter eller antydningar om snoddrillen, äfven i den klassiska.<sup>5</sup>

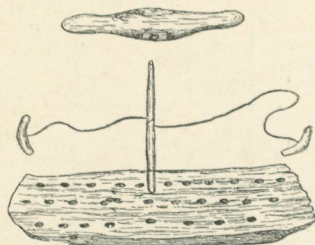


Fig. 39. Handsnoddrill. Grönland. Efter G. Holm.

<sup>1</sup> Anf. arb., s. 659.

<sup>2</sup> Archibald Campbell, A Voyage round the World from 1806 to 1812, Edinburgh 1816, s. 59.

<sup>3</sup> Elio Modigliani, Un Viaggio a Nias, Milano 1890, sid. 385, med illustration (jfr fig. 28 i denna uppsats; Nias är en ö söder om Siam). — Mac Guire, s. 713, Indien (där allmänt begagnad för framställande af den heliga elden) och Ceylon. — Rigveda skildrar drillningen, så äfven Kátayáyána's karmapradipa, däri först omtalas hvilket material, som borde till apparaten tagas. Sedan heter det: Fyra och tjugo tum längden, sex bredden, fyra tjockleken, det är det traditionella måttet på de båda *aranî* (träna hvori man drillar). Åtta finger vare *pramantha* (drillstafven) . . . . . detta är mantanaverktyget. . . . Af kohår, blandadt med hampa, tre gånger tvinnadt och af hela trådar, en famn långt, vare snodden, hvarmed elden drillas; jfr Adalbert Kuhn, anf. arb. s. 70 ff., där en mängd citat ur Rigveda och annan fornindisk litteratur förekommer angående elldrillningen; sid. 13 redogör han efter Wilsons öfversättning till Rigvedadiktarna för smörkärning i Indien, hvilken utföres medelst handsnodd, jfr Proceedings of the Society of Antiquaries of Scotland 1884—85, s. 236; elldrillning kallas där betecknande nog kärning.

<sup>4</sup> Kuhn, anf. arb. s. 13.

<sup>5</sup> I Homerus Odysseé I, nionde sången, v. 382 ff., skildras det, hur Odysseus och hans följeslagare borrhade ut den enögde jätten Polyfems öga:

14—130153. *Fataburen* 1913.

En fullständig rekonstruktion af drillverktyget efter de grekiska och romerska författarne, Sophokles, Plato, Xenophon, Heyschius, Teophrastus, Teokrit, Appollonius Rhodus, Lukianos, Galenos, Seneca, Plinius, Festus, Diodorus Siculus m. fl.,<sup>1</sup> möter svårigheter, enär de ej inlåtit sig på skildringar af detaljerna. Den slutsats man genom en sammanställning af dem kan komma till är, att vridning eller borring förmedelst en pinne i ett stycke af annat träslag varit traditionell vid uppgörandet af den sakrala elden. Huruvida man därvid användt handsnodden eller, varierande, några af de andra här nämnda typerna, den frågan måste lämnas obesvarad, jfr t. ex. sid. 193, not 1.

Annorlunda ställer det sig med saken på germanskt och slaviskt område, hvarifrån litteraturen bevarar flera minutiösa skildringar af handsnoddrillen. Merendels ansluter sig metoden där till den ofvan i p. 72 ff. omnämnda, d. v. s. man har vridit med en horisontal pinne mellan dörrposter,<sup>2</sup> eller i marken nedslagna stolpar<sup>3</sup> eller,

Desse, gripande raskt den i änden spetsade staken,  
stötte den ned i ögat, och jag, som rest mig i höjden,  
vred den omkring; och liksom en man med borret en skeppsbalk  
borrar, men nedantill andra på bägge sidorna vrida  
kring med en rem, och borringen går fortlöpande ständigt:  
likaså tryckande ned i hans öga den glödande staken  
vredo vi etc. . . .

Marcus Wallenbergs öfversättning, Linköping 1819.

<sup>1</sup> Jag hänvisar till litteraturförteckning och citat i Adalbert Kuhn, anf. arb. sid. 38 och (framför allt) M. H. Morgan, anf. arb.; vidare M. Planck, Die Feuerzeuge der Griechen und der Römer und ihre Verwendung zu profanen und sakralen Zwecken, Gymnasialprogramm, Stuttgart 1883—1884.

<sup>2</sup> L. E. Rochholtz, Deutscher Glaube und Brauch im Spiegel der heidnischen Vorzeit etc., Berlin 1867, II, s. 144 f., en synnerligen noggrant utförd originalanteckning. — Bernhard Olsen, Illustreret Tidende, Köpenhamn 8 august 1886, med illustration föreställande elldrilling mellan tvänne stolpar på en loge. (I Dansk Folkemuseum förvaras 4 dylika Ildstolper, och i Märkisches Museum i Berlin ett par praktiga exemplar »Nothfeuerpfosten».) — J. Grimm, anf. arb. s. 572.

<sup>3</sup> Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, 1895, Bd 25, sid. [67], »Hexenbraten» (nödeld) i Tyrolen, som man skulle dansa omkring och springa öfver, uppsats af L. W. Schroeder. — Zeitschrift für österreichische Volkskunde, Wien 1900, VI, sid. 166—167, tvänne notiser om snoddrillens användning för framställande af helig eld, hvaröfver sjuka människor och djur skulle gå (Bosnien och Herzegovina). — Internationales Archiv für Ethnographie, anf. uppsats; illustrationen, Taf. II, fig. 2, visar hur man här söker förstärka det automatiska trycket genom ett kring båda stolparna bundet tåg. Elden användes till renande af folk och boskap (Serbien). — Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegovina, Wien 1896, III, sid. 574,

såsom i p. 69, 71, mellan dörr och dörrpost.<sup>1</sup> Att den omständliga vridproceduren mellan stolpar eller vid dörrar traditionellt sammanhänger med naturmedicineringen, därom vittnar innehållet i anförda notiser nogsamt.

Till metoden med löst tryckstycke, så vanlig hos oss, se p. 57—76, har jag anträffat endast ett par motsvarigheter inom det öfriga Europa.<sup>2</sup>

Uppfinningen af snoddrillen betecknar utan tvifvel ett steg framåt inom den primitiva eldtekniken. Med den blef vridningen effektivare och mindre svår, den kunde lättare utföras af framför allt den ovane, som tilläfventyrs egde större styrka än händighet. Med applicerandet af en båge till snodden har systemets höjdpunkt uppnåtts. Hough uppger, som redan nämnts, att han med en bågdrill lyckats göra eld på sex gånger kortare tid än med handdrillen under lika förhållanden. Till denna typ öfvergå vi nu.

*c. Bågsnodd-drill, förk. bågdrill.* Består af samma delar som handsnoddrillen: hård, tryckstycke, drillpinne och snodd, därtill af en båge, »drillbåge», »drillpiska», som är knuten vid snodden.

*P. 77.* »Vre-eld» använde finnarna att bränna svedjor med, ty de ansågo, att den var mycket kraftigare än vanlig eld. De hade en pinne af hårdt trä, som de kringvredo med ett snöre, som satt i en båge. Snöret lades i dubbelslag kring pinnen. Borgsjö sn, Medelpad.<sup>3</sup>

*P. 78.* Fig. 40 visar brukaren Lars Gren från Ekshärad, Värmland, handterande en bågsnodd-drill. Tryckstycket består af en mot magen stödd brädlapp och härden af en tämligen färsk björkstubbe. Gren valde afsiktligt en sådan för att visa mig, hur lätt man kan

två notiser; den ena illustrationen visar, hur en medhjälpare medelst ett tåg pressar tillsammans stolparna, å den andra varieras anordningen så till vida, att stolparna äro fästa på en brädlapp i stället för i marken, hvarigenom det hela får karaktären af en apparat. Vridelden användes till bot.

<sup>1</sup> Wissenschaftl. Mitteil., IV, s. 433 (Bosnien, uppsats af Lilek). — Zeitschrift für österreichische Volkskunde, anf. årg., s. 167.

<sup>2</sup> Dr Hans Sperber, hvilken jag tackar för flera upplysningar, har aftecknat en tyrolsk drill i Mus. für österr. Volkskunde, Wien, som synes höra hit. Men de lösa träna föreställa måhända pålar såsom vi sett s. 210 r. 15 och not 3. — Sandvig, anf. arb., sid. 26. Metod som i fig. 30, därvid en fiskare drillar mot båt-kanten för att bota fiskredskapen. — Troligen hör den af Grimm, anf. arb., s. 573, efter Tobbler anförda drillningen också hit.

<sup>3</sup> Meddeladt af folkskolläraren Levi Johansson efter John Månsson i Ede.

få att ryka äfven i rått virke. När man verkligen tänker göra eld, söker man dock upp något som är torrt.<sup>1</sup>



Fig. 40. Bågsnoddrill. Värmland.

riktades mot en torr trädstam på marken. Tryckande på pinnen med något, som han höll i vänstra handen, och förande bågen med den högra, fick han snart glöd, som han uppfångade med torrt gräs och rask.<sup>3</sup> Fig. 41; jfr fig. 42.

P. 81. »Då jag var omkring 12 år,» berättar landtbrukaren Måns Andersson från Immeln, Skåne, »fanns det en sjuttioårig gubbe som

P. 79. Åttioårige Andreas Andersson från Svanskog sn, Värmland, berättar efter sin mor, att man begagnade sig af en båge, när man gjorde vrideld. Bågen var af en, drillpinnen af gammal hård, på ytan något murken gran. Denna placerades mot torrt trä, och så hade man en låda med fnöske inunder.<sup>2</sup>

Anm. Denna anordning visar, att man i det åsyftade fallet vridit horisontalt.

P. 80. En dräng i Norderön, Jämtland, gjorde under en jaktfärd, då man behöfde värma sig, men saknade tändstickor, nödeld på följande sätt. Han knöt fast ett snöre vid en kvist, som böjdes i form af en båge, slog snöret i helslag omkring en spetsad pinne, hvilken vertikalt

<sup>1</sup> Gren är en mycket styf elldrillare och har förut i p. 19, 20, 62 visat oss andra metoder, talat om ändamålet med drillningen och det fnöske, som användes. För Nordiska Museets räkning har han förfärdigat ett kraftigt exemplar af denna typ. Bågen består af en böjd enstam, drillpinnen af gran.

<sup>2</sup> Meddelande af allmogespelmannen A. Möller.

<sup>3</sup> Meddeladt af intendent A. Behm.

hette Munter. Han plögade roa barnen med hvarjehanda påhitt, och däribland var det ett, som jag med framgång härmade efter sedan. Det var att tända pipan med nöddeld. Munter gjorde en båge, satte



Fig. 41. Bågsnoddrill. Jämtland.

ett snöre på den och drillade därmed en alpinne öfver en med vit svamp, *tinner*, beväxt spricka i en torr ekeskålling, som låg på marken».

Jag har fotograferat denna vridning efter sagesmannens anordning. Den motsvarar i detalj den som afbildas i fig. 41.

P. 82. En fotografi af eldvridning i Lyngstern, Medelpad, har kommit mig tillhanda.<sup>1</sup> Denna visar återigen alldeles samma teknik

<sup>1</sup> Genom allmogespelmannen A. Sundin.

som fig. 41. Sagesmannen meddelar, att vridpinnen skulle vara hälst af al och härden af torr gran.

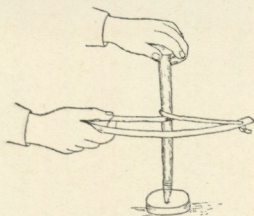


Fig. 42. Bågsnoddrill.  
Använd till borrning.  
Efter Mac Guire.

Af dessa notiser framgår, att man hos oss varierat med bågdrillen nästan på samma sätt som med snoddrillen. Än har man riktat pinnen horisontalt mot härden med ett trä mot bröstet som tryckstycke, p. 78 (och ev. 79),

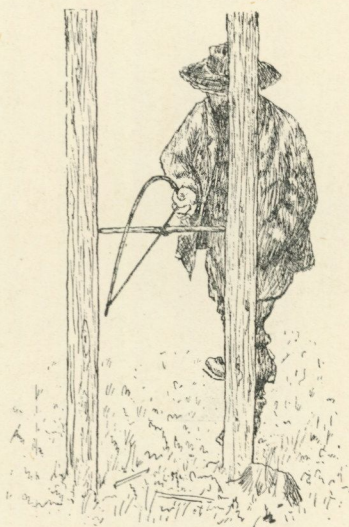


Fig. 43. Bågsnoddrill.  
Ångermanland.

vår världsdel. Men detta kan ju i någon mån bero på bristande observation.

P. 83. Olof Sjöström i Gideå sn, Ångermanland, berättar, att man under samma förhållanden som förut i p. 76 äfven begagnade en båge att draga drillsnodden med. Fig. 43 visar det sätt, hvarpå man med en sådan vred mellan två stolpar. Teckningen är utförd efter fotografi.<sup>1</sup>

Med den i p. 83, fig. 43, beskrifna anordningen öfverensstämmer en med stolpar från Macedonien, förresten den enda jag känner från Europa, där bågdrillen kommit till användning.<sup>2</sup>

Att döma af litteraturen synes bågdrillen som eldgörningsredskap tämligen blottad på relationer inom

<sup>1</sup> Tagen på föranstaltande af folkskolläraren A. T. Renlund.

<sup>2</sup> Internationales Archiv, anf. upps., s. 2, Taf. I, fig. 2.

Från Asien känna vi den från t. ex. dyakerna på Borneo och nordasiatiska stammar, hvilkas kulturområde sammanhänger med eskimåernas, såsom tshuktschernerna.<sup>2</sup> Bland eskimåerna förekommer den öfverallt, om ock för eldgörning ej i samma utsträckning som den förut beskrifna handsnoddrillen, hvilken anses vara den ursprungligare. Det förut omnämnda, för eskimåerna typiska muntryckstycket af trä eller ben (elfenben, den konkava ryggekotan af en fisk, astragalusbenet af caribou, ren etc.) förekommer äfven vid användning af bågdrillen. Det varierar emellertid med handtryckstycket. Bågarna äro gjorda af hvalrossbetar, vad- eller refben af hjort, endast undantagsvis af trä, och äro ofta prydda med sniderier föreställande jaktscener och djur, ren, hval, säl o. s. v.<sup>3</sup>

Bågdrillen användes äfven bland indianerna inom den amerikanska kontinentens nordliga delar, såsom vid Toronto i Canada, hvarifrån ett fall beskrifves, som i fråga om den tillfälliga anordningen mycket påminner om mina egna sagesmäns skildringar, Algonquians,<sup>4</sup> Dacotas<sup>5</sup> och Inuit-indianerna.<sup>6</sup> Dessa senare använda muntryckstycke af ben såsom de närboende Inuit (eskimåerna).

Af fynd från Medum, härstammande från fjärde dynastiens tid, har man sökt rekonstruera den gamla egyptiska elddrillen, fig. 44.<sup>7</sup>

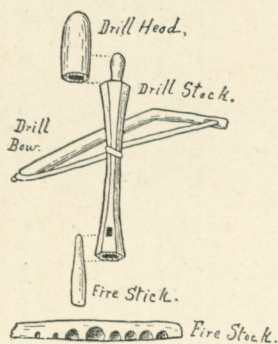


Fig. 44. Bågsnoddrill.  
Egypten.

<sup>1</sup> W. Hough, Firemaking Apparatus, sid. 569.

<sup>2</sup> A. E. Nordenskiöld, Vegas färd kring Asien, Stockholm 1881, II, s. 125; exemplar från dennes resa finnes i vårt Riksmuseum. — Henry Seeböhm, A Visit to the Valley of the Yenesay in East Siberia, s. 109, afbildar en ostjakisk bågdrill, synbarligen begagnad att borra hål med.

<sup>3</sup> Hough, Firemaking Apparatus, s. 555 ff. — Mac Guire, anf. arb., s. 719 ff. — Henry Youle Hind, Explorations in the Interior of the Labrador Peninsula, London 1863, I, sid. 149. — British Museum, Handbook anf. s., fig. e.

<sup>4</sup> Daniel Wilson, Prehistoric Man, cit. i Hough, Firemaking Apparatus, s. 549.

<sup>5</sup> Henry R. Schoolcraft, Historical and Statistical Information respecting the History, Condition and Prospects of the Indian Tribes of the United States, Philadelphia 1851—1855, III, Plate 28. Tryckstycket där bestående af en stenplatta.

<sup>6</sup> Emil Bessels, Die Amerikanische Nordpolsexpedition, Leipzig 1879, s. 358.

<sup>7</sup> Jfr W. Flinters Petrie, Ten Years' Digging in Egypt (1889—90); Mac Guire, anf. arb., sid. 729, och Wilkinson, Ancient Egyptians.

Vi se där de vanliga detaljerna, men dessutom en särskild drillspets. Tryckstycket är förmodligen afsedt att hållas i ena handen.

Genom skriftligt meddelande<sup>1</sup> är den mig vidare känd från Belgiska Kongo. En skiss, kompletterande beskrifningen, anger att härden snarast är en obearbetad träskälla och drillpinnens ställning vertikal, såsom ofvan i fig. 41.

Vid de vridningar jag känner från vårt land har till bågsträng användts snöre. Hos eskimåerna användes vanligen en sträng af sälskinn.

*d. Pumpdrill eller balansdrill.*

*P. 84.* Fig. 45, partiet till vänster, ger oss en repetition af snoddrillen såsom den framställdes i fig. 27.

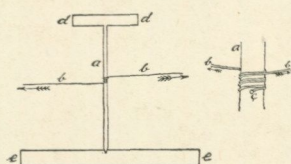


Fig. 45. Pumpdrill.  
Värmland.

Vi ta nu emellertid bort det lösa öfverstycket af trä, som hade den dubbla uppgiften att förmedla trycket och bereda stöd åt drillpinnen, och fastgöra i dess ställe en stadig tyngd af t. ex. järn eller sten af godtycklig form. Sedan fästa vi snodden genom en knut, vid midten af pinnen, men

för större säkerhet ta vi honom först genom ett hål, *c*, såsom vi se å bilden till höger, innan vi knyta. Då knuten är gjord, fatta vi snoddens båda ändar i ena handen, vira dem några slag i samma riktning omkring pinnen, ta sedan en i hvar hand och rikta dem åt motsatta håll såsom *b, b* med pilar visa. Med pinnen, placerad på härden som förut, kan drillningen nu börja, dock ej på samma sätt som vi hittills varit vana. I stället för att dra med en hand i sänder, dra vi nu med båda samtidigt utåt. Därvid spinnas båda trådarna af intill pinnen, och på grund af farten genom den påsatta tyngden stannar pinnen ej, utan fortsätter med påföljd att trådarna åter spinnas på i omvänd riktning, med händerna samtidigt närmande sig hvarandra. Då dessa ta pinnen, och det sålunda stannar, upprepas nästa manipulation omedelbart på samma sätt, sedan nästa o. s. v. Under sin från- och motrörelse befinna sig händerna ständigt på lika afstånd från drillpinnen, och utan annat stöd än

<sup>1</sup> Af Albert Gustafsson genom Harald Engvall.

det ständigt spända snöret står denna hela tiden upprätt som en annan leksakssnurra i rotation. Genom den speciella appliceringen af snodden kan tyngden, trissan eller hvad det är, således ersätta det lösa tryckstycket både i fråga om tryck och balans. Godtyckligt är det, hvar den placeras, om nedanför eller ofvanför midten, eller i toppen som här.

En inrättning af denna konstruktion har man användt i Silleruds sn, Värmland, för att (på lek) framställa vrideld.<sup>1</sup>

Undersökningen visar, att en liknande apparat användts för ändamålet äfven i andra länder. Det synes mig dock påtagligt, att pump-

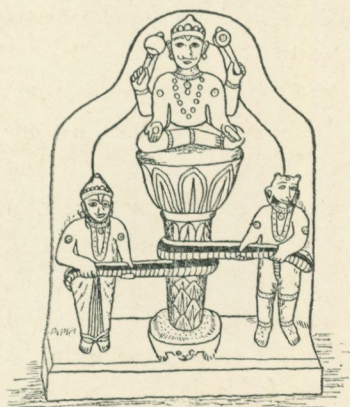


Fig. 46. Indisk gud.  
Samudra Mutu.

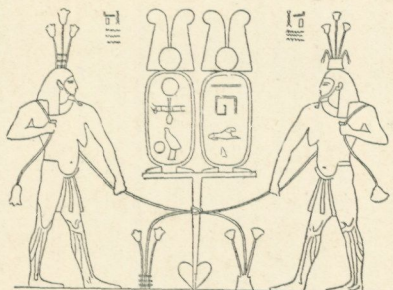


Fig. 47. Pumpdrill.  
Egypten.

drillen, som jag nu (efter engelska benämningen *pump-drill*) kallar den, som eldgörningsredskap måste vara af sekundär betydelse i ännu högre grad än de andra drillarna, äfven om den som sådant räknar gamla anor och i indoegyptisk mening rent af kan misstänkas för att hafva varit det normala vid den offentliga sakraleldens framställande.

Fig. 46 återger ur Mac Guires meromnämnda arbete en allegorisk bild, hvori pumpdrillens princip illustreras. Men det sätt hvarpå snodden, här ormen, bör omfatta drillen är förenkladt framställt. Figuren bär underskriften: Indisk gud, Samudra Mutu.<sup>2</sup>

<sup>1</sup> Enligt meddelande af folkskollärare Fagerlind.

<sup>2</sup> Ur den text, som åtföljer denna bildframställning, anför jag: »Tag Mandara, berget, till en kärnstaf och Vasuki, ormen, till ett rep. Jag skall sörja för att dina

Bland hieroglyferna på gamla egyptiska saker, stolar, bildstoder och dylikt, är drillen, *sam*, ett ofta återkommande motiv, och återger jag ur Mac Guires galleri, hvilket omfattar en rikhaltig serie, ett exempel därpå i fig. 47. Här, såsom å dem alla, synes disken, tryckbrickan, öfverst, och de dragandes händer befinna sig karaktäristiskt på samma afstånd från drillen. Detta är alltid förhållandet, vare sig afståndet är större eller mindre. Mig synes att Mac Guire har rätt, då han gent emot tidigare forskare häfdar den uppfattningen, att dessa afbildningar åsyfta pumpdrillen. Af bildframställningen fordrar man ej håller här detaljtrogenhet (t. ex. i fråga om snoddens anpassning), då den är utförd med dekorativ förenkling.<sup>1</sup>

Det är på experimentell väg Mac Guire löst frågan om snoddens anpassande (sid. 755), ty något direkt förebildligt fall från annat håll synes han ej ha haft att gå efter. Och det resultat han kommer till motsvarar i princip hvad jag framställt i p. 84.<sup>2</sup>

De egyptiska bilderna afse troligen att framställa pumpdrillen som borrh, ej som eldgörningsredskap.

Å en annan, mera utvecklade typ är snodden fastgjord öfverst på drillpinnen. Dess båda ändar äro dragna i spiral nedåt ett stycke, men sedan sträckta åt motsatta håll och äro slutligen fastgjorda vid hvar sin ände af en lös tvärsticka af rak eller svängd form. Denna typ synes vara känd öfver all världen, speciellt i egenkap af borrhnsverktyg och leksak. Något fall i Sverige eller

fiender (obs. här troligen representerade i bilden t. h. om drillen) skola varda delaktiga af arbetet men ej af dess belöning eller af odödlighetsdrycken. Då togo de berget till en kärnstaf och ormen till en snodd och i oceanens midt blef Hari själf i en sköldpaddas gestalt svängningsmedelpunkten för kärnstafven. Då uppsteg, sittande på en lotus, skönhetsens strålande gudinna, den oförlikneliga Sri, ur vågorna.» Författaren tillägger: »Denna indiska tempelbild, ehuru hänförande sig till föremålet kärna, förkroppsligar tydligt Indiens heliga elddrill . . . Smöret, liksom elden, har i Indien framställts genom en drill, som förut nämnts sid. 209, not 3.

<sup>1</sup> Ur texten anføres: »Föremålet liknar pumpdrillen. Människofigurerna äro kvinnor. Slafvar af icke-egyptisk ras äro ofta representerade, bakhundna vid drillarna under sina herrars sittplatser, och vi kunna föreställa oss, såsom Vishnu sade (se föregående not), att fienderna skulle utföra arbetet, men ej varda delaktiga af dess frukter.»

<sup>2</sup> Pumpdrillsmetoden användes ofta ombord på båtar vid rengöring af de moppar, som man sopar däck med. Efter hvarje sopning doppas moppen i sjön och drillas, horisontalt liggande öfver relingen, med ett snöre, så att vattnet yr omkring. Snöret lägges omkring skaftet såsom jag visat i p. 84 och fig. 45.

Europa, där den användts för eldgörning, känner jag ej, men däremot hos ett par, tre främmande folkslag, tschuktscherna,<sup>1</sup> japanerna<sup>2</sup> och iroquoisindianerna.<sup>3</sup>

II. Vridpinnen roterar i *en* riktning.

e. *Vefdrill* eller *nafvardrill*.

P. 85. Åttiotreårige Carl Andersson i Annero, Borgstena, Venedens hd, Västergötland, berättar: En söndagseftermiddag sommaren 1865 hade en del manlig ungdom samlats, hvarvid samtalet kom att röra sig om gamla konster och äfventyr, då Johan Svensson från Tyskog påstod sig kunna göra eld »utan bå stål å flinta å tånne-stecka», hvilket dock af åhörarne betviflades. Svensson tog emellertid en träpinne af något slags löfträ, så att den passade in i ett borrhål i en timmerstock, hvarpå han började vrida som med en nafvare tills det började ryka, men fullföljdes icke tills det slog eld eller lågan slog upp. Det hela skedde på lek.<sup>4</sup>

P. 86. »Finnarne, som först slogo sig ned här i trakterna, ville aldrig tända svedjor med eld, som var åstadkommen på vanligt sätt, utan det skulle vara »vre-eld». Man hade en trækrok, som såg ut på ett lag som en borrsväng. Jag har inte sett den där inrättningen, men far har talat om det för mig, och han hade hört det af gamla på sin tid. — Den där kroken vredo de rundt i ett hål i en träbit, tills det tog eld.» Detta har berättats af 70-årige Pål Jönsson i By, Medelpad.<sup>5</sup>

P. 87. Jakob Ellman från Ölme sn, Värmland, har personligen meddelat mig, att gossarna i hans hemtrakt plägade göra eld på lek genom att borra rundt med en krokig spak i en på marken placerad torr träklump. Sagesmannen demonstrerar metoden i fig. 48, men anmärker, att borrsvängen skulle vara något krokigare.

<sup>1</sup> A. E. Nordenskiöld, *anf. arb.*, s. 125.

<sup>2</sup> Transactions of the Asiatic Society of Japan, VI, 1878, sid. 224 (för framställande af den heliga tempeelden).

<sup>3</sup> Le Pere Lafitau, *Moeurs des Sauvages Ameriquains comparées des premiers temps*, Paris 1724, s. 242; jfr Hough, *The methods of Firemaking*, s. 398, och *Fire-making Apparatus*, sid. 546; Lewis H. Morgan, *Leagues of the Iroquois*, Rochester 1851, s. 381; Schoolcraft, *anf. arb.* III, pl. 28, och Tylor, *Researches* (med felkonstruktion).

<sup>4</sup> Meddeladt af tandläkaren G. Blomgren i Borås.

<sup>5</sup> Uppteckning af hr Levi Johansson.

P. 88. Från Silleruds socken, Värmland, meddelas:<sup>1</sup> Med en krokig gren, som svängdes som en borrhvindel mot en planka, fig. 49, fick man spånets i det genom borrhningen uppkomna hålet att kolna och ryka.



Fig. 48. Vefdrill.  
Värmland.

P. 89. »I nödfall har man här åstadkommit eld genom att borra med en enpinne i en stubbe. Pinnen böjes och verkar som en borrhsväng, fig. 50. Så berättar 70-årige Sundberg i Skönvik, Medelpad.»

P. 90. Från Växvik, Köla sn, Värmland, meddelas att man vid nödeldsgörning ibland gick tillväga sålunda. Man gjorde en fördjupning i t. ex. en dörr och dito i en brädlapp, och däremellan satte man en krokig eller krokigt böjd käpp, som man vefvade tills rök och eld syntes. Ändamålet därmed var troligen, som vanligt där på orten, att bota svin, jfr p. 72.<sup>3</sup> Fig 51 visar metoden. Jfr fig. 52.

P. 91. Riksdagsmannen Jöns Bromée i Hackås, Jämtland, skriver: »Enklaste sättet att få fram vrideld eller nödeld var, att man gjorde en liten urhålkning i sidan på två hvarandra närstående träd och i dessa urhålkningar spände in en lämplig gren eller trädsprot, så att den blef böjd. På ena ändan af spröten sattes, då den passades in i fördjupningen, en bit fnöske, och så togs i »böjen» af spröten med den ena handen och vefvades rundt, tills det tog eld», fig. 53.

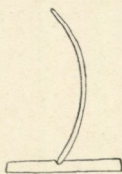


Fig. 49. Vefdrill.  
Värmland. Teckning  
af G. Fagerlind.

P. 92. Samma förfarande som i p. 91 visas i fig. 54, där Tor Hamrin demonstrerar nödfalls-vridning mellan två träd i Håns by, Vemdalens sn, Härjedalen.

<sup>1</sup> Genom folkskolläraren G. Fagerlind.

<sup>2</sup> Meddeladt af folkskolläraren P. Hertzell.

<sup>3</sup> Meddeladt af herrar Karl Rencke och A. T. Byberg.

Voro bägge träden färska, passade man in ett torrt stycke, såsom här, till härd.<sup>1</sup>

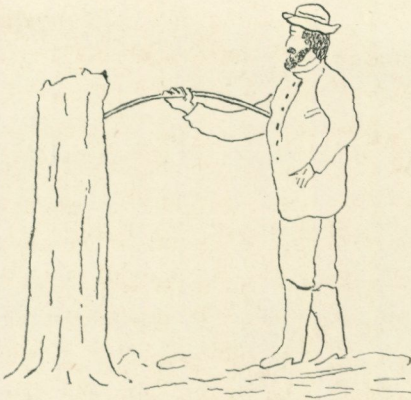


Fig. 50. Vefdrill. Medelpad.  
Teckning af P. Hertzell.



Fig. 51. Vefdrill. Värmland.  
Teckning af A. T. Byberg.

P. 93. »En tog en torr björkkubb, gjorde ett hål i den, det blef med tiden allt djupare; sen tog man en hassel- eller oxelpåk och gned omkring i hålet. Ofta satte en påken på en borrsång

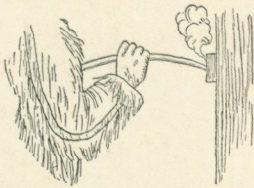


Fig. 52. Vefdrill.  
Gauchosindianerna, Brasilien.  
Efter E. B. Tylor.

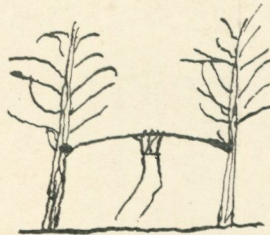


Fig. 53. Vefdrill.  
Jämtland. Teckning  
af Jöns Bromée.

eller naver, och så var det till att vrida, så det rök om'et. För att lättare få eld, fylldes hålet med fnöske, som en fick ur gamla ruttna björkstubbar, och så fick en hjälpa under med hyfvelkaser och tocket hvad en hade. Men hade man en olycka med kreaturen, då satte en vridelden midt i fähusdörren och hade hålet i själfva tröskeln. En

<sup>1</sup> Samma metod som i p. 91, 92 skildras från Ångermanland i St. Dagblad 13/12 1900.

fick vrida, så det dröp af hvart hår, och då stod di kloke gubba rundt omkring och ropa:

Vrid bara, vrid på,  
nu ryker det snart,  
mer fnöske på!

På tröskeln lade di plåtar (plåtmynt), utom den borrhade fläcken, plåten tog di bort sedan.<sup>1</sup> Men Skårtebo lagård, prästens, brann 1854,



Fig. 54. Vefdrill. Härjedalen.

då di hade gjort vrideld för kreaturen, men sen var det förstås åskan, som hade slagit eld. På vridelden lade di sedan ved och stockändar och hvad en hade, och så körde di kreaturen både in och ut. Men det hjalp inte i Månstad socken. Sjuken kallade di trollskott, hvar sommar dog 1 och 2 kor för hvar utaf de 5 bönderna i Björnarpaby. Men då sa di kloke, att di skulle gräfva ned två kreatur levande. Och det såg ut som det hjalp, för sen hörde jag aldrig talas om sjuken, för jag flytta därifrån.

<sup>1</sup> Jfr p. 98.

För barn som va sjuka, skulle di förstås ta utaf det, som var i hålet, vreastubbet, di kalla, och torka i en kaffebrännare, eller en gryta och stöta, och när käringa sen tugga en tugga till barnungen, så skulle di doppa'na i det där och komma i barnungen.

Far min sade, att i hans ungdom gjorde di vrideld dan före julafton, som skulle vaktas väl till tredjedagen. Annars blef det otur med kreaturen. Den askan samla di upp och strödde litet i hvarvt bås. Det var vanligt på hvarvt ställe.» — Detta har berättats af Aug. Björnander, Månstads sn, Västergötland.<sup>1</sup>

*P. 94.* »Att roa oss med brukade vi pojkar sätta en pinne i en borrväng och borra, tills det började ryka. Detta var på 1850-talet», berättar G. E. Ekström från Sko sn, Uppland.

*P. 95.* »Gnideld brukade man äfven åstadkomma på det sätt, att man med ett vanligt stålborr borrade ett hål uti en torr ekeplanka. Därefter ersattes stålborret med en likaledes torr ekpinne, hvilken var något större än stålborret, och denna kringvreds ansyls sedan så häftigt, att den slutligen fattade eld. Sedan linnetrasan blifvit antänd, lade man denna på en gammal obrukbar stekpanna, och ofvanpå den antända trasan lade man ännu flera linnetrasor, hvarefter pannan med de brinnande trasorna placerades uti en grind. Sedan detta var gjordt, lösgjorde man nötkreaturen i ladugården och därefter ledde man dem öfver elden. Sedan alla nötkreaturen gått öfver elden, lades trasor på pannan och därefter begaf man sig, så fort man orkade springa, till närmaste granne med förfrågan, om han ville hafva gnideld. Antingen nu grannen ville hafva gnideld eller ej, så var han ovillkorligen skyldig att lägga trasor på elden och underhålla denna och i språngmarsch fortskaffa pannan och elden till sin närmaste granne.

På detta sätt fortskaffade man eld från gård till gård, från by till by hela socknen igenom. Gnidelden ansågs för helig, och därför var en hvar, som ägde några nötkreatur, synnerligen angelägen om att kunna få låta sina kreatur gå öfver gnideld, enär denna var ett bland de säkraste medel för att kunna freda djuren från all slags trolldom äfvensom ett kraftigt medel till att förebygga alla slags sjukdomar.

<sup>1</sup> Den skriftliga uppteckningen är gjord af tandläkaren G. Blomgren i Borås.

Gnideld var i bruk på här ofvan angifna sätt i Båraryds sn, Västbo hd så sent som i början af 1860-talet, men har nu alldeles försvunnit.»<sup>1</sup>

P. 96. I Vemdalen, Härjedalen, har man stundom använt en »borrsvef» med en träpinne i, när man gjort vrideld. Sagesmannen Tor Hamrin visar detta i fig. 55.

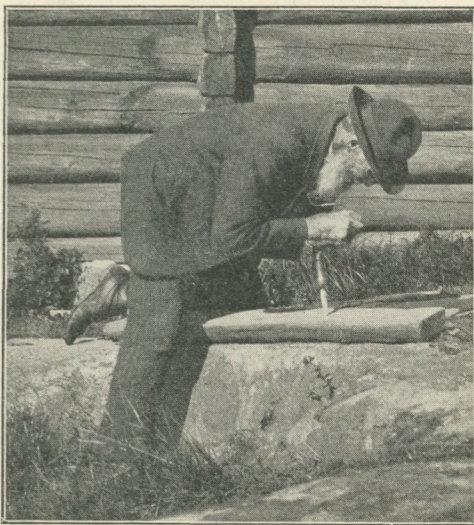


Fig. 55. Vefdrill. Härjedalen.

Till de nu anförda skildringarna af vefdrillen saknar den utländska litteraturen för mig tills vidare i det närmaste alla motsvarigheter, hvilket gäller såväl den primitiva träkroken, p. 84—91, som den modernare borrarvängen, p. 92—95. Endast hos Gauchosindianerna i Venezuela, Sydamerika, har jag funnit den böjda stickan använd, och dess handtering enl. fig. 52 stämmer ju till punkt och pricka

med den i fig. 50, 51 illustrerade vridningen från Medelpad och Värmland.<sup>2</sup>

Från Skottland berättas om en inrättning för framkallande af »needfire» eller tein-egin (mot boskapssjuka), där själfva drillen (*auger*, nafvaren), var placerad horisontalt som vefven i fig. 54. Vridningen gick i *en* riktning, förmedelst fyra korta armar eller ekrar, fästa i

<sup>1</sup> F. J. Eneström, *Finvedsbornas seder och lif*, Halmstad 1911, sid. 206, jfr p. 101, 102.

<sup>2</sup> Se Charles Darwin, *Journal of Researches into the Natural History and Geology of the Countries visited during the Voyage of Beagle*, London 1870. Hos Darwin finner jag emellertid endast skildringen, ingen bild. Bilden synes vara en rekonstruktion af E. B. Tylor, se *Early History etc.* sid. 241. Angående metoden gör W. Hough den reflektionen, att den är »opraktisk och utan tvifvel lokal». Efter hvad vi sett och hört från vårt land, knnna vi godt lämna denna reflektion åt dess värde. Tylors åsikt däremot är att Gauchosborret är en efterbildning af den importerade europeiska borrarvängen.

»nafvaren», och utfördes af fyra personer. Anordningen var stor och klumpig, och trycket på nafvaren åstadkoms genom att efter hand drifva in kilar.<sup>1</sup>

f. *Spinndrill.*

P. 97. »Vid tändning af en mila var det säkrast att då använda 'vredeld'. Sådan erhöles genom att sätta spolpinnen å en spolrock i hastig rotation. Pinnen verkade på ett stycke tunder, som på grund af gnidningen till sist fattade eld. Sådan eld var mycket besvärlig att åstadkomma, men var af annan natur och kraftigare än den vanliga samt medförde lycka vid kolning.» Detta har berättats af gamle Lars Larsson i Grodarne, Uppland, som är född 1807.<sup>2</sup>

P. 98. Anders Tegelin från Tegelsmora, Harg sn, Tobo bruk, Uppland, berättar följande: Min far, som var född 1812, brukade ibland kola. Han gjorde milorna färdiga redan om våren, men sedan finga de stå stybbade och okolade till hösten, då han tände dem. Ibland hände det, att det under tiden växte »trollkäringsmör» (ett slags svamp) på dem, och detta var ett dåligt tecken, som betydde att trollkäringarna varit där och förorenat och att milan icke skulle komma att gå bra. För att motverka detta tände han då milan efter gammalt bruk med *vreggeld*. Vreggelden framkallades på en spolrock sålunda. Mot spetsen af spolpinnen, som var af hårdt trä, satte han en trästicka af lösare virke och tryckte till. När han trampat rocken en stund började det ryka, och glöden uppfångades med fnöske. En person stod på andra sidan och tryckte emot, för att spolinrättningen ej skulle vika undan. Detta kallades »att spinna eld», som sagesmannen själf demonstrerar i fig. 56.

Ibland när man gjorde vreggeld, skulle man ha kopparslantar med.<sup>3</sup>

P. 99. I Tierp i Uppland spann man eld om långfredagsmorgonen; den kallades *vremotseld* och »skulle has med, när man for till Blåkulla».<sup>4</sup>

<sup>1</sup> Fullständig beskrifning hos James Logan, *The Scottish Gaël or Celtic Manners as preserved among the Highlanders*, II, s. 64, London 1831.

<sup>2</sup> Anteckning af läraren Th. Lindblom, Lena, Nord. Museets arkiv.

<sup>3</sup> Jfr p. 92.

<sup>4</sup> Meddeladt af spelmannen E. G. Englund i Tierp. Om utrökning af trollpackor och förnyelse af huselden vid påsktiden skall talas längre fram.



Fig. 56. Spinndrill, »spinna eld». Uppland.

*P. 100.* En 60-årig man från Hvitsands sn i Värmland berättar efter sin far, att nödeld frambragtes på så sätt, att man högg ett hål i en stock och däri insatte en träaxel, å hvars yttre ända sattes ett hjul, som med en rem sattes i stark svängning.<sup>1</sup>

*Obestämda metoder.<sup>2</sup>*

*P. 101.* »Det har i Wärend i Småland varit lands-sed, att vid utbrottet af stor död, våldsam farsot på folk och fä eller annan allmän

<sup>1</sup> Meddeladt af bruksförvaltare E. Edgren i Vägsjöfors.

<sup>2</sup> Jfr Fataburen 1912, s. 18. P. 101, 102 tillhöra antagligen *e*-typen, s. 219.

nöd, har man öfver landet burit *helig eld*, kallad *Gnid-eld*. Denna eld får sitt namn däraf, att hån framkallas genom gnidning, sålunda, att man med en torr eke-pinne häftigt borrar ansyls (= motsols, från höger till vänster) emot något torrt trä, tills det fattar eld. Den heliga elden, sålunda upptänd, kringbars sedan öfver hela landet, ifrån gård till gård, med den yttersta skyndsamhet, ungefärligen på samma sätt som man af ålder kringfört konungens budkaffe. Kringbärandet gick igenom natt och dag och måtte aldrig stadna, likasom elden ej heller måtte införas under tak. Så snart han på detta sätt kommit fram till någon gård, blef bäraren ståendes ute och ropade med hög röst: 'Gnid-eld!' 'Gnid-eld!' Straxt var allt i rörelse för att noga utsläcka all gammal eld i gården, att tända ny eld af den heliga elden, och att skyndsamt befordra gnidelden till nästa gård. Sedan röktes vid denna nytända eld hela huset, både folk och få, redskap, fiskedon, skjutvapen o. s. v., och allt troddes på detta sätt bli skyddadt, såväl emot farsoten, som emot annan förgerning. — Seden bibehöll sig länge, och man har ännu kvar en landshöfdinge-embetets kungörelse i Jönköpings län af d. 13 aug. 1764, med förbud emot sådan elds kringbärande.»<sup>1</sup>

*P. 102.* »Gnid-eld fås då man med en ekepinne borar ifrigt anføres (motsols) emot et annat trä, till dess det tager eld.» Vässbo härad, Småland.<sup>2</sup>

*P. 103.* »Trägårdar som blifvit för giorde skola brännas med vrid eld» (1763).<sup>3</sup>

*P. 104.* »Rishumlegård måste brännas med vrideld.»<sup>3</sup>

*P. 105.* »När Fä-siukan var i Småland, borrhade de hål i en ek, gnedo med en pinne eld, brände med den samme nio slags trä och läto Creaturen gå deröfver. Detta blef förbjudit och hotat.» Småland (1758).<sup>4</sup>

<sup>1</sup> Hyltén-Cavallius, anf. arb., s. 193—194.

<sup>2</sup> Frans Westerdahl, Beskrifning om Svenska Allmogens sinnelag, seder etc. Stockholm 1774.

<sup>3</sup> J. J. Törner, anf. manusk.

<sup>4</sup> J. J. Törner, anf. manusk.; jfr Wärend och Wirdarne, I, tillägg och anmärkingar, III.

*P. 106.* Skogskärningen i Delsbo, Hälsingland, hade hittat en trollpåse i båset hos en ko. Då måste hon åstad och leta rätt på nio sorters ved, som hon antände med vrideld, och brände upp påsen på den<sup>1</sup>.

*P. 107.* »Jag kan meddela att vi här i Husum, Ångermanland, har ett landsmålsuttryck som heter vrenel — vriden eld, som syftar på att elden framkallats genom vridning. Huru mekanismen för denna vridning varit beskaffad kan jag ej nu exakt uppgifva.»<sup>2</sup>

*P. 108.* Det talas äfven om att man här i Jämtland genom en i ändan konisk käpp medels borring mot ett annat trädstycke åstadkom s. k. *vreeld*.<sup>3</sup>

*P. 109.* »En 85-årig gubbe här i Rätan, Jämtland, uppger sig hafva hört talas om *vre-eld* (= vrideld), som skulle hafva framställts medels en rå (otorkad) björkpinnes snabba kringvridande i ett hål i en torr alkubbe.»<sup>4</sup>

*P. 110.* »Det säges, att här fanns äfven den så kallade vridelden, som vreds i hop förmedelst två hårda träbitar. Man lade någon sorts kork eller *snösk* i mellan. Träbitarne vredos, tils det tog på ryka, och så var det att blåsa, tils det började brinna.» Västerbotten.<sup>5</sup>

*P. 111.* Å ett torpställe, Harsjöberget, Edsele sn, Ångermanland, såg jag för 20 år sedan på sidan om eldstaden i boningsrummet en träplatta fastdöflad vid väggen. Den begagnades till att vrida eld i och hade flera hål. Ett var alldeles förbrändt.<sup>6</sup>

*P. 112.* Fig. 57 visar stalldörrpartiet af den nyss på Skansen uppförda skånska gården från Raflunda, Albo hd. Till höger synes ett ekbräde med hål i. Gårdens gamle ägare visste att förtälja, att detta skulle hafva användts för elddragning.<sup>7</sup> Hålen äro borrarade 2 å 3 cm. djupa. Detta bräde liknar vid hastigt påseende en eskimåisk drillhård, som till följd af flitigt begagnande fått en mängd hål, se fig. 39.

<sup>1</sup> Meddeladt af nyckelharpospelaren Jonas Skoglund.

<sup>2</sup> Meddeladt af riksdagsmannen Emil Molin, Dombäcksmark.

<sup>3</sup> Meddeladt af Bengt Bixo, Mörsil.

<sup>4</sup> Meddeladt af landtingsmannen C. Brennerfeldt, Rätansbyn.

<sup>5</sup> Meddeladt af Nils Jonsson, Edlunda.

<sup>6</sup> Meddeladt af riksdagsmannen P. E. Hedström, Helgum.

<sup>7</sup> Enligt meddelande af intendenten Axel Nilsson.

Vi sågo i p. 111 en drillplatta med flera hål omtalas, visserligen placerad vid eldstaden, och i det föregående har jag anført flerfaldiga exempel på elddragning vid dörröppningar både hos oss och annorstädes. För ytterligare jämförelse bifogar jag ett citat ur anförda notis af Rochholz: »Den, som med uppmärksam blick betraktar månget äldre bondhus i öfre Suren- och Winenthal, märker vid båda dörrposterna till ladan och stallet ett par, ofta till och med en hel

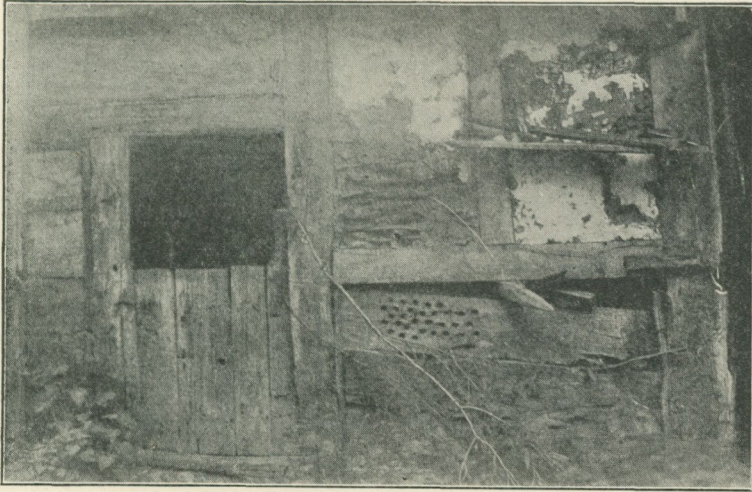


Fig. 57. Bräde med borrhål. Skåne.

rad midt emot hvarandra stående borrhål, som dels äro alldeles urrundade och glättade, dels djupt urbrända och förkolade.»

Vid närmare undersökning finner man emellertid äfven inne i Raflundagårdens uthus ett bräde liknande det vid dörren och för öfrigt allestädes på väggarna en oförklarlig mängd borrhål. Något spår af kolning eller öfverhufvud taget drillning har jag ej kunnat upptäcka. — Borrhålen i fråga må hafva haft hvad ändamål som helst. Hvad jag närmast fäster mig vid är bondens sätt att förklara saken, då det synes röja kännedom om nödeldsväsendet.

*P. 113.* »Så mycket hafva de personer, som jag frågat, hört från förfäderna, att det kunde hända i skogen ibland att de måste

gnida värme, då företrädesvis träslaget al begagnades, och skulle det tillgå så, att tvenne alvedsträn gnedos emot hvarandra och något tort brännbart hölls intill. Någon särskild apparat har jag ej fått minsta upplysning om.» Köla socken, Värmland.<sup>1</sup>

*P. 114.* »Jag har dock ett dunkelt minne, att jag i min barndom hörde en äldre person omtala, att man förr brukat lägga glöd från nödeld utanför fähusets tröskel så, att kreaturen fingo gå däröfver, då de om våren första gången skulle ut på bete. Det skulle i likhet med den i tröskeln inslagna ormen skydda för ondt.» Västergötland.<sup>2</sup>

*P. 115.* »Vid vandrigen i storskogen hittar man ibland i löfträdsvedjor grofva klumpar efter stammar af al, blågröna till färgen. Sådana klumpar togs hem och torkades, och emedan detta trä var 'eldfnost' användes det att gnida eld med. Sedan man då slutat elda för den gången, plockades björktundern från och lades i den heta askan, och denna tunder var i stånd att länge glöda och hålla eld vid makt i flera timmar.» Delsbo, Hälsingland.<sup>3</sup>

*P. 116.* »Jag påminner mig, under det jag nu uppräknar alla dessa dårskaper och dumma inbillningar, när, för några år sedan, ett rykte blef utspridt, att boskaps och hästesiuika yppats uti Östergötland och Jönköpings län, att här uti Fögderiet inkom en eld ifrån gräntsen af Jönköpings län, som bars uti en klut eller någon slags lunta, by från by, lika som en budkaffe, med berättelse, bud från bud, det Hans kungl. Majestät, vår då warende allernådigste Konung, från Tyskland, såsom ett botemedel, att dermed bota Creaturen, införskrifvit samma eld, som ej fick bäras in i något hus, utan skulle lemnas ifrån den ena till den andra och genast bäras till nästa by. Jag fick ej veta af detta uptog, förrän det redan var slutadt, och elden släckt; och som ingen skada skedde, så lämnade jag det opåtaladt, hälst allmänheten deraf ej hade någon förargelse, utan förnummo, att någon putsmakare det för sin ro uppfunnit, och de som nytjat elden, icke kunde kallas brottslige, när de lydde ett råd, som berättades vara dem gifvet af en nådig Öfverhet, om hvars

<sup>1</sup> Meddeladt af nämndemannen Nils Nilsson, Solberga.

<sup>2</sup> Tidskrift för Billströmska folkhögskolans elevförbund, påsknumret 1913, s. 16.

<sup>3</sup> Meddeladt af spelmannen Thore Härdelin.

ömhet för Fäderneslandet de voro öfvertygade, samt dessutom omöjligt var, at få rätt på uphofsmannen.»<sup>1</sup>

*P. 117.* I Forsa sn i Södermanland gjorde man nödeld mot en ladugårdsdörr. Sagesmannen<sup>2</sup> tror sig minnas, att man hade elden i dörröppningen och dref boskapen öfver den.

*P. 118.* »Då jag J. P. W(allensteens) var med mine föräldrar på Högstorps gård uti Säby socken uti Småland 1764 lopp där en skara af käringar ikring med afskrift af ett himelsbref . . . . . Likaledes lopp en annan skara af käringar där omkring med himelseld, som aldrig skulle slockna. Den som deraf fick tända och behålla eld uti sitt hus ansåg sig lycksalig, inga olyckor, inga troll eller trollpackor skulle hafva magt med det sama. Same Informator, som sedan blef Capellan uti Löth socken vid Norrköping utsläkte och denna eld uti käringarnas åsyn, de skriade till himelen och ropade hämnd öfver denne ogudaktige utan like. Den nitiske Kyrkoherden uti Säby, Prosten Petrus Tranberg, gorde oftast föreställningar från Prädikstolen till sine åhörare om desse och flere andra galenskaper. Det gorde dem endast försiktigare och varsamare att låta vidskepelseerna komma till hans kunskap.»<sup>3</sup>

*P. 119.* Gnideld buren i ett ruttet bokvedsstycke mellan de två gårdarne, där de två parterna bodde, framtvingade äfven »kärlek».<sup>4</sup>

*P. 120.* »Nödeld», berättar E. Fundin från Funäsdalen i Härjedalen, »har ju ock användts här, när man vid resa ut glömt medtaga elddon. Men aldrig hörde jag af min far (f. 1794), att den elden skulle ha någon annan egenskap än vanlig».

### Återblick.

Att gnid- och vridmetoden förekommit hos oss någon gång ännu på senare tid för uppgörandet af den husliga elden, därpå tyda upp-

<sup>1</sup> Magnus Gabriel Crælius, Försök till Ett Landskaps Beskrifning uti En Berättelse om Tuna Läns, Sefwede och Aspelands Häraders Fögderi etc., Calmar 1774, sid. 90.

<sup>2</sup> Antikvarien T. J. Arne.

<sup>3</sup> J. P. Wallensteen, Vidskepelse, Vantro och Huskurer i Danderyd och Lidingö i slutet af 1700-talet. Utgifna af E. Hammarstedt. Stockholm 1899.

<sup>4</sup> Tobias Norlind, Svenska allmogens lif. Stockholm 1912, s. 584..

gifterna i p. 27, 111, 115. Någon gång förvarade man nödeldshärden som ett husgeråd, p. 16, 111, 115. Oftast har man emellertid, som vi sett, gjort nödeld för nöds skull, då man varit utan tändstickor eller stål och flinta under vistelsen i skog och mark,<sup>1</sup> på lek<sup>2</sup> och sist men icke minst i kurativt och profylaktiskt syfte.<sup>3</sup>

Uppgiften i p. 81 (från Skåne), att man drillade öfver en spricka i en torr ekeskålla, döljer ett primitivt drag, som fötjänar närmare beaktande. Mångenstädes hos de vilda folken har man gjort den iakttagelsen, att glöd erhålles snabbast och säkrast, om vid drillpunkten finnes ett litet aflopp eller ränna, hvare det afnötta trämjölet samlas och magasineras värmet. Hvarhålst från dessa folk vi betrakta drillhårdar, se vi alltså ofta en med något verktyg gjord, afledande fördjupning åt sidan eller rakt ned (då drillhålet befinner sig vid kanten af härden, t. ex. i fig. 28).<sup>4</sup> Det kan knappast lida något tvifvel om, att det varit den naturliga sprickan eller skåran, som ursprungligen utgjort förebilden till dessa »mjölrännor». Möjligt är att den i p. 95 omtalade, förberedande åtgärden med stålborret haft till ändamål att samla »vridstubbet» på botten af hålet.

Om trädslaget har man gjort olika erfarenheter, och uppgifterna om dess användning variera. Där eken finnes, såsom i Småland, dominerar nog den;<sup>5</sup> sist i norr nämnes detta trädslag från Dalsland och Uppland. Men redan i Västergötland framträder en afgjord öfvergång till andra trädslag såsom oxel, asp, al och hassel.

<sup>1</sup> Jfr Zeitschrift für Ethnologie 1906, s. 713 (Formosa): Förr skall man ha gjort eld med gnidning, och ännu förekommer det på jaktfärder i bergstrakterna, då man är utan eld. — Plinius, Naturalis Historia XVI, berättar, att man gör nödeld bland arméernas utposter och bland herdefolk, då man tillfälligtvis är utan stål och flinta. — Se vidare Tylor, Researches etc., s. 252.

<sup>2</sup> Som barnlek nämnes elddragningen några gånger från Tyskland.

<sup>3</sup> Det vanliga på europeiskt område.

<sup>4</sup> Se t. ex. W. Hough, anf. arbeten. Ofta hafva de eskimåiska härdarne nedtill en afsats, hvarpå det genom hålet nedrinnande mjölet samlar sig. På så sätt hindras det från att blanda sig med snön.

<sup>5</sup> Eken var äfven på tyskt och anglosaxiskt område eldträdet par préférence; det är det enda som nämnes i litteraturen med å rad 2 följ. sida angifna undantag. Henneberger säger visserligen (i anf. arb.) »efter de naturkunniga»: om man gnider »ephewen holtz» (= murgröna) och »lorbeerholtz» hårdt på hvartannat får man eld, men möjligen citerar han klassiska källor.

Af vissa uttalanden synes det mig som om norrut alen intoge rang och värdighet af speciellt eldträd, fastän gran<sup>1</sup> och björk<sup>2</sup> nämnas nästan lika ofta. Tillfälligtvis omnämnas furu, en och sprakved. Mest allmänt är det nog, att man vid elddragningen använt tvänne trädslag, och mången som jag frågat om sådant har uppgifvit, att han endast visste, att man begagnat två olika, ett hårdare och ett mjukare. Detta är nog också både hos oss och annorstädes en regel, fastän ingalunda en undantagslös. Vi erinra oss t. ex. uttalandet i p. 41, att gran mot gran tog bäst, och från andra håll har det uppgifvits, att det skulle vara ek mot ek, eller al mot al.<sup>3</sup> Sådana variationer känna vi äfven från naturfolken. De äro öfverallt beroende af hvarjehanda faktorer, af den lokala erfarenheten, af vegetationen, af traditionen, af tillfälligheten etc.

Skola vi närmare studera trädslaget, få vi gifvetvis ej i första rummet fästa oss vid de fall, där man dragit eld för nöds skull och på lek — därvid tog man nog ibland hvad man hittade på utan regel — utan vid de fullt förberedda fallen, där traditionen nogare följdes.

Det gäller öfverallt som ett axiom, att virket skall vara torrt, och jag förstår ej, hur det i p. 109 omnämnda bruket med rå alpinne bör uppfattas, för så vidt man ej får tänka sig detsamma förbundet med någon rituell eldgörning.<sup>4</sup>

Synnerligen intressant är den i p. 115 gifna skildringen af en hård, som är af traditionellt, »eldfnost» trädslag (»felicis materia»,

<sup>1</sup> Nämd af Montanus (= der notar Zuccalmaglio), Die deutschen Volksbräuche, Volksglaube und Mytologische Naturgeschichte, Iserlohn 1858, del II, i kombinationen Eichen- und Tannenholz.

<sup>2</sup> James Logan, anf. arb. och s.

<sup>3</sup> Enligt Zeitschrift für österr. Volkskunde, VI, anf. s., brukades lind mot lind (Balkan) och enl. Wissenschaftl. Mittheilungen III, anf. s., kornell mot kornell. Äfven från indianerna berättas det undantagsvis om drill och hård af samma konsistens, t. ex. i Hough, Firemaking Apparatus, s. 543.

<sup>4</sup> Om Zuniindianerna i New Mexiko berättas det, att de frambringa den heliga eld, som ständigt brinner i deras estufas, medelst rätt virke; Hough, Firemaking Apparatus, s. 541. — I Biskupa sögur skildras ett underverk: i sama firði vildu menn taka eld með bragðal sem hér er vani til, ok fengu eigi. Sidan vættu þeir sliit í brunni þeim, er vigt hafði Guðmundr biskup, ok með því vatni tóku þeir eldinn þegar í stad. (I samma fjord ville män taga eld með vridpinne, som här sedvänja är, och finga ingen. Sedan vätte de de slemmiga vattenväxter i den brunn, som biskop G. hade vigt, och med det vattnet togo de genast på fläcken eld).

se s. 193, not 1), som har en murken yta och som hemtages till torkning och förvaring; den kan på grund af detta sägas tillfredsställa fullt professionella anspråk, ty så väljes och behandlas drillhården hos hvarje vildt folkslag. Se äfven p. 44, 81. Gnid- eller vridytan bör vara murken, så att det för värmemagasinerings ringen nödvändiga trämjölet lätt bildas. Därför har man med förkärlek vid nödfall i skogen tagit sin tillflykt till murkna, ihåliga stubbar. Gnidning af fullt släta och färska ytor, låt vara torra, leder ej till resultat utan insättande af speciella krafter, jfr p. 18. Antagligen beror den i p. 33 lämnade uppgiften, att man klöf en pinne och gned de *släta* ytorna mot hvarandra på någon missuppfattning.<sup>1</sup>

I ett fall, p. 16, uppges att man för att fortare få eld strött svafvel i,<sup>2</sup> eller begagnat sig af tjära, p. 70. Den senare åtgärden synes ju snarare egnad att motverka friktionen, men förekommer likväl här och där.<sup>3</sup>

Fnösket appliceras till friktionspunkten på olika sätt, antingen så, att någon medhjälpare håller det intill eller så att man trycker ned det i fördjupningen. Herr A. T. Byberg meddelar från Köla, Värmland, att man klöf drillpinnen i änden och tryckte in fnösket i klyfningen.<sup>4</sup>

Hvad vi genom vår topografiska litteratur känna om dessa primitiva metoder härrör till största delen från Småland, hvars krönikörer utmärkt sig för en pigg och vaken observation. Alla dessa uppgifter handla om den rituella eldgörningen, hvilken synes hafva haft sitt starkaste fäste i detta landskap. Genom det sista insamlandet hafva

<sup>1</sup> Om den mekaniska processen vid trämjölets bildande genom friktionen och dess försättande i glödgadt tillstånd läs Hough, Firemaking Apparatus, sid. 531 f., och The Methods of Firemaking, s. 396.

<sup>2</sup> Om sand som friktionsmedel hos vilda folkslag, se Tylor, Researches, s. 247, och Hough, Firemaking Apparatus, s. 532; krut användes äfven, se Mittheilungen aus Bosnien, IV, anf. sida.

<sup>3</sup> J. Reskius, anf. notis: Die hölzerne Winde wird eingestecket mit Wagenpech und theer (bisweilen mit fett beschmirten lumpen). Eskimäerna doppa stundom drillen i tran, se ofvan s. 208, not 2, och Danish Umiak Expedition, anf. s.; äfven tschukt-scherna enl. A. E. Nordenskiöld, anf. arb., II, s. 125.

<sup>4</sup> Zeitschrift für österr. Volkskunde VI, anf. s., säger: »Drillstängen måste vara urhåkad i båda ändarne, så att man kan sticka in fnöskbitarne.» Se äfven Zeitschrift für Ethnologie 1906, s. 258 (buskmännen) och Biskupa sögur II, s. 176.

ytterligare några meddelanden inkommit därifrån, dock flera från Västergötland och Värmland.

Inalles har jag från Småland 17 notiser, Västergötland 11, Dalsland 7, Värmland 32, Uppland 5, Dalarna 4, Hälsingland 2, Härjedalen 7, Jämtland 5, Medelpad 8, Ångermanland 8, Västerbotten 2, Gottland 2, Skåne 3, Närke och Södermanland hvartdera 1. Från de öfriga landskapen har jag trots flitiga förfrågningar ej lyckats hopbringa något. Då jag lagt min undersökning någorlunda likformigt till samtliga provinser, låter jag med all reservation dessa siffror i någon ringa mån belysa nödeldsbrukets frekvens i vårt land under senare tid. Mest allmänt synes det ha lefvat kvar på vissa platser inom området Småland—Värmland och inom vissa delar af Norrland. Men godt kan man säga, att traditionen om nödelden nu öfverallt håller på att försvinna. Alla de nya uppgifterna härröra ju ur mannaminne, låtom oss i rundt tal säga tiden 1840—1880. Men från tiden därefter har intet beaktansvärdt fall meddelats.

Af de behandlade metoderna synes den med tröskslaga å området Västergötland—Värmland samt den med spinnrock (spinn-drillen) i Uppland hafva en viss lokal karaktär; de öfriga uppträda här och där om hvarandra.

Hur har konsten att gnida och vrida eld uppfunnits? Forskarne hålla på goda grunder före, att människan lärt den af naturen. Karl v. den Steinen<sup>1</sup> anser dock, att det i första hand skett genom att härma *med*, ej genom att härma *efter* naturen. Gnidandet och drillandet vore således enligt hans mening ursprungligen endast reflexrörelser något i stil med barnens oafsiktliga härmningar. Detta kan hafva skett på olika sätt å olika rum vid olika tider. På indoeuropeiskt område voro slinger- och parasitväxterna favoriterna, hvilkas ved man företrädesvis begagnade vid eldgörningen, och Adalbert Kuhn säger, anf. arb. s. 253, att konsten att göra eld där kan tänkas ha uppkommit på det sätt, att man sett eld alstras genom deras gnidande mot stammen och grenarne af trädet, hvarpå de växte. Efter samme författare har jag förut å sid. 96. innev. årg., anfört ett fall af själfantändning. Motsvarande anförde jag från vårt land.

<sup>1</sup> Anf. arb. och kapitel, jfr ofvan s. 196.

I själfva verket finnes det i litteraturen ett rikhaltigt material, som belyser och bekräftar antagandet, att naturen och tillfälligheten varit läromästare i eldgörningen.<sup>1</sup> Flera af mina sagesmän hafva också berättat, att det ibland under deras arbete med borrhning och sådant börjat ryka, hvarvid de, utan att någonsin hafva hört talas om eldgörning med trä, fått för sig, att man genom att fortsätta på detta sätt skulle kunna åstadkomma verklig eld.<sup>2</sup> De gamle tillskrefvo Dædalus uppfinningen af drillen.<sup>3</sup> Huru gammal är konsten? Man vet det ej. Trämaterialet är förgängligt, och hvarken geologien eller arkeologien har, så vidt jag känner, bragt något väsentligt i dagen till frågans lösning. Denna brist medför äfven, att ett material som det framlagda ligger vetenskapligt tämligen isolerad trots alla de påvisade släktdragen och likheterna med andra nationers eldgöringsväsende. Den äldsta kända apparat och kanske den enda bevarade från äldre tider inom gamla världen är förmodligen den från Medum i Egypten, som jag förut talat om, fig. 44.

A. Heidinger<sup>4</sup> anser, att gnidnings- och borrhningsmetoderna äro mindre ursprungliga (künstlicher) än slagningen. Tylor,<sup>5</sup> däremot menar, att gnidelden är den äldsta och att ingenting bevisar motsatsen, fastän så lågt stående människor som eldsländarne använda pyriter.

(Forts.)

<sup>1</sup> T. ex. Hough, Firemaking Apparatus, s. 569: många eldar förorsakas i djungeln däraf, att bambustjälkarna under storm gnida mot hvarandra; det oväsen dessa därvid åstadkomma är obeskrifligt. — Vidare Lucretius 5, 1096 ff.:

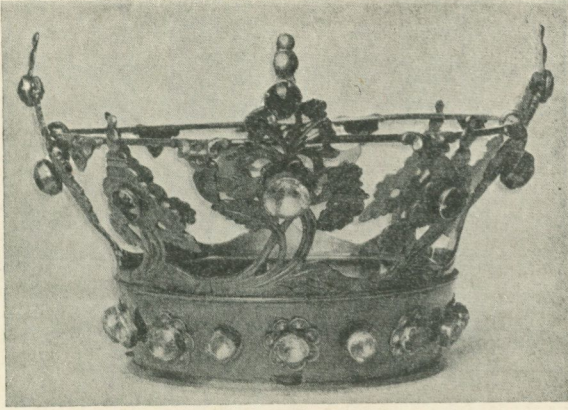
»Et ramosa tamen cum ventis pulsa vacillans  
æstuat in ramos incumbens arboris arbor,  
exprimitur validis extritus viribus ignis  
et micat interdum flammæ fervidus ardor,  
mutua dum inter se rami stirpesque teruntur.»

<sup>2</sup> I sådant fall är ju eldgörningen sekundär och kändedomen om borrhningen föregår den. Angående borrhningens ursprung läs Mac Guire, anf. arb., s. 667.

<sup>3</sup> Plinius, Naturalis Historia.

<sup>4</sup> Archiv für Anthropologie, Bd 25, Braunschweig 1898, s. 165 ff. Zur Frage der ältesten Methode der Feuererzeugung.

<sup>5</sup> Researches etc., s. 258.



### Professorkan Thérèse Kjellbergs silfversamling.

I Nordiska Museets rum 81 är sedan våren 1913 den af professorskan Thérèse Kjellberg hopbragta rika och imponerande samlingen af silfversaker utställd. Då man öfverblickar densamma förstår man lätt, att ett varmt intresse och en mer än vanlig samlareifver inspirerat professorskan Kjellberg, då hon kunnat åstadkomma ett så vackert resultat. Samlingen utgöres dels af smycken, brudkronor, svampdosor och salmböcker med rika beslag, dels af skedar och dryckeskärl. De sistnämnda båda grupperna äro dock tillsvidare endast deponerade i museet. Smyckesamlingen, brudkronorna, svampdosorna och salmböckerna utgöra en storartad gåfva som af professorskan Kjellbergs tre yngsta barn öfverlämnats till Nordiska Museet för att hedra den affidnas minne.

De sydsvenska provinsernas präktiga smycken äro talrikt representerade och tilldraga sig särskildt intresse genom sina delvis mycket ålderdomliga motiv. Å snörmaljorna från de skånska allmogekvinnornas lifstycken finner man bland förebilderna bokstafven A i dess medeltida form, dufvan, örnen, lejonet samt en stor variation af änglafigurer förutom en hel del andra motiv.

Fig. 1, se ofvan, återgifver en brudkrona af förgylldt silfver, svensk. N. M. 119,226.

De skånska bondkvinnorna, särskildt från de rikare häraderna, voro ganska fordringsfulla i sina anspråk på smycken, och deras festdräkter voro rikt prydda. En god smyckesamling representerade äfven ett rätt ansenligt kapital, och att bära en bruddräkt i all dess glans var stundom ett verkligt kraftprof, hvarunder bruden ej sällan var nära att digna.<sup>1</sup> Man får dock härvid ihågkomma, att det ej blott var sed att bära alla sina smycken på sig utan äfven

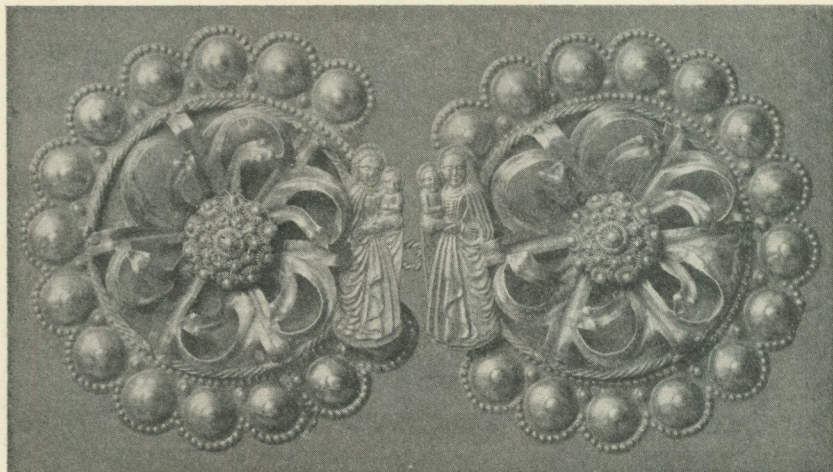


Fig. 2. Tröjspanne från Färs hd, Skåne. N. M. 118,451.

en stor del af sina dräkter. Bruden kunde sålunda vara iklädd ända till sju kjolar med tillhörande lifstycken, hvilka motsvarade en betydande vikt.<sup>2</sup> Liknande förhållanden gällde äfven brudgummen, hvilken ofta var iklädd flera par benkläder, hvilket vid vigseln kunde åstadkomma åtskilligt bryderi, då vigselringen skulle förvaras i det innersta parets ficka, hvilken ej alltid var så lätt att finna. Prästen förde för den skull ofta med sig en reservring.<sup>3</sup>

Att kvinnorna högt värderade sina smycken må man ej undra på. Enligt de gamla domböckerna utgjorde smyckena den enda

<sup>1</sup> P. G. Wistrand, Svenska folkdräkter. Stockholm 1907, sid. 12.

<sup>2</sup> Wistrand, anförda arbete, sid. 2.

<sup>3</sup> Nicolovius, Folklifvet i Skytts härad i Skåne. Lund 1868, sid. 130.

delen af hustruns ärfda förmögenhet, som mannen ej utan hennes särskilda medgifvande fick disponera.<sup>1</sup>

Den Kjellbergiska samlingens tröjspännen, »albueknappar» att fästa å tröjärmarnas undersida, »sålakors», »stiglakors» och präktiga halslås jämte spännen, söljor, nålar samt krag- och ärmknappar gifva en god föreställning om såväl skåningarnas rikedom som praktlystnad, men äfven om en högt uppdrifven smak och god arbetsskicklighet se fig. 2—5. Guldsmedsyrkets utöfvare ha äfven sedan gammalt varit i alldeles särskildt hög grad representerade i Skåne. Den lilla staden Ystad har ännu i sen tid varit stamtillhåll för en hel del skickliga guldsmeder, och namnen Håkan Lärka, P. M.

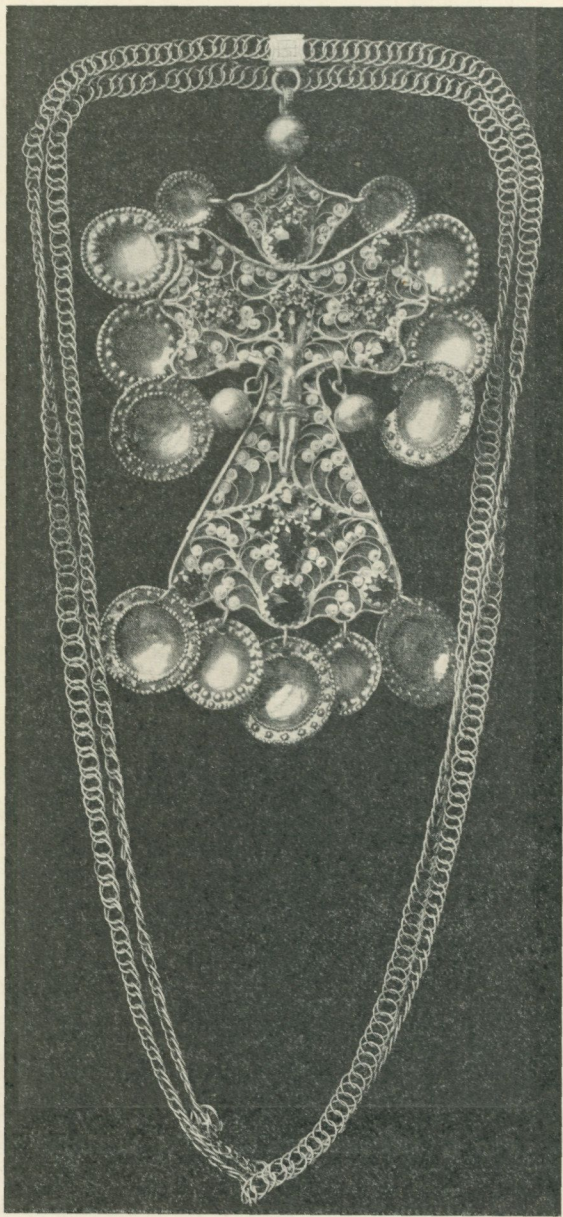


Fig. 3. »Striglakors» från Skåne. N. M. 119,128.

<sup>1</sup> G. O. Hyltén-Cavallius, Wärend och Wirdarne. Stockholm 1868. Del II, sid. 256.

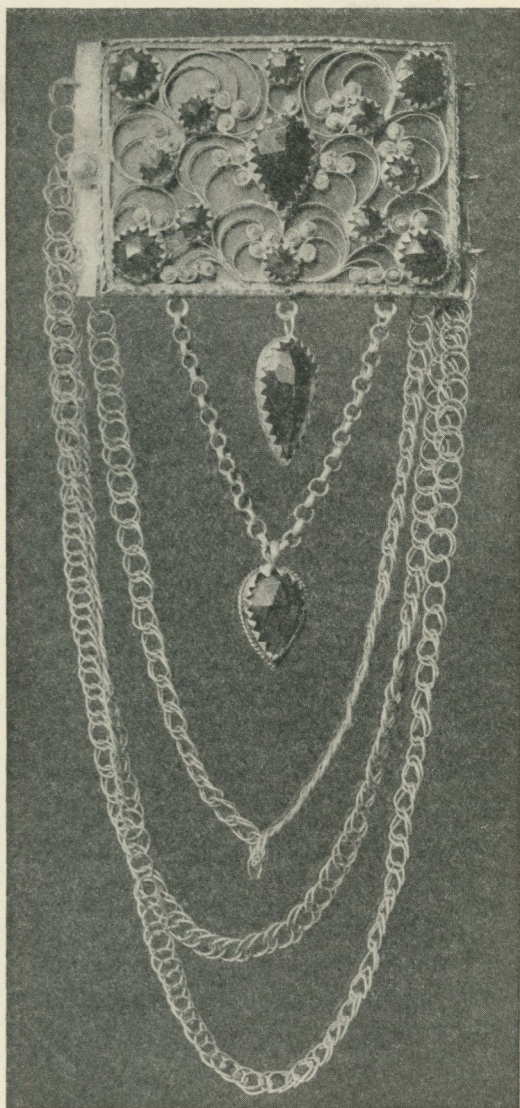


Fig. 4. »Halslås» från Skåne. N. M. 118,928.

lingen tillhör Skåne, har professorskan Kjellberg ingalunda begränsat sitt samlande till denna provins. Från Sydsverige är Småland ganska rikt representeradt, förnämligast genom en del hjärtformiga

Wallengren, P. Wiggren, Jöns Wahlenberg och Anders Silfverberg ha god klang inom skräret och äro samtliga företrädare i den Kjellbergiska samlingen.

De rika guldsmederna med sina medeltida former och guldsmedssläkters stamtillhåll i numera obetydliga småstäder tyder på tradition och höga anor och för tanken tillbaka till de skånska städernas glansperiod, de tider då sillfisket ännu blomstrade i Öresund och väldiga fiskarflottor från alla kringliggande land samlades i trakten af de nu så obetydliga städerna Skanör och Falsterbo, hvarest en väldig byteshandel ägde rum mellan länderna kring Östersjön och det västliga Europa.

Ehuru en betydande del af silfversam-

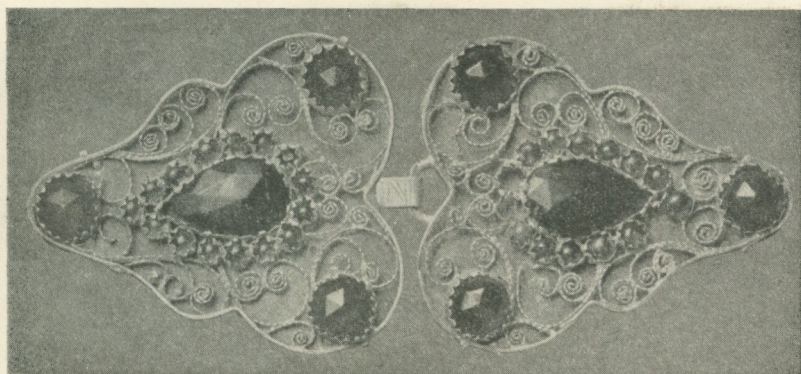


Fig. 5. Bröstsänne från Skåne. N. M. 118,475.

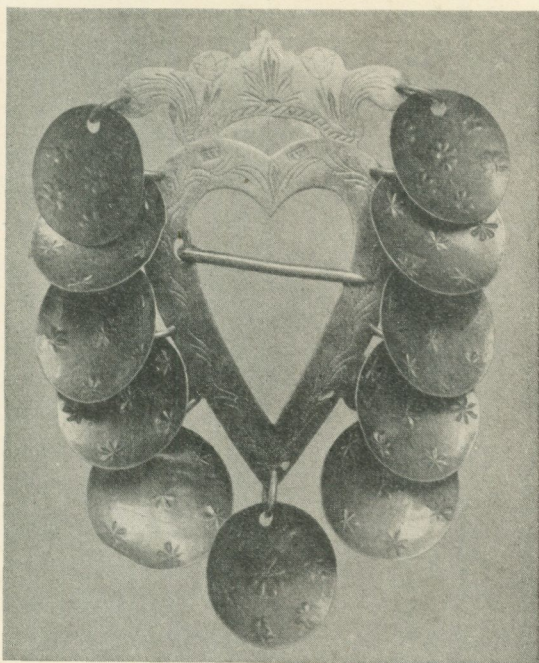


Fig. 6. Sölja från Småland. N. M. 118,805.

söljor bärande Jönköpings och Växjö guldsmeders stämplor, se fig. 6.  
Och ett af samlingens allra vackraste och för Bleking mycket

16—140275. *Fataburen* 1914.

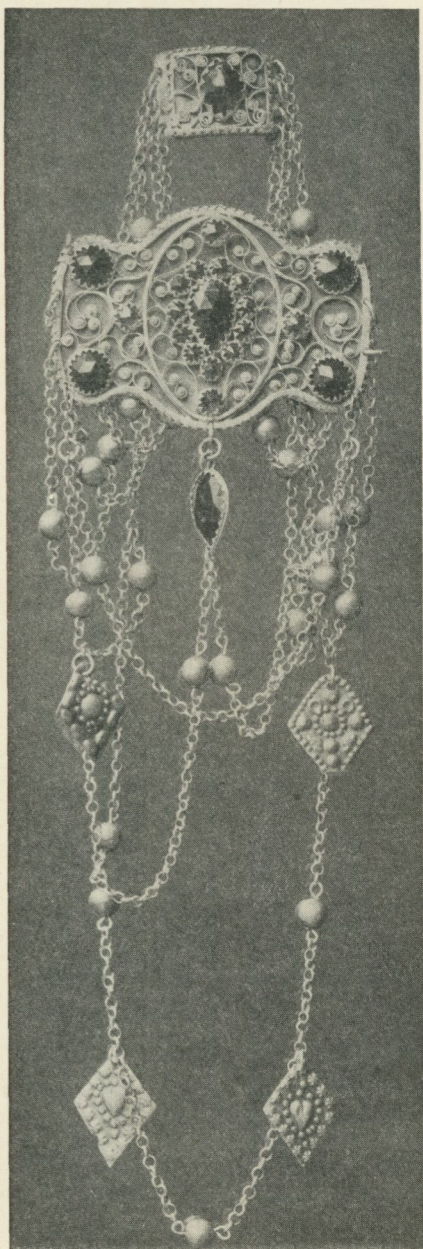


Fig. 7. Halsmycke från Bleking.  
N. M. 118,925.

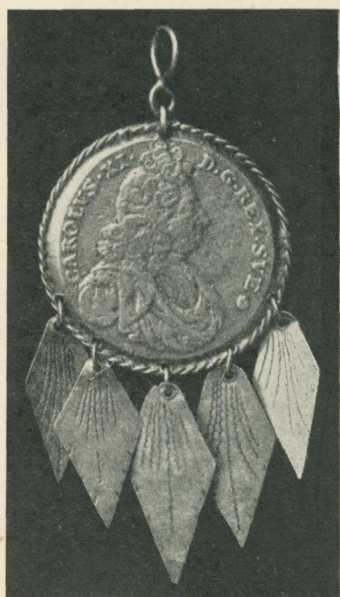


Fig. 8. Hängsmycke af Karl  
XI:s mynt. N. M. 119,097.



Fig. 9. »Ellakors» från Skåne.  
N. M. 118,997.

typiskt halslås, fig. 7, bär Karlskrona och guldsmeden C. F. Liliäs märke.

Inom de flesta af Sveriges provinser förekomma hängsmycken bildade af mynt, minnespenningar eller myntliknande tecken, se fig. 8. Detta slags prydnader ha en mycket vid utbredning inom Europa och torde äfven återfinnas långt öster ut. I Sverige ega dessa hängsmycken gamla anor och torde räkna brakteaterna bland sina stamfäder. Brakteaterna ega nämligen ofta en vidfästad ögla, hvilken anger att de burits i kedja eller band, som säkerligen hängt om halsen. Att gå med bar hals och bar hjässa ansågs under äldre tid vara förenadt med en viss våda, särskildt för gifta kvinnor och barn, något som ännu i sen tid i vissa bygder tagit sig ett uttryck i att man knyter en ullgarnstråd om småbarnens hals till

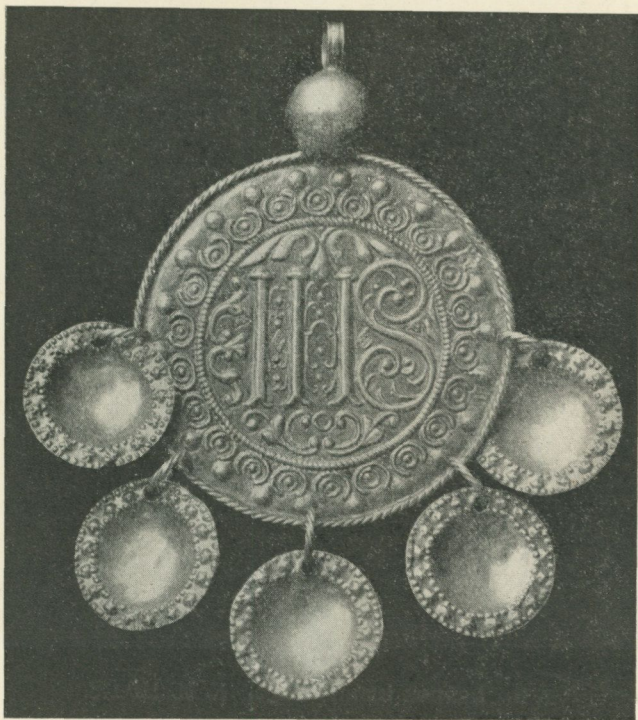


Fig. 10. »Trillekors» från Skåne. N. M. 119,094.

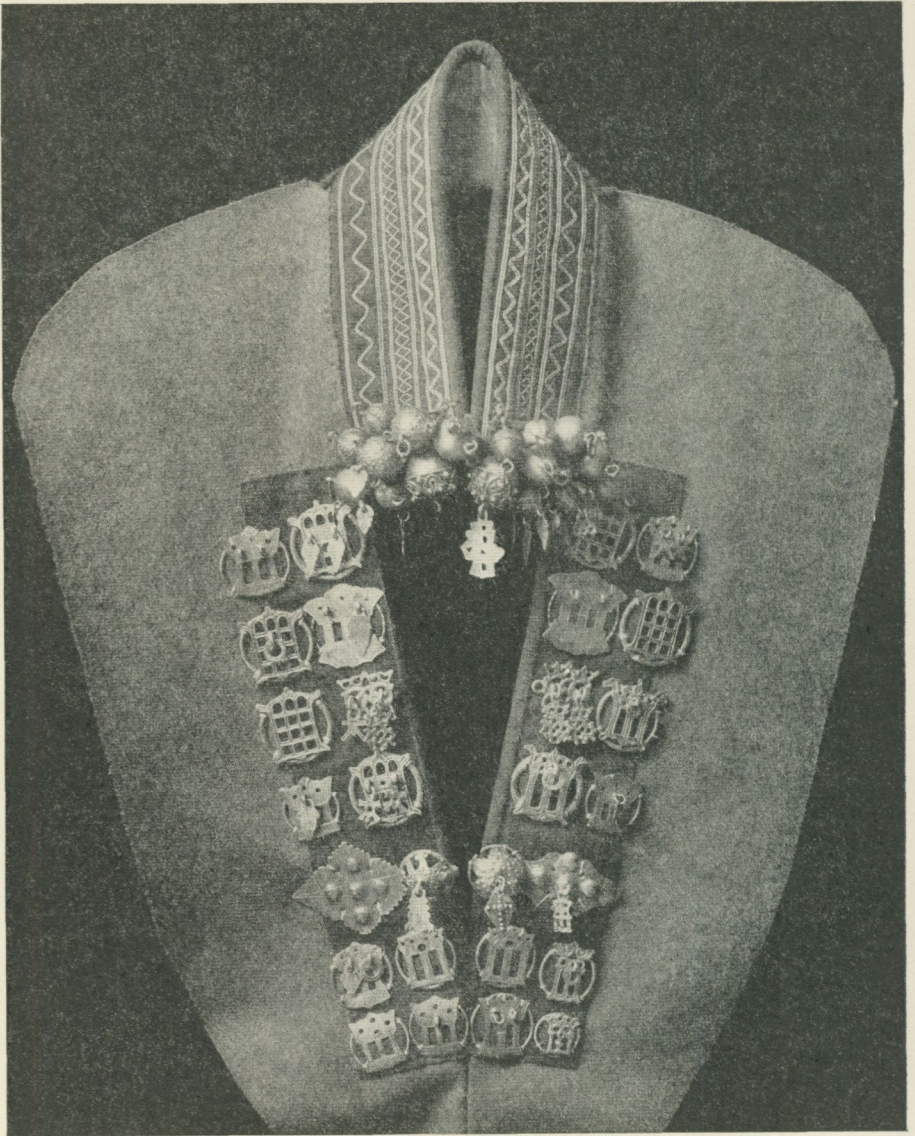


Fig. II. Lappsk kvinnokrage. N. M. 119,178.

skydd mot sjukdomar och onda makter.<sup>1</sup> De så kallade »ellakorsen», se fig. 9, ega enbart denna skyddande uppgift, deras utsmyckning är ganska enkel, men tillverkningen detta oaktadt förenad med vissa svårigheter, enär de för att vara verksamma skola förfärdigas af ärft silfver, hoptigt från nio olika håll. Guldsmeden bör vidare arbeta på det under trenne torsdagar och därunder aldrig tappa det i golfvet, emedan dess kraft då vore försvunnen.<sup>2</sup>

»Trillekorsen» med sin inskrift I H S, af allmogen tolkad Jesus Herrens Son, afse säkerligen äfven att utöfva en välsignelsebringande inverkan på bärarinnan, fig. 10.

Professorskan Kjellbergs smykesamling representerar i öfrigt åtminstone i någon mån de flesta svenska provinser och lämnar ett tillräckligt godt material för att man skall kunna följa typernas förändring, förenkling och om jag så får uttrycka mig afmagring norrut, tills man når lappmarkerna, som egendomligt nog bjuda på en del rika former, hvilka förete rent förvånande likhet med de skånska, fig. 11 — ett förhållande som anger ett ännu olöst, intressant problem. — I öfrigt synes Mälardalen utgöra en gränslinje så till vida, att söder om densamma finner man smycken med skålformiga hängen, då däremot de rombformiga äro allena härskande

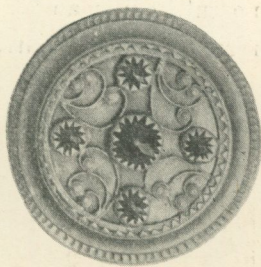


Fig. 12. Svampdosa från Bleking. N. M. 119,283.



Fig. 13. Svampdosa från Bohuslän. N. M. 119,297.

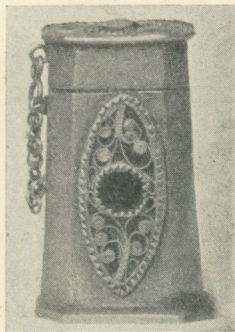


Fig. 14. Svampdosa från Gottland. N. M. 119,249.

<sup>1</sup> Hyltén-Cavallius, anförda arbete och del, sid. 249.

<sup>2</sup> Nicolovius. Folkliifvet i Skytts härad i Skåne. Lund 1868, sid. 173.

norrut, om man frånser lappmarkerna, där såväl skål- som rombformiga hängen anträffas.

Bland de svenska svampdosorna finner man trenne typer med hemortsrätt i Bleking, Bohuslän och Gottland se fig. 12—14. Gott-

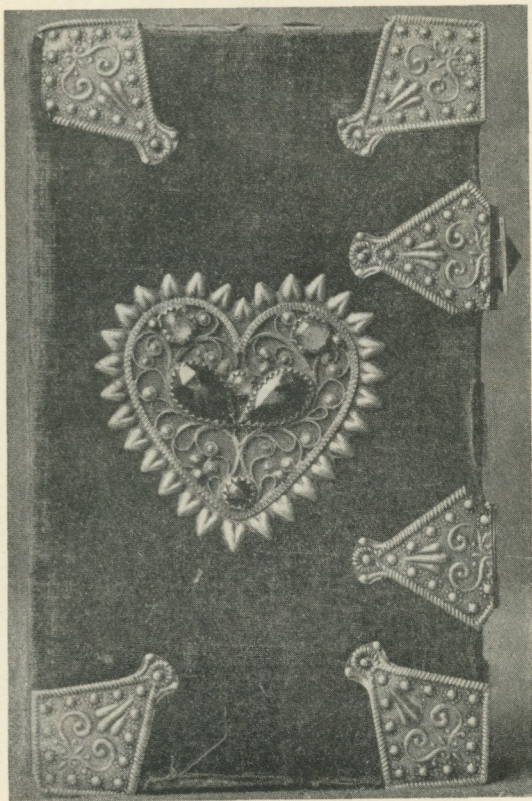


Fig. 15. Salmbok, fästegåfva från Bleking.  
N. M. 118,389.

landsdosorna äro på sitt sätt särskildt intressanta, emedan de, jämte nystpinnar snidade af trä, äro de enda för den gottländska bondekulturen typiska föremål, som datera sig från tiden efter 1700-talets midt.<sup>1</sup> Nystpinnarna ha användts såsom »kännigar», svampdosorna ha varit fästegåfvor. En del samlingen tillhörande synnerligen vackra salmböcker från skilda trakter ha äfven tjänstgjort på sistnämnda sätt, fig. 15. Elfva rikt utsmyckade brudkronor af förgylldt silfver märkas äfven bland praktpjäserna, se fig. 1.

I den utländska silfversamlingen göra sig de

<sup>1</sup> Enligt utredning af amanuensen Nils Lithberg.

granornering, rikt besatt med glasstenar, hvilka erbjuda ett lifligt färgspel, fig. 16, 17. Hvar och en som ser de båda grupperna skall

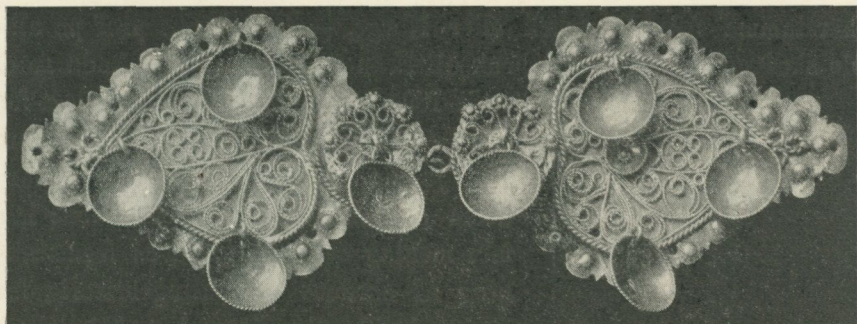


Fig. 16. Spänne från Telemarken, Bratsbergs amt, Norge. N. M. 119,070.

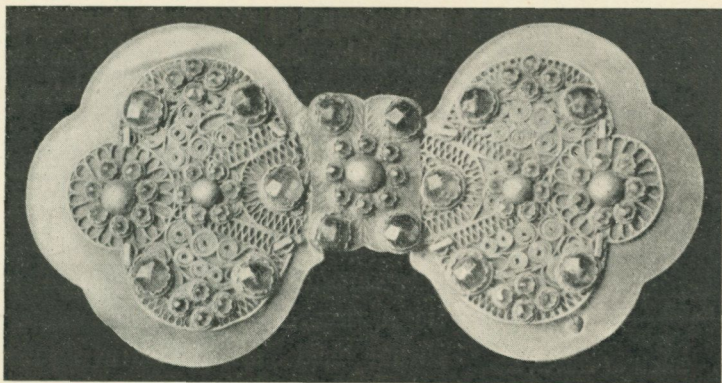


Fig. 17. Spänne från Schleswig. N. M. 119,159.

lätt förstå hvad som tillhör berglandet med de djupa fjordarna och hvad som hör hemma å den solbadade slätten. Båda grupperna ega sin säregna skönhet.

*G. C—m.*

Samtidigt med den storartade gåfvan af professorskan Thérèse Kjellbergs samling af allmogesmycken fick Nordiska Museet såsom deposition mottaga en till i det närmaste 300 nummer uppgående samling af skedar jämte ett antal dryckeskärl af silfver, likaledes

hopbragt af professorskan Kjellberg. Samtliga dessa föremål äro nu exponerade i rum 81 i Nordiska Museet.

De flesta af skedarna äro inköpta i Sverige, en mindre del torde härstamma från Danmark eller Norge. — Här finnas prof på alla de skedtyper som varit i bruk alltifrån medeltidens slut ända fram



Fig. 18. Sked af silfver, medeltidens slut; längd: 0,117 m.

emot 1800-talet, med undantag endast för den i senare tid vanliga »matskeds»-typen, som ju uppträdde redan under senare delen af 1600-talet. — Det är icke här min mening att söka gifva en framställning af skedens utvecklingshistoria för såvidt den kunde afläsas i den Kjellberg-ska samlingen, ej heller att gifva en fullständig redogörelse för samlingens innehåll, utan jag afser här endast att fästa uppmärksamheten på samlingens existens och peka på några af de talrikast företrädde typerna.

Några af dessa typer gå tillbaka till slutet af medeltiden och hafva lefvat kvar århundraden igenom. De från medeltiden härstammande skedarna uppgå till ett tiotal, hvaribland ett par unika praktskedar med skaft i form af figurer. En typ som ofta förekommer är den som är afbildad i fig. 18: bladet har den under

medeltidens senare del vanliga formen, bredt, framtill rundadt och vid skaftrotten spetsadt; skaftet är kort och enkelt och avslutas med en liten kulformig knopp dekorerad med flätverk. Bladets dekoration utgöres af ett litet cirkelrundt fält vid skaftrotten med bokstafven M i majuskelskrift, hvarifrån åt bägge sidor utgår ett språkband med orden »help got Maria» i minuskler. Språkbandet är förgyllt.

Den medeltida skedtyp, som emellertid haft den segaste lifskraften, är den som finnes afbildad i fig. 19, 20. Bladens form är densamma som i fig. 18, likaså bladens dekoration, ehuru språkban-

dens inskriptioner förvanskats, så att de endast utgöras af några bokstafsimiterande streck, en utveckling hvartill talrika analogier kunna uppvisas. Å skaftets nedre del är anbragt en maskaron omgifven af en gotisk baldakin eller vimperg med krabbor och kors-



Fig. 19. Sked af silfver, 1500-talets början; längd: 0,131 m.

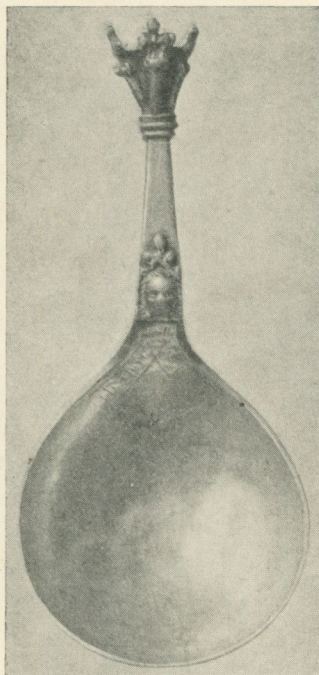


Fig. 20. Sked af silfver, 1500-talets början; längd: 0,131 m.

blomma, tydligt framträdande i fig. 19, något förkrymt i fig. 20. Det mest utmärkande för typen är emellertid skaftknoppen, som utgöres af fyra st. gotiska korsblommor ställda så att de bilda en kapitälliknande knopp, med korsblommornas öfversta delar skjutande fritt upp öfver knoppens kärna. Å den ena skeden, fig. 19, är öfverst anbragt ett dubbelsidigt hufvud, å den andra, fig. 20, saknas sådan avslutning, hvilket är det ojämförligt vanligaste. Denna knopptyp förekommer under 1500—1700-talen i en mängd olika variationer, stundom med små ringar fästade i byglar mellan korsblommorna,

såsom i fig. 21. Efterhand blifva de ursprungligen i hög relief framträdande korsblommorna förvanskade, så att de till sist få en form sådan som å skeden fig. 22, förfärdigad under senare delen af 1700-talet, hvars knopp är af konisk fyrsidig form med ett å

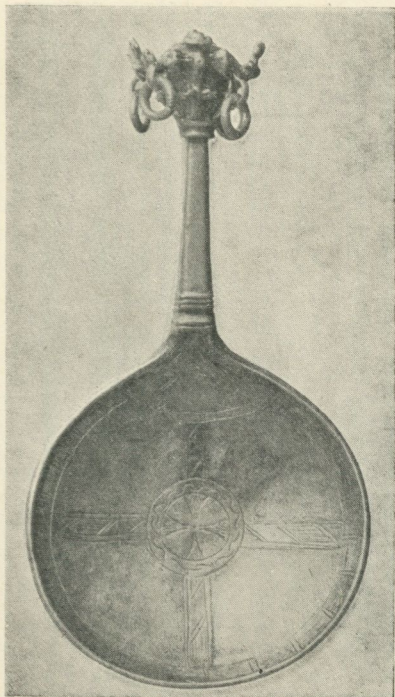


Fig. 21. Sked af silfver, 1600-talet; längd: 0,133 m.



Fig. 22. Sked af silfver, förfärdigad af guldsmeden S. Novosadi i Karlskrona, 1730-talet; längd: 0,138 m.

hvardera sidan anbragt ornament, som tydligen utgör en reminiscens af korsblomman. — Bladens form å de två senare skedarna, fig. 21, 22, är den från och med 1600-talet vanliga cirkelrunda; i sättet för dekorationens anbringande spåras reminiscenser från medeltiden i det lilla språkbandet vid skaftroten å fig. 21.

Skedsamlingens intresantaste del utgöres af de praktfulla skedarna af 1500-talstyp, af hvilka flertalet prydes med rikt graverad

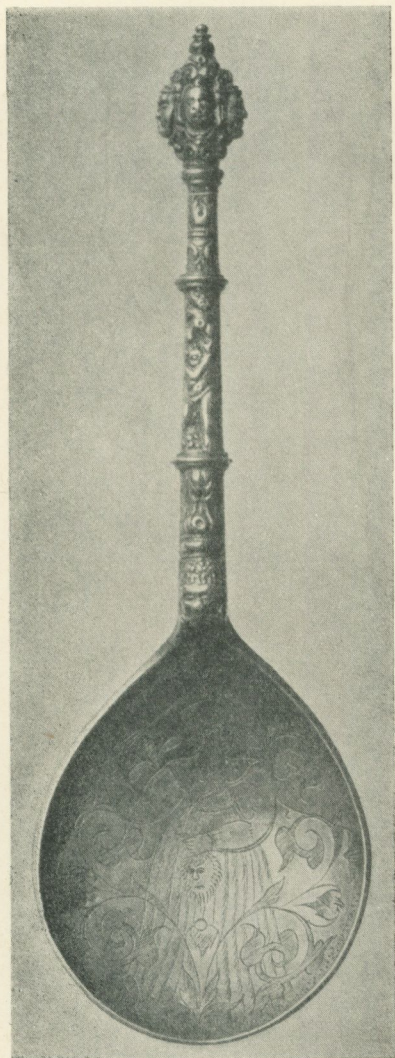


Fig. 23. Sked af silfver, dat. 1590;  
längd: 0,169 m.

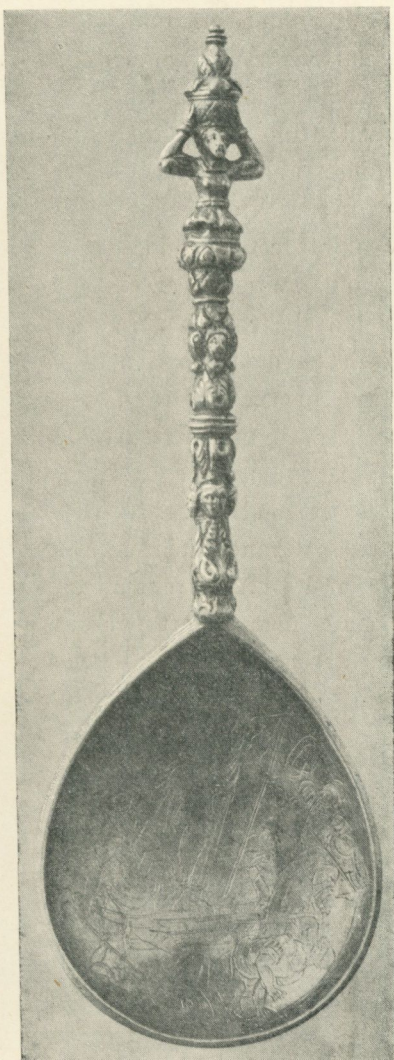


Fig. 24. Sked af silfver, dat. 1605;  
längd: 0,165 m.

dekoration jämte rik förgyllning. Bladens form är vanligen den medeltida, utlöpande i en spets mot skaftroten, men oftast något djupare. Den graverade orneringen är utbredd öfver bladets hela yta, å praktskedar å såväl inre som yttre sidan, och består dels af

figurer, dels af enbart ornament. Skeden fig. 23, som är daterad 1590, visar å bladets insida en kvinnogestalt hållande ett afhugget hufvud i sin vänstra och ett lyftadt svärd i sin högra hand, Judit med Holofernes hufvud; baksidan prydes af moreskornament. En annan ungefär samtida sked, fig. 24, har å insidan en framställning af Kristi uppståndelse med de flyktande krigsknektarna, å baksidan Golgatascenen med knektarna som kasta lott om kjortelen i förgrunden; kring kanten löper en inskrift: IØRGEN MICHELSON ANNO 1605. — Bladet å skeden, fig. 25, visar den traditionella framställningen af syndafallet: Adam och Eva stående på hvar sin sida om trädet, kring hvars stam ormen slingrar sig; å baksidan inom en kartusch en krigare i tidsdräkt; omskrift å den konkava sidan: DVM SPIRO SPIRO MEA SPES VNICA CHRISTVS och å baksidan: SI DEVS PRO NOBIS QVIS CONTRA NOS ANNO DOMINE (sic!) 1614. — Den konkava sidan af skeden, fig. 26, prydes med pelikanen som låter sitt blod för sina ungar, en under 1600-talets förra del ofta förekommande symbol. Baksidan af denna sked liksom hela bladen på ett par andra här afbildade, fig. 27, 28, äro försedda med rent ornamentala dekoration i graveradt arbete i rikaste renässansstil, tydligen utförd efter tyska eller holländska stick.

Med afseende på skaften hafva renässansskedarna att uppvisa en stor mängd med hvarandra besläktade och i hvarandra öfvergående typer. I olikhet mot medeltidsskedarnas äro renässansskedarnas skaft långa,  $1\frac{1}{2}$ —2 gånger skedbladens bredd. Å praktskedar hafva de karaktären af en rikt profilerad kandelaberliknande baluster, afdelad i flera »våningar», prydd med bladornament, maskaroner, figurer i relief samt öfverst uppbärande en på olika sätt formad knopp. Af de här afbildade skedarna visa fig. 24—26, huru dessa balusterskaft kunna vara formade: fig. 24 är synnerligen rik, och knoppen utgöres af en half kvinnogestalt bärande en korg på hufvudet. Fig. 23 har en liknande anordning af skaftet, men balusterorneringen har här karaktären af en pilaster lagd på framsidan af det för öfrigt plana skaftet; knoppen med fyra maskaroner är af en ofta förekommande typ. Enklare skaftformer visa fig. 27 och 28; den lilla prydnaden vid skaftroten å fig. 27 utgör en reminiscens af en medeltidsform af samma slag som i fig. 19, 20.

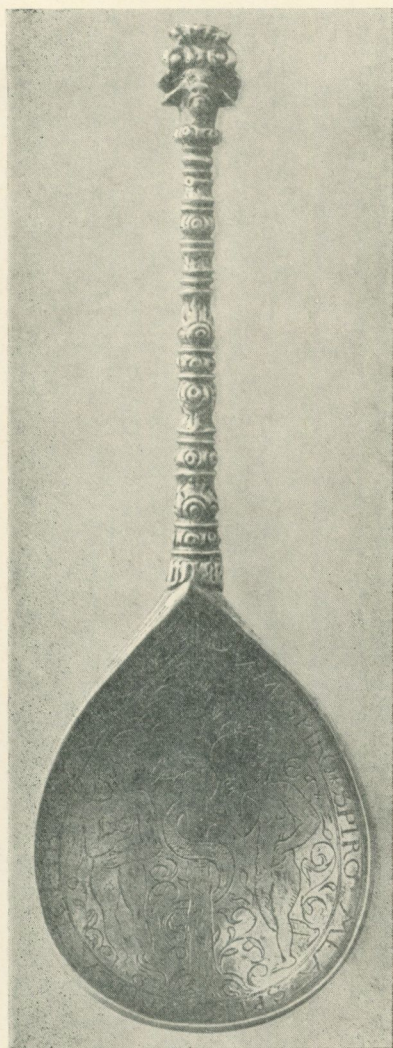


Fig. 25. Sked af silfver, dat. 1614;  
längd: 0,163 m.

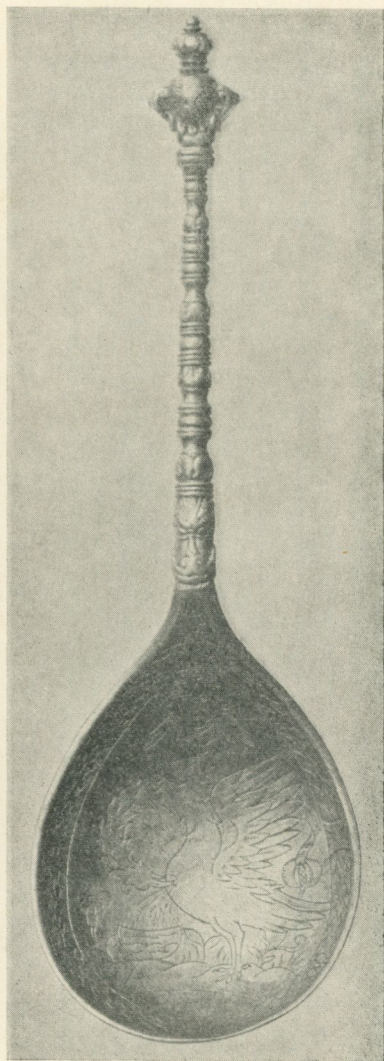


Fig. 26. Sked af silfver, 1600-talets  
förra del; längd: 0,169 m.

Samtliga här afbildade skedar af renässanstyp äro verkliga praktexemplar genom dekorationens rikedom, men därjämte finnas i den rika Kjellbergiska samlingen äfven talrika prof på enklare skedar från samma tidehvarf, 1500-talets slut och 1600-talet, i hvilka lik-

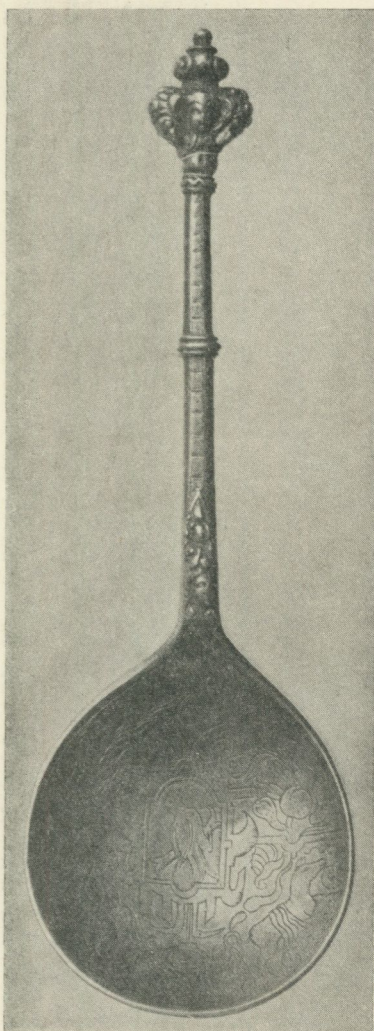


Fig. 27. Sked af silfver, 1500—1600-talet; längd: 0,163 m.

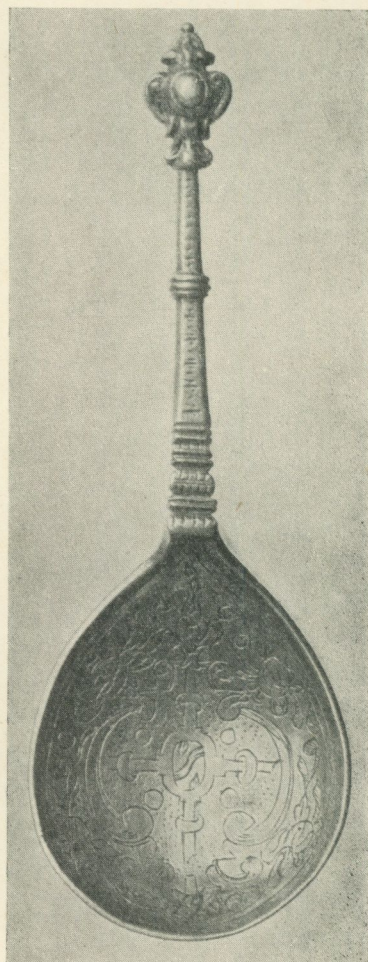


Fig. 28. Sked af silfver, 1500—1600-talet; längd: 0,152 m.

nande motiv såväl i hufvudformer som i afseende på dekorationen återfinnas, ehuru sparsammare och behandlade med mindre finess i arbetets detaljer; oftast äro dessa enklare skedar oförgyllda.

En sked, fig. 29, med stort cirkelrunt blad och kort skaft af en typ, som återgår på medeltida förebilder, ehuru exemplaret här-

stammar från 1600-talets början, bär inuti bladet inskriptionen IOHANNES SCYTTEUS samt omskrift: ARDUA RES VICISSE ALIOS VICTORIA MAJOR EST ANIMI FLUCTUS COMPOSUISSE SUOS; å skedens baksida står MARYA NÄFF ANNO 1606. Inskriften hänför sig till den bekante Johan Skytte († 1645), Gustaf II Adolfs lärare, och hans hustru Maria Nääf († 1649), med hvilken han blef gift 1605.

De samtidigt med skedsamlingen såsom deposition öfverlämnade dryckeskärlen utgöras af ett antal bägare, kåsor o. dyl. Flertalet af bägarna äro af svensk tillverkning af den typ som var vanlig här under 1700-talet, många äro försedda med vacker graverad dekoration, rokokornament o. dyl. kring öfre delen. Ett par exemplar finnas af s. k. lappbägare, en typ på tre låga fötter, med band kring lifvet och små hängande ringar, som tillverkades af guldsmeder i Stockholm m. fl. städer

och afsågos för försäljning i nordligaste Sverige. — Af svenskt ursprung från 1700-talets midt är äfven en skål eller större tumlare, prydd med Karl XII:s nödmynt samt ett antal smärre tumlare och kåsor, hvaribland flera af intresse genom form och dekoration. — Ett mindre antal bägare äro af utländsk, sydtysk, härkomst och bland dessa märkas särskildt några med vackert drifven dekoration.

*Upk*

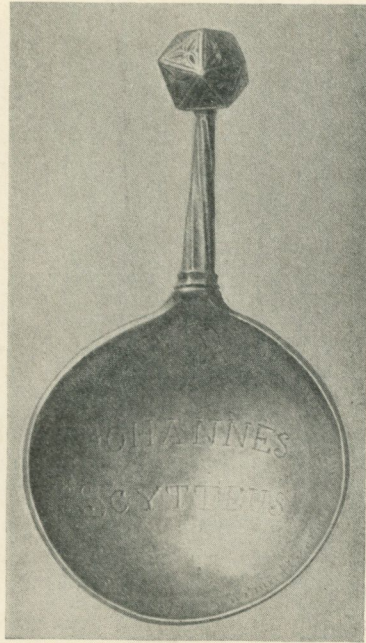


Fig. 29. Sked af silfver, dat. 1606; längd: 0,123 m.

## Smärre meddelanden.

Björnupptåg i Oviksfjällen.<sup>1</sup>

Under en vandring i Oviksfjällen sistlidne sommar (1913) kom jag den 26 juli till fjällbyn Tossåsen, hvarest nästföregående söndag (d. 13 juli) följande upptåg berättades hafva egt rum. Ett par, som det troddes, hemligt förlofvade lappska ungdomar, tillhörande Ovikens lappby, som med största delen af sina renhjordar uppehöll sig i Tossåsfjällen och hade sitt läger i Kroktjärnsvallen några km. väster om Tossåsen, utgjorde föremål för upptåget. Under förövändning att det skulle bli »lekstuga» i Tossåsen lockade man de nämnda ungdomarna ned till byn. Där omringades de plötsligt af en hop folk, äldre och yngre personer tillhörande den bofasta och den lappska allmogen, mer eller mindre fantastiskt utstyrda (karlar utklädda till kvinnor och tvärtom, tvänne björnjägare i full rustning, åtföljda af en såsom det uppgafs, till hund utklädd person), som skjutande och larmande angrepo dem, och ej lämnade dem i fred, förrän de lofvat att hålla ett kalas för det angripande följet. Jag sökte nu närmare utröna detaljerna vid nämnda upptåg och deras betydelse, men lyckades ej erhålla klart besked. Än uppgafs, att det unga paret var »björnarna», som skulle skjutas, andra däremot förnekade detta utan att kunna gifva någon annan förklaring o. s. v. Om andra liknande upptåg, som förekommit i öfre Härjedalen, kunde man ej heller gifva närmare besked.

Nästföljande morgon, söndagen d. 27 juli, begaf jag mig till lapplägrät vid Kroktjärnsvallen. Lapparna voro nu i färd med att flytta till ett annat läger, och jag hade ett afstånd af omkring 35 km. att under dagen tillryggalägga, hvadan det ej blef tillfälle till att närmare utfråga lapparna om upptåget i Tossåsen — skall man göra studier bland lapparna, måste man, som bekant, hafva godt om tid och ändlöst tålmod.

Ett par intelligenta lappar, med hvilka jag samtalade, förklarade, att upptåget i Tossåsen hörde till en urgammal allmogesed i Härjedalen, och trodde icke, att denna sed hade något sammanhang med lapparnas forna björnkult, af hvilken reminiscenser fortlevvat in i senaste tid.

*J. Stadling.*

<sup>1</sup> Jfr Fataburen 1913 s. 1 f., s. 9 f. samt s. 113 f.

# REDOGÖRELSE

FÖR

## NORDISKA MUSEETS UTVECKLING OCH FÖRVALTNING

ÅR 1912

---

STOCKHOLM

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

1914

[130153]



**Styrelse.** Nordiska Museets nämnd utgjordes den 31 december 1912 af följande personer:

<i>Ordförande</i>	förste intendenten professor IS. GUST. CLASON, 1899.
<i>Andre ordförande</i>	rektor fil. dr OLOF ÖRTENBLAD, 1905.
<i>Skattmästare</i>	öfverdirektör VIKTOR ALMQUIST, 1897.
<i>Styresman</i>	fil. doktor BERNHARD SALIN, 1905.
<i>Öfriga ledamöter</i>	civilingeniör CLAES G. NORSTRÖM, 1900. öfverintendenten fil. dr JOHN BÖTTIGER, 1901. justitierådet LOUIS AMÉEN, 1909.

Nämnden hade under året 11 sammanträden.

Såsom gåfva till Nordiska Museet och afsedt att uppsättas i styrelsens rum i museibyggnaden öfverlämnade grefvinnan Vilhelmina von Hallwyl, f. Kempe, ett af professor Julius Kronberg i olja måladt porträtt af museets skapare och förste styresman Artur Hazelius.

För att söka åstadkomma en minnesteckning öfver Artur Hazelius vände sig Nordiska Museets nämnd i ett i januari 1912 dagtecknad och genom pressens välvilliga förmedling spridt upprop till alla dem, som möjligen innehafva bref från Artur Hazelius eller om honom kunde lämna karaktäristiska upplysningar, med vördsam anhållan att i sagda syfte ställa befintligt material till nämndens förfogande.

Glädjande nog har till följd häraf en rätt ansenlig mängd bref och annat material inkommit till museet <sup>1</sup>

**Tjänstemän.** Under år 1912 led Nordiska Museet en mycket kändbar förlust genom intendenten PER GUSTAF WISTRANDS den 18 april timade död. Intendenten Wistrands namn var knutet vid museet och dess verksamhet alltifrån ett af dess första år. Redan 1875 började han som ung student att i sin hembygd Småland samla etnografiska för Artur Hazelius' Skandinavisk-etnografiska samling. Och det varma intresse för den svenska allmogekulturen, som dref honom in på detta verksamhetsfält, följde honom lifvet

<sup>1</sup> Se vidare härom bland arkivförvärf s. 24.

igenom: åt Nordiska Museet och dess sträfvan ägnade han helt och fullt sina krafter och sitt plikttrogna arbete.<sup>1</sup>

I samband med tillsättandet af den genom intendenten Wistrands frånfälle uppkomna vakansen fastställdes med afseende på intendantsbefattningarnas befogenhetsområden följande. Institutionens samlingar delades på 5 intendenturer, nämligen 3 vid det egentliga museet och 2 på Skansen. De tre intendenturerna vid museet skulle omfatta: *en* allmogefdelningen, såväl den svenska som den utländska jämte dithörande specialsamlingar såsom afdelningen för samfundsväsen och samhällsordning, folkloristiska afdelningen m. m., *en* de högre stånden med dess specialsamlingar, och *en* arbetets historia eller den tekniska samlingen, innefattande redskap för yrkesslöjd och handverk, textilsamlingen, skråväsendet, apoteket m. m. — allt under förutsättning att, när så lämpligen ske kunde, till Skansens kulturhistoriska afdelning öfverfördes de samlingar som omfattade fortskaffningsmedel, jakt och fiske m. m. — De två intendenturerna vid Skansen: *en* för den kulturhistoriska afdelningen och *en* för den zoologiska afdelningen jämte öfriga naturvetenskapliga anläggningar. Samtidigt beslöts tillsättandet af en amanuens vid allmogefdelningen (se nedan).

Intendenten dr N. E. HAMMARSTEDT upprätthöll intill den 1 sept. intendantsbefattningen vid den svenska allmogefdelningen, hvarefter denna afdelning definitivt lades till de etnografiska afdelningar han förut förestod.

Intendenten G. Upmark promoverades den 31 maj 1912 till filosofie doktor efter att hafva tryckt och offentlig försvarat en akademisk afhandling: Gustaf Vasas hof.

Till intendent vid den kulturhistoriska afdelningen på Skansen utsågs vid nämndsammanträde den 17 dec. amanuensen fil. kand. N. KEYLAND. Till amanuens vid allmogefdelningen utsågs den 11 sept. fil. kand. NILS LITBERG, som den 1 november tillträdde sin befattning.

På därom framställd anhållan beviljade nämnden fru ELSA WEISSNER, född QUENNERSTEDT, afsked från den amanuensbefattning hon under 10 års tid innehaft å Skansen.

Tjänstledighet i och för utländska studieresor har under året beviljats: 15 april—1 juni amanuensen fröken Gerda Cederblom, 10 aug.—15 sept. amanuensen dr Ambrosiani samt under största delen af oktober intendenten dr Hammarstedt.<sup>2</sup> Dessutom har intendenten Upmark åtnjutit tjänstledighet 9 april—9 maj i och för utarbetande af sin gradualafhandling och amanuensen fru Elsa Weissner 1 april—1 sept. för enskilda angelägenheter.

<sup>1</sup> Vi hänvisa för öfrigt till denna tidskrift, årg. 1912 s. 121 o. f., där några biografiska notiser om honom äro införda.

<sup>2</sup> Se vidare: undersöknings- och studieresor.

Fil. studeranden ERIK SKERFE har för sin egen utbildning fått under några månaders tid deltaga i arbetet vid museet och därvid särskildt biträdt vid ordnandet af skidsamlingen.

Då föreståndaren för Lifruskammaren åtnjutit semester eller tjänstledighet har hans befattning uppehållits af dr Salin och dr Upmark.

Tjänstgörande den 31 dec. 1912 voro:<sup>1</sup>

#### Styresman

SALIN, BERNHARD, fil. dr, 1903.

#### Intendenter

HAMMARSTEDT, EDVARD, fil. dr, 1890. NILSSON, AXEL, fil. kand., 1902.  
BEHM, ALARIK, 1897. KEYLAND, NILS, fil. kand., 1906.  
UPMARK, GUSTAF, fil. dr, 1902.

#### Amanuenser

LJUNGBERG, AGNES, 1880.	VON SCHWERIN, ELSA, 1898.
LEWIN, VISEN, 1885.	CEDERBLOM, GERDA, 1900.
WALLIN, HILDA, 1885.	AMBROSIANI, SUNE, fil. dr, 1903.
LEWIN, ANNA, 1886.	STRIDSBERG, LAURA, 1904.
STRÖM, SELMA, 1886.	RUDBECK, ANNA, 1909.
HAGBERG, LOUISE, 1891.	KUGELBERG, LALLA, 1910.
PLANTHABER, ELLEN, 1893.	BERGSTRÖM, RAGNHILD, 1911.
MÖLLER, IDA, 1898.	LITHBERG, NILS, fil. kand., 1912.
BOIVIE, HEDVIG, 1898.	

#### Tecknare

VON WALTERSTORFF, EMELIE, 1903.

Föreståndarinna för serveringarna  
BAYOUD, CLEMENCE, 1905.

Ekonomiskt biträde  
ENGWALL, HARALD, 1907.

**Undersöknings- och studieresor.** Intendenten Hammarstedt gjorde den 15—26 juli en resa i Dalarna, företrädesvis för kompletterande undersökning af det gamla byväsendet, samt under september och oktober med anslag af till Nordiska Museet för detta ändamål af enskild person skänkta medel en utrikes studieresa. Resan gjordes öfver Köpenhamn, Hamburg, Berlin, Dresden, Wien, Prag och Budapest, hvarvid särskildt de tre sistnämnda städernas etnografiska museisamlingar, äfvensom Berlins, studerades.

<sup>1</sup> Årtalen angifva tidpunkten för tjänstemans anställande vid museet.

Intendenten Upmark företog under år 1912 följande resor: i början af augusti till Visby i och för Svenska museimannaföreningens möte; 15 juli—10 sept. till åtskilliga slott och herrgårdar i Uppland, Västmanland och Södermanland; i sept. till Kristianstad i och för granskning af planer till nybyggnad för därvarande museum.

Intendenten Nilsson har för museets räkning företagit följande resor: 19—25 jan. till Hjularöd m. fl. ställen i Skåne för inköp af väfnader; 20—26 juli till Trelleborg och Ronneby för studerande af textiltställning och inköp af textilier; 24 oktober—5 november till Skåne samt 16—21 november till Alfvesta och Karlshamn för studier och inköp å därvarande hemslöjdsutställningar.

Intendenten Keyland fortsatte i Värmland sina undersökningar rörande folklifvet.

Amanuensen fröken Hagberg reste i februari och mars inom Kårsta socken i Uppland samt inom Dalarna för folkloristiska undersökningar samt fotografering af drag ur allmogens lefnadssätt. Företog i samma syfte i slutet af augusti, i september och en del af oktober månader, dels på egen bekostnad och dels med understöd af Svenska Turistföreningen, resor inom flera socknar i Dalarna. Dessutom i juni en kortare resa till Fogdö socken i Södermanland samt i augusti till Svenska museimannaföreningens möte i Visby.

Amanuensen fröken Boivie har under en på egen bekostnad företagen resa till Berlin, Dresden och Prag idkat musikhistoriska studier i museisamlingar och tafvelgallerier.

Amanuensen fröken Cederblom företog under tiden 15 april—1 juni på bekostnad af enskild person en studieresa i utlandet, hvarunder särskildt för jämförande etnografiska studier museer besöktes i Berlin, Dresden, Prag, Budapest, Klausenburg och Hermannstadt. Från resan föreligger som resultat en samling fotografier samt en del af museet inköpta föremål.

Amanuensen Ambrosiani gjorde på egen bekostnad flera kortare resor i Stockholmstrakten, ett par till Gottland, bland annat till Svenska museimannaföreningens årsmöte i Visby i början af augusti; studieresa till Schweiz, Tyskland och Danmark under augusti—september.

Undersökningsresor hafva för öfrigt företagits af Kung Kerstin Larsdotter i Floda sn, Dalarna, se sid. 10, 11; af kand. Martin Olsson i Roslagen samt öfriga Uppland och i Värmland; af kand. Sigurd Erixon i Östergötland, särskildt i Hycklinge socken (jfr sid. 9, 10) och kand. Erik Skerfe i Dalsland och Värmland.

**Publikationer.** Under året utgifna publikationer äro: *Fataburen* 1912 med redogörelserna för Nordiska Museets och Lifruskammarens utveck-

ling och förvaltning under närmast föregående år (1911). Möbler i afdelningen för de högre stånden, planscher med text af G. Upmark, h. 1, Renässansen och barocken; P. A. Norstedt & Söners förlag, 4:o. Vägledning i afdelningen för de högre stånden rum 64—72 af G. Upmark och A. Lewin, 34 s. 8:o. Förteckning öfver skidsamlingen, uppsatt af E. Skerfe, 31 s. 8:o. Führer durch die Sammlung, 2:a aftr., 70 s. 8:o, och Guide to the collections, 74 s. 8:o, båda utgifna genom S. Ambrosiani. Bilder af utställda föremål, 300 illustrationer under redaktion af S. Ambrosiani, 8:o. Katalog öfver utställning af Stockholmiana jan.—febr. 1912, af S. Ambrosiani, 36 s. 8:o. Kulturhistorisk vägvisare på Skansen, ny svensk uppl. 31:a till 35:e tusendet, 102 s. 8:o, samt ny tysk uppl., 112 s. 8:o, och ny engelsk uppl. 106 s. 8:o. Ringlekar på Skansen, 4:e uppl., redigerad af N. Keyland, 80 s. 8:o. Skansens programblad 30 april—29 sept. 1912. Program vid Skansens vårfest.

Af tjänstemännen år 1912 tryckta arbeten eller uppsatser äro:

Intendenten Hammarstedt: uppsatser och litteraturanmälningar i Fataburen 1912; artiklar i Nordisk Familjebok.

Intendenten Behm: biologiska notiser i in- och utländska fackorgan.

Intendenten Upmark har under år 1912 utgifvit följande: Årsbokstäfver och andra stämplrar på Göteborgssilfver, i Fataburen; Gustaf Vasas hof, akademisk afhandling, äfven utgifven i en illustrerad praktupplaga; i verket »Svenska slott och herresäten» följande beskrifningar nämligen: Kjesäter, Skenäs, Widtsköfle, Övedskloster, Maltesholm, Bäckaskog, Karsholm, Ovesholm, Högesta, Äs, Julita, Gimmersta, Söfdeborg, Kristinehof, Löberöd, Hjularöd, Spaunarp, Belteberga; artiklar i Nordisk Familjebok. — Redigerat och utgifvit Samfundet S:t Eriks årsbok 1912.

Intendenten Nilsson: Ett borgarhus från storhetstiden, i Örebro läns fornminnesförenings tidskrift.

Intendenten Keyland: Primitiva eldgörningsmetoder i Sverige, afd. gnideld, i Fataburen. Beskrifvande text till musiken i publikationen Ringlekar på Skansen. Redigerat nya upplagor af Skansens svenska, tyska och engelska vägvisare (med tillägg). Recensioner i Fataburen och i Finskt Museum.

Amanuensen Ambrosiani: Gotländska kyrkoinventarier, utg. af K. Vitterhets, Historie och Antikvitets Akademien, Stockholm 1912, 150 s. 8:o. Bilder af utställda föremål (i Nordiska Museet), 100 s. med afbildningar, 8:o; Führer durch die Sammlung des Nordiska Museet, Stockholm, 2. aftrycket, 70 s. 8:o; Guide to the collections of the Northern Museum, Stockholm, 74 s. 8:o; Utställning af Stockholmiana januari—februari 1912, 36 s. 8:o; diverse meddelanden och recensioner i Fataburen.

Amanuensen fröken Hagberg: recension i Fataburen.

Amanuensen fröken Cederblom: Ett bidrag till det dukade bordets historia, i Fataburen 1912 sid. 193—217.

Amanuensen fröken Anna Lewin har lämnat uppgifterna angående dräkter i Vägledning i afdelningen för de högre stånden rum 64—72.

**Institutionens allmänna utveckling.** Hvad beträffar den allmänna utvecklingen, hvilken ju ytterst är beroende af de ekonomiska förhållandena, är att anteckna, att museet detta år kom i åtnjutande af det till 70,000 kr. höjda statsanslaget, men att nämnden samma år ingick till Kungl. Maj:t med förnyad anhållan, att Kungl. Maj:t ville af 1913 års riksdag äska anslaget höjande till de 80,000 kr., hvilka nämnden redan begärt år 1910 att utgå 1912. Äfven en del enskilda penningdonationer, för hvilka redogöres i annat samband, se sid. 35, kommo museet till del.

Den uppmärksamhet, som från utländskt håll alltid visats världens första friluftsmuseum, kom under året till synes bland annat genom i The Graphic införda bilder från Skansen, hvilka publicerades i samband med planen på en likartad anläggning i England.

De under 1912 i hufvudstaden anordnade Olympiska spelen, för hvilka äfven Nordiska Museet rustat sig genom en hel del extra anordningar, tillförde icke, såsom varit att vänta, museet något större antal besök, snarare tvärtom. Jfr tabellerna sid. 29 med de för föregående år.

**Årsdagen.** Till museets årsdag den 30 november var i salen för tillfälliga utställningar i likhet med föregående år anordnad en utställning af under året gjorda förvärf till museisamlingarna. Inbjudan att bese densamma utfärdades till museets gynnare och vänner, till representanter för institutioner, som understödja museets verksamhet, pressens medlemmar m. fl. Utställningen hölls öppen under ett par veckor.

Samma dags afton egde i Högloftet på Skansen ett enkelt samkväm rum, till hvilket alla vid institutionen anställda voro inbjudna.

**Museibyggnaden.** Hvad museibyggnadens yttre beträffar, har öfre delen af skorstenarna å främre midtpartiet beklädts med blyplåt, då den gamla kopparbeklädnaden befunnits anfrätt. I det inre har med af onämnd gifvare härtill skänkta medel ett entresoleringsgolf anbragts i stora magasinet under hallens golf. Dessutom må nämnas att till samlingarnas skydd mot tillgrepp vidtomfattande säkerhetsåtgärder vidtagits. Ny lina har anbragts i den ena personhissen.

**Tillfälliga utställningar.** Nordiska Museet anordnade under 1912 den 9:e i serien af dess tillfälliga utställningar, nämligen en utställning af Stockholmiana

med föremål väsentligen från 1600-talet. Den pågick under slutet af januari till medio af mars och var anordnad af amanuensen dr S. Ambrosiani, som äfven till densamma affattat en orienterande katalog, illustrerad med anslag af Samfundet S:t Erik. Föremål till utställningen hade utlånats från Lifruskammaren, fotografier och ritningar från Statens Historiska Museum, Norstedt & söner samt privatpersoner. Dessutom må nämnas den utställning af årets förvärf, som till den 30 nov., museets årsdag, anordnades af amanuensen fröken Anna Lewin och som var tillgänglig för besökande under några veckor.

Af utomstående anordnade utställningar, till hvilka museet upplåtit lokaler, voro: Heraldiska föreningens under tiden 15 maj—9 juni åvägabragta utställning af heraldiska föremål; Östergötlands läns Hemslöjdsförenings den 21 juni—31 juli anordnade exposition af hufvudsakligast textilalster samt föreningen Handarbetets Vänners ungefär samtidiga, 29 juni—2 aug., utställning af prof å föreningens alster af textil konstslöjd.

**Samlingarna** hafva under år 1912 ökats med 2,421 nummer.

*Svenska allmogefdelningen* har under året ökats med förvärf från alla landets provinser. Här redogöres för de viktigare.

Skåne. För de till 217 nummer uppgående inventarierna till Raffundagården på Skansen skall redogöras i nästa årsberättelse i sammanhang med redogörelsen om Raffundagården i öfrigt (jfr sid. 28). Skånesamlingen inom museet har erhållit sin värdefullaste tillökning genom textilier inköpta från kammarherre H. Toll på Hjularöd, hvaribland bänkrätter i krabbasnår och »agedynor», dels väfda i rödlakan, dels broderade i plattsöm och korsstyng.

Bleking. Textilier, bland hvilka ett rödlakanstykke från Jämjö sn samt ett hundratal band- och tygprofver från Bräkne hd.

Öland har att uppvisa några dräktdelar samt en snidad nystpinne. Den sistnämnda hör till sådana föremål, som här och där användas till s. k. känningar vid frieri, och är den första i sitt slag museet från ifrågavarande landskap erhållit.

Småland. Diverse husgeråd af trä, ett par dräktdelar samt ett stycke flamskväfnad från omkring 1778.

Västergötland. Ett par broderade skinnvantar och ett par brudhandskar. Hvarjehanda husgeråd, hvaribland en väfstolsuppsättning af spinnrock, vinda, varpa och väfstol från Lundby, Valla hd.

Östergötland har under året erhållit en särdeles stor och värdefull tillökning, i främsta hand genom den inköpsresa till Kila by i Hycklinge sn, som under sommaren företogs af fil. kand. S. Erixon. I första hand må nämnas att museets östgötska textilsamling därvid erhöi en särdeles välbeförlig tillökning genom diverse drätter och munkålteväfnader. Åtskilliga

dräktdelar ha erhållits dels från Hycklinge, dels från Tjärstad i Kinda hd. Vidare märkas allmogemöbler samt ett stort antal husgerådssaker, mat- och



Fig. 1. Drickskanna från Hycklinge sn, Östergötland. N. M. 117,763.

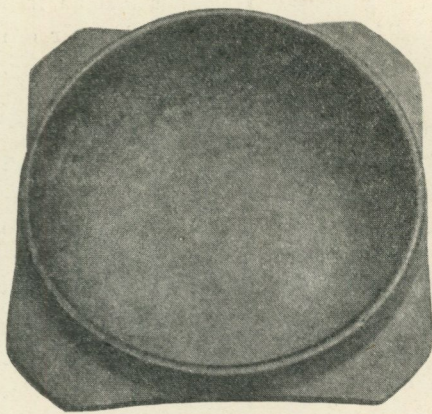


Fig. 2. Snibbskål från Hycklinge sn, Östergötland. N. M. 117,756.

dryckeskärl, se fig. 1, bland de sistnämnda en del snibbskålar, se fig. 2, textilredskap såsom skätknivar och mangelbräden, m. m.

Södermanland. Åtskilliga textilier, en stor träsked med rikt snidadt skaft samt örhängen och ringar af guld, däraf en graverad.

Närke. En del bandprof och dräktdelar.

Dalarna har af gammalt åtnjutit museets synnerliga omvårdnad. Förutom ett täcke i rosegång från Mora, ett hörnskap med plattskärningsskulptur samt diverse husgerådssaker af trä faller tyngdpunkten af årets förvärf vid de från

Floda socken i Dalarna genom Kung Kerstin Larsdotter insamlade dräkterna. Det arbete, som därmed utförts, afsåg att från en afgränsad trakt af landet bringa klarhet i hvad den burgne bondens garderob kunde innehålla. Vår allmoge iakttar nämligen på många håll en ytterst invecklad dräktetikett inför olika högtider såväl inom familjen som kyrkliga. Af mansdräkter har en fullständig vinterkyrkräkt med alla till en sådan hörande plagg erhållits. De mest karaktäristiska äro: hvita vadmalsbyxor, blå strumpor, päls af fårskinn samt utanpå denna »kappelsröttjen» af svart vadmal. Af kvinnodräkten märkas brudpigans dräkt, ungmorsdräkten, gift kvinnas sorgdräkt samt vinter-

hvardagsdräkt. Brudpigedräktens mest karaktäristiska plagg äro röd-kjolen med blommigt kattunsförkläde samt randigt lif och silkeshalsduk. Håret uppbands med röda band med »vifsa»; öfver hårbandet bars en rosig bindel. Denna dräkt bars af brudpigor för kronbrud, hvilken hade svart kjol. Dräkten bäres äfven af s. k. vanlig brud med den skillnaden att hon dessutom bär grön »friströja» samt har hufvudet betäckt med en hätta och däröfver en röd »näsduk». Dessutom bäres dräkten vid jul, påsk och pingst som högtidsdräkt. Då bruden bär röd kjol — vid s. k. vanlig brud — bära brudpigorna blå. Den blå kjolen är eljest den vanliga för ungmorsdräkten, hvilken dessutom utgöres af kattunsförkläde med band, »kalminkslif» och silkeshalsduk. På hufvudet bäres hatt med svart hätta och svart bindel. Dräkten bäres som högtidsdräkt vid bröllop af gift kvinna, s. k. jässberstjerring. Den gifta kvinnans sorgdräkt består af svart kjol, raskförkläde, blått lifstycke, svart tröja och hvitt »hasklä». På hufvudet bäres hatt med knypplad spets och däröfver svart »näsduk». Dräkten användes äfven långfredag, böndagar och vid nattvardsgång. Den gifta kvinnans hvardagsdräkt utgjordes om vintern af skinnkjol och skinnmejd samt skinnlif och skinntröja. Genom de nämnda inköpen har man äfven varit i tillfälle att komplettera museets tidigare dräkt-samling från Floda.

Uppland: rock-

blad, väflunor och selvbågar, förningskorg, se fig. 3, m. m. från Roslagen.

Helsingland: en samling dräkter och dräktdelar från Ofvanåkers sn, däribland en mansdräkt med jacka, s. k. bussaronka — och byxor af groft blått linne samt 17 prof på knypplade Delsbospetsar. Dessutom märkes en bordstol och diverse husgerådssaker af trä och näfver.

Jämtland: husgerådssaker af trä, hvaribland ett bukigt smörspann, en smörform och en snidad och målad ask, troligen norskt arbete.

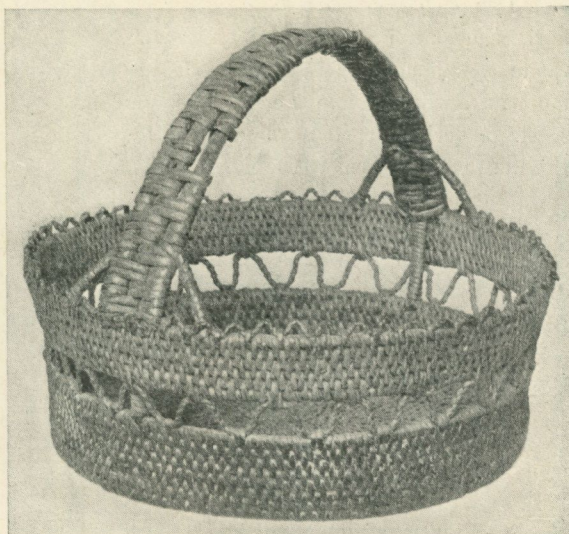


Fig. 3. Förningskorg  
från Roslagsbro sn, Uppland. N. M. 117,446.

Ångermanland. Bland förvärf från landskapet märkes en mycket stor björnskinsmuff från Bodum, använd vid bondkvinnornas kyrkbesök.

Västerbotten: en ylleväfnad i rosengång, gråbrun med bård i flera färger.

Södra Lappland. Genom inköp från Västerbottens läns Hemslöjdsförening har museet förvärfvat några väfnader i rosengång och opphämta från Lycksele lappmark samt ett täcke i rosengång från Åsele lappmark.

Afdelningens värdefullaste förvärf utgöres dock af den storartade gåfva af afidna professorskan Thérèse Kjellbergs samling, 1,221 nr, af hufvudsakligen svenska allmogesmycken och annat svenskt allmogesilver, hvilken af fröknarna Zelma och Teresa Kjellberg samt herr Adolf Kjellberg den 31 dec. öfverlämnades till museet. En särskild öfersikt öfver samlingen lämnas å sid. 237 i Fataburen 1913.

N. L.—g.

Den *lappska samlingen* har ökats med åtskilliga föremål såsom korgkärl, skoband i olika mönster m. m. Mera märklig, ehuru tydligen tillhörande ett jämförelsevis sent mod, är en hårprydnad för kvinna från Åsele lappmark. Beträffande de mycket värdefulla lappska smycken o. d. (tre s. k. silfverkragar, två bälten m. m.), som ingingo i den Kjellbergska donationen, se Fataburen 1913 sid. 237 o. f.

N. E. H.

Från *Norge* har museet under ifrågavarande år bland annat erhållit ett väfsvärd af ben från S. Bergenhus' amt samt ett par för dess samling dittills nya färgvariationer af de bekanta intressanta Telemarkska kragarna. Bland de i den Kjellbergska gåfvan ingående silfversmyckena förskrifver sig ock ett icke obetydligt antal från Norge, se anf. uppsats i Fataburen 1913, s. 237 o. f.

N. E. H.

Från *Finland* har väfnadsafdelningen till den vackra samling den redan förut äger förvärfvat en rya med årtalet 1794.

N. E. H.

Samlingen af etnografiskt jämförelsematerial från *européiska folk* i allmänhet ökades afsevärdt genom en god samling textilier från Ungern och Siebenbürgen, hvilken förvärfvades från ungerska konstindustriföreningen i Budapest. Med detta förvärf följde äfven några allmogeredskap och husgerådssaker såsom klappträ, ljuskronor af trä m. m. från angifna håll, hvilka för komparativ undersökning af motsvariga svenska allmogeföremål hafva sin stora betydelse. Det dyrbaraste tillskottet äfven till denna samling erhöles dock genom den Kjellbergska donationen (se anf. uppsats i Fataburen), hvori äfven ingick ett stort antal silfversmycken från Schleswig, Bayern, Österrikiska apländerna m. fl. från oss jämförelsevis aflägsnare trakter i Europa.

N. E. H.

*Afdelningen för de högre stånden.* Ett af de ur flera synpunkter intressantaste förvärfven till denna afdelning under året utgöres af en från *den yngre Vasatiden* härstammande väfd tapet af svenskt ursprung. Kompositionen framställer en figurscen, till vänster en sittande dam i praktfull dräkt och bakom henne en annan kvinna, till höger i förgrunden en man, stående stödd på ett spjut, som han håller i sin högra hand; bakom honom tvenne män. Bakgrunden är upptagen af träd och i midten i kompositionens öfre del äro inväfdade tvenne vapensköldar och årtalet 1625. Af sköldarna visar den ena ätten Gyllenstiernas vapen och däröfver initialerna C. G., den andra Ribbingska vapnet och initialerna A. R., hänvisande på friherre Carl Gyllenstierna af Lundholm och hans gemål Anna Ribbing. Dessa makar gifte sig år 1600, mannen dog redan 1621, och det är sålunda fru Anna Ribbing som sedan hon blifvit änka låtit väfva tapeten, hvilken hon enligt tidens sed prydt med sin salige herres och sin egen vapensköld. Tyvärr är den märkliga väfnaden illa åtgången af tidens tand: af bårderna finnes endast den vänstra vertikalbården kvar, öfre delen af midtpartiet är trasig och en del af kompositionen synes hafva följt med när högra vertikalbården klippes bort; stycken af bården hafva användts till lagning



Fig. 4. Bägare af silfver.  
J. Edhle, Stockholm 1694. H. 0,188;  
diam. 0,142 m. N. M. 117,167.



Fig. 5. Stämplor å bägaren fig. 4.

i midten, hvarigenom teckningen delvis blifvit störd. Färgerna äro starkt blekta.

Endast ett par årtionden yngre än fru Anna Ribbings tapet är ett präktigt bord af ek på fyra kraftiga balusterben förenade med kryss och uppstående en rikt profilerad sarg, hvarå den med utdragslemmar försedda skifvan

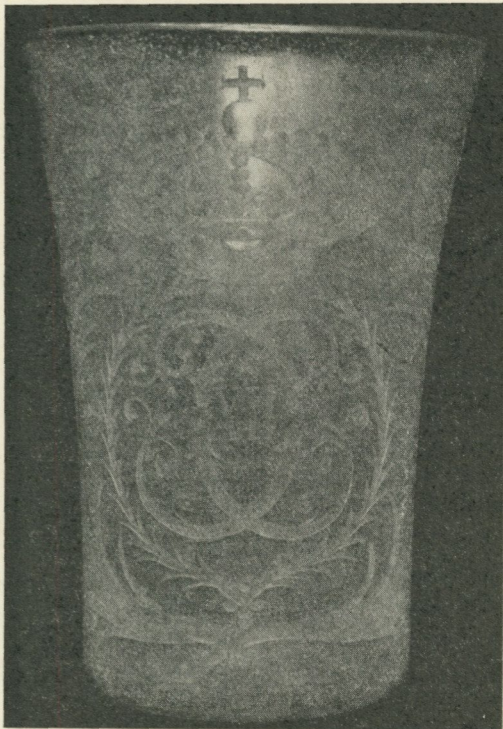


Fig. 6. Bägare af glas  
med Carl XII:es namnchiffer. Sannolikt från  
Kungsholms glasbruk. N. M. 117,110.

hvilas. Bordet har, innan det öfverlämnades till Nordiska Museet, användts som tingsbord i Wärmdö skeppslags tingshus. — Från 1600-talets midt härstammar äfven ett litet svartbetsadt kabinettskåp med hopplister.

Bland mera anmärkningsvärda förvärf tillhörande 1600-talets senare del, som museet under året erhållit, märkes ett porträtt, måladt i olja och framställande en dam, bröstbild mot vänster, i dyrbar dräkt med en guldbrun mantel sammanhållen öfver hennes högra axel med ett spänne. Porträttet har uppgifvits föreställa drottning Kristina, en uppgift som dock torde tarfva en närmare undersökning.

Från slutet af det *kareliska tidevarfvet* härstammar några ståtliga dryckesbägare, en af silfver och tre st. af glas. Silfverbägaren, fig. 4, som är försedd med en rik deko-

ration i gravyr, är enligt stämplarna, fig. 5, utförd af guldsmeden Jürgen Edhle i Stockholm år 1694; af glasbägarna bära tvenne Karl XII:s namnchiffer, den ena, fig. 6, med namnchiffret under kunglig krona och omgifvet af ett par palm- och lagerkvistar kan med allra största sannolikhet tillskrifvas Kungsholms glasbruk i Stockholm. En tredje glasbägare, fig. 7, bär upptill en lambrequinbård samt prydes af ätterna Palmqvists och Stuarts vapen, utvisande att den förfärdigats för den tappra generalen Magnus Palmqvist och

hans fru Ulrica Eleonora Stuart; dessa gifte sig 1705, och då Palmqvists vapen krönes af adlig krona, tyder det på, att bågaren tillkommit före år 1712, det år då han på grund af sina krigiska meriter blef upphöjd i friherrligt stånd. — Nationalmuseum köpte för något år sedan en glasbägare med likartad ornering, som af dekorationen att döma var tillverkad till minne af slaget vid Helsingborg 1710; då man vet, att general Palmqvist förde ett viktigt befäl i detta slag, är det antagligt, att han beställt sin bägare från samma fabrik och samtidigt med Nationalmusei-bågaren, hvilken på goda skäl anses vara ett Stockholmsarbete, utfördt af den i Hedvig Eleonoras tjänst verksamme »glassnidaren» Kristoffer Elstermann. Nordiska Museets bägare kan dateras till tiden 1710—1712.

På den stilriktning som härskade i Sverige under årtiondena närmast före 1700-talets midt, innan ännu den franska rokokon vunnit allmän utbredning och blifvit fullt genomförd som stil, erbjuder en under året förvärfvad byrå af valnöt ett godt exempel; fasaden är indelad i tre vertikalt afgränsade partier och rikt buktad i vertikalplanet men för öfrigt rak med undantag af benen och framför allt beslagen som hafva en utpräglad rokokokaraktär. Byrån är signerad med en brännstämpel innehållande bokstäfverna I. H. T., hvilka möjligen angifva Johan Henrik Thiel, som blef mästare i Stockholms snickarämbete år 1728.

*Rokokotidehvarfvet* är ovanligt nog icke företrädt af några särskildt anmärkningsvärda förvärf under året, men däremot finnas åtskilliga föremål af intresse från den *gustavianska tiden*. Bland möbler äro att nämna ett par



Fig. 7. Bägare af glas  
med ätterna Palmqvists och Stuarts vapen.  
Utförd af Kristoffer Elstermann, Stockholm.  
N. M. 117,824.



Fig. 8. Statyettgrupp i lera,  
af C. A. Linning. Ulfundafabriken. N. M. 117,099.

karaktäristiska stolar af hvitmålad björk från 1780—90-talet, stämplade af den redan tidigare i Nordiska Museets samlingar företrädda stolmakaren M.

L. B.; vidare ett litet nätt bord samt några speglar i förgyllda ramar, däraf en med Stockholms hallstämpel för år 1792 och en annan signerad »G. Lindberg».

Den lilla samling af föremål tillverkade vid fajansfabriken vid Ulfsunda, som museet eger, har under året tillökats med en statyettgrupp, fig. 8, af gulröd bränd lera framställande trenne kvinnogestalter i antikiserande dräkt bärande på sina axlar en sköld, hvarå står en porträttbyst af Gustaf IV Adolf, kring hvars hufvud en orm är slingrad. Gruppen är signerad »C. A. Linning faciebat 1807»; det är ett exemplar af det konstverk som Linning utställde på 1808 års akademiställning och som enligt katalogen föreställer »Gustaf IV Adolfs byst som af ärans genie krönes med odödlighetens sinnbild» och beskrifves sålunda: »Bysten är upphöjd på vishetsgudinnans sköld, af gudinnan själf, biträdd af Rättrådigheten och en annan figur, tecknad med Tapperhetens och Ståndaktighetens attributer». Ett exemplar af samma grupp finnes i Nationalmuseum.

Af utpräglad *empire-karaktär* äro ett par ljusstakar, fig. 9, af silfver med skaft i form af obelisker stående på firsidig profilerad fot och uppbärande den som en urna formade ljuspipan; enligt stämplarna äro de förfärdigade af guldsmedsfirman Zethelius i Stockholm 1798—99.

På öfvergången mellan den *gustavianska tiden* och *Karl Johans perioden*, ehuru i afseende på tillkomsttiden hörande till det senare står en under året inkommen byrå af mahogny med sfinxprydda sidopilastrar och bronsbeslag

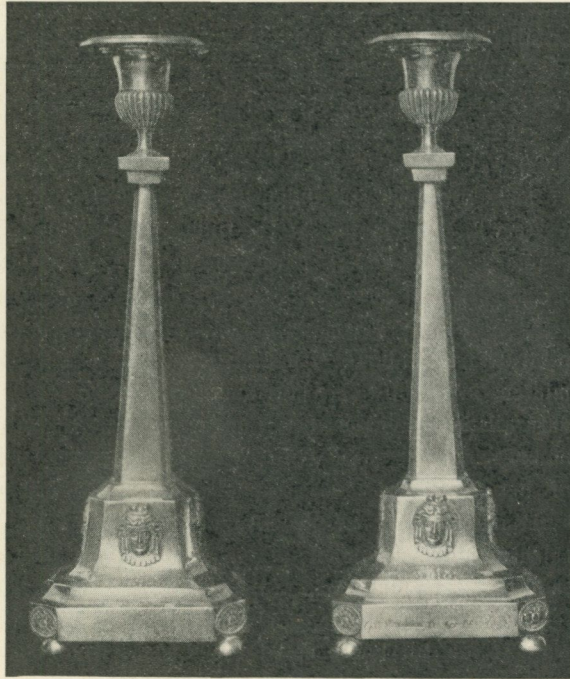


Fig. 9. Ljusstakar af silfver.  
Zethelius, Stockholm 1798—99. N. M. 117,444.

af karaktäristisk empiretyp. Den är signerad af snickaren i Stockholm Johan Fredrik Weissenburg, som var mästare 1795—1842; mästarens adress är på signaturlappen ändrad från »huset n:o 27 vid Bryggargränd» till »n:o 10», hvilket hänför sig till den omnumrering af fastigheterna i Stockholm som påbjöds 1810 och genomfördes under åren närmast därefter. Tydligen har mäs- ter Weissenburg haft ett lager af adresskort inne, som han ej velat kassera, utan därför i stället med bläck ändrat husnumret enligt den nya nummer- ordningen. Ändringen ger ju gifvetvis en god utgångspunkt för dateringen af vår byrå. En med samma slags beslag försedd sekretär i museets ego kan dateras till omkring 1811.

Från 1830-talet förskrifver sig ett helt rumsmöblemang, bestående af soffä, sex stolar, två taburetter, byrå, sybord, spelbord och väggspegel, allt af mahogny med inläggningar af ljusare trä. Möblemanget härstammar från Västervik, där det på sin tid tillhörde den numera afidne konsul P. D. Jans- son och hans maka, Ulrika Jansson, hvilkas i olja målade porträtt museet äfven fått mottaga.

Af intresse såsom dräktbild är ett af C. W. Nordgren år 1845 signeradt porträtt framställande fru Margareta Lovisa Bergnéhr, född Steffens. — Från midten af 1800-talet härstammar en större golfmatta med stramaljbroderi i naturalistiskt mönster, och bland föremål från senare delen af 1800-talet kunna nämnas ett par salsstolar af ek med rottingflätning, en tresidig länstol af ek af det slag som man stundom får höra kallas »munkstol», en karmstol af svartpolerad trä, en piedestal af majolika m. m. Egendomligt nog är detta tidevarf, senare delen af 1800-talet, ingalunda så rikt företrädt i museets samlingar som önskvärdt kunde vara. Upk.

Af de till högre ståndsafdelningens dräktsamling under året inkomna föremålen utmärka sig förutom flere vackra solfjädrar, målade på hvitt siden och med elfenbensställ, från 1700-talets senare hälft, särskildt tvenne dam- kappor. Den ena, från 1800-talets första årtionde, är af gult skiftande siden med ljusblått foder, den andra, som är af ljusbrun atlas, förskrifver sig från 1840—50-talet; båda äro väl bibehållna och tillhöra de slags plagg som nu- mera ganska sparsamt förekomma, åtminstone i oändradt skick. En brud- schal af blått siden, buret 1804, två damklädningar och två mantiljer från 1800-talets midt, en klädning af ljusgul piqué samt en blå sammetsmantilj, hatt och skodon från 1870-talet höra äfven till detta års förvärf.

Till uniformsamlingen må nämnas en uniform för häradskrifvare från 1800-talets midt, samt delar till uniform för K. Flottans mekaniska kår och för löjtnant vid Stockholms borgerskaps infanteri.

A. L—n.

Till textilafdelningens märkligare förvärf må räknas en spets i reticella från 1600-talet, fig. 10, hvilken antages en gång hafva tillhört någon af Karlskronas kyrkor, samt flera utsökta hvitbroderier, dels till dopdräkt och stubb, dels till engageant, alla tre från 1700-talet. Vidare ha erhållits mönsterdukar från 1791, 1817, 1819 och 1833 samt två odaterade mönsterdukar.

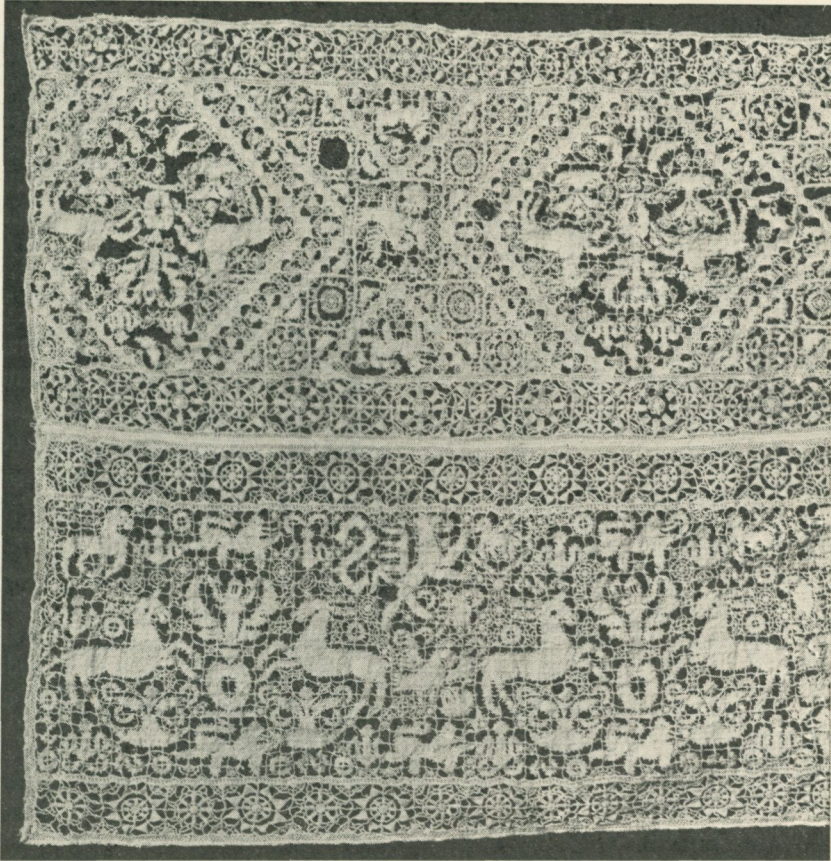


Fig. 10. Spets i reticella, från Karlskrona. N. M. 117,114.

Dylka mönsterdukar, som oftast äro daterade och af hvilka två aldrig äro fullt lika, bilda ett ovärderligt material vid studiet af motiv i alla skilda arter af textilier.

Ax. N. o. A. L—n.

Samlingen af linnedamast har riktats med duktyger från såväl 1600-, 1700- som 1800-talen. Den förnämligaste af väfnaderna utgöres af en större

damastduk af holländsk tillverkning från tiden omkring 1600. Den återger sju scener ur Simsons historia: Simsons kamp med lejonet; Simson utsläpper räfvar med eldbränder för att antända filisteernas säd; Simson slår med en åsnekindbåge tusen filisteer; Simson åkallar Herren, emedan han svårt törstar, då en af åsnekindbågens oxeltänder öppnar sig och utsläpper vatten; Simson bär bort portarna till staden Gassa; Delila klipper Simsons hår; Simson rycker ned pelarna i Dagens tempel.

Museets samling af med adliga vapen prydda servetter, hvilken eger sitt särskildt stora intresse genom möjligheten af säker datering, har vunnit ett värderikt tillskott genom en servett från 1720-talet med släkterna Sparres och Weidenhajns vapen. En 1830-talsduk med mönster af strödda buketter, förvärfvad från Stuartska egendomen Glasberga, förtjänar särskildt omnämnas för sina ståtliga dimensioner; längden uppgår till 7,12 m. och bredden till 3 m. G. C—m.

*Skråafdelningen* har tillökats med en låda som tillhört gördelmakar-ämbetet i Stockholm. Den egentliga lådan står fast på ett underlag, hvori finnes en draglåda; alltsammans utfördt af ek med nyckelskyltar af brons och inuti locket präktiga gångjärnsbeslag af järn med graverad ornering. — Det innehållsrika skråarkivet har ökats med en del handlingar rörande guld- och silfverarbetarnas sjuk- och begravningskassa.

Upk.

*Afdelningen för arbetets historia.* Bland årets flera goda tillskott må först nämnas en fullständig repslageriverkstad från Visby. Med denna följde äfven själfva den byggnad vid Nikolaigatan, där repslageriet bedrefs. Såsom en annan hel verkstad kan man betrakta »huggeboden» i den under uppförande på Skansen varande Raffundagården. Denna »huggebod» är ett utmärkt exempel på en primitiv snickareverkstad. — Dels såsom gåfvor, dels genom inköp ha dessutom förvärfvats från olika håll diverse redskap och verktyg för snickeri, smide, hofslageri och garfveri. Från Hycklinge sn i Östergötland ha inköpts 12 st. tapetryckstämplor, som tillhört en gammal målare i Korpebo. Dessutom har museet som gåfva fått mottaga en symaskin, signerad Öller & ko, Stockholm, som enligt uppgift skulle vara den älsta i Sverige tillverkade.

Ax. N.

*Eldens ekonomiska användning.* Liksom föregående år har till museet kommit kakel från den första tillverkningen vid Rörstrand, med blått mönster mot vit botten, 1730—40-talen. Dessa utgöras af olika sorters kakel från åtminstone 3 kakelugnar, som någon gång senare sammanfogats

till en enda ugn. Denna stod, då den förvärfvades till museet, i en liten träbyggnad, Kocksgatan 27, som refs för att lämna plats för en nybyggnad.

Kakel, gjorda kort efter 1700-talets midt, ha äfven förvärfvats. En stor helhvit kakelugn med spegel från 1800-talets midt har öfverlämnats från rifningen Nybrogatan 6 till museet, en välkommen gåfva, då det ej därstädes finnes många representanter för 1800-talets kakelugnar.

Åtskilliga belyningsföremål, bland annat ljusstakar och några lampor, ha inkommit i samlingarna under året.

— a — i.

*Jakt- och fiskeriafdelningen* erhöll flera bidrag. Däribland märkas: en armborstspännare från Pajala, ett jaktgevär med knallås från Ångermanland, kruttyg och kulform; fiskmjärde af videspön från Medelpad, tvenne siknät från Gellivare, diverse sänken och flöten, nättjuga från Roslagen, notkrycka och notgel till norsnot från Värmland, en agnknif från Orust, lakkrok, en s. k. katissestång och ett lysjärn för ljustring från Västerbotten, fiskväska från Medelpad samt en stockeka med paddelåra från Helsingland.

N. K—d.

*Afdelningen af föremål rörande svensk forntrö.* Hit erhöles några julbröd: »Nisse och Lasse», »flickan i ringen» m. fl. från Bleking samt åtskilliga andra föremål. Särskildt torde böra nämnas ett stenåldersredskap (mäjssel), hvilket påträffats i foten till en kakelugn i ett bageri i Visby, och som otvivelaktigt där nedlagts för att värna mot åskslag eller vådeld; samt vidare ett par julfigurer af halm, »Stump-Lisa» och »Skomakare», från Öfver-Enhörna socken i Södermanland.

N. E. H.

Till *musikhistoriska afdelningen* har bland annat förvärfvats en mindre orgel, förfärdigad omkring år 1803 af en byskollärare Måns Mattsson i Gamsäter by, Bergsjö socken, i Helsingland. Orgeln, som hvilar på fyra smala ben, eger ett omfång af 4 $\frac{1}{2}$  oktav och har bruna undertangenter och hvita öfvertangenter samt pipor af trä. Bälgedalen, medelst hvilken luften drifves in i bälgen, är anbringad vid och går upp genom instrumentets främre högra ben. Register finnas ej. Vidare må nämnas ett salmodikon (monokord), som å resonanslocket har tvenne fyrkantiga, vridbara träribbor, å hvilka tonstegen äro angifna med siffror. Ribborna sitta en å hvardera sidan om det med små bens kifvor graderade gripbrädet.

H. B—ie.

*Leksaksafdelningens* bästa förvärf utgöras af trenne dockbyråar och en docka. Två af byråarna, med buktad framsida, tillhöra 1700-talet; en af mahogny med inläggningar af ljust trä är från 1800-talets början. Dockför-

värfvet utgöres af en stadig docktös från 1860-talet, iklädd dräkt af skotsk sammet med jacka och garibaldiskjorta. G. C—m.

*Kyrkliga afdelningen* har ej att anteckna många förvärf. Det märkligaste torde vara den för all framtid deponerade ringklockan af starkt silfverblandad malm, som ätten v. Post öfverlämnat till museet. Den har en lång inskrift med kyrkslaviska bokstäfver, som omtalar, att den gjutits på bekostnad af biskop Stefan Zubka år 7163 efter världens skapelse. Detta år svarar mot 1655 enligt vår tidsräkning. Klockans ornering bestyrker äfven, att den gjutits vid 1600-talets midt. Till Sverige har ringklockan kommit — enligt tradition inom familjen v. Post — genom generalmajor Wilhelm Mauritz von Post (död 1727), som skulle ha fått den af Karl XII. Man vet, att klockan hängde på Malma gård i Stockholms län, innan den flyttades till kapellet på Reijmyre glasbruk, där den senast haft sin plats.

— a — i.

*Stockholmiana.* Jordfynden ha varit få och utan betydelse. Från byggnadsrifningar har museet haft att anteckna åtskilliga betydande förvärf, särskildt af detaljer från 1600-talet. Från Trädgårdsgatan 7 erhöles sålunda 3 kolonner af brun marmor, som stått uti trappuppgången, 2 ankarslut och delar af olika sorters innertak. Dessa föremål kommo så tidigt på våren till museet, att de tilldels omedelbart kunde utställas på utställningen af Stockholmiana (se katalogen s. 27, 28, 36). Delar af 1600-talstak ha därjämte kommit från Nybrogatan 14 A, ett hus, som burit årtalet 1663 på portalen. Yngre inredningsdetaljer ha erhållits från Kocksgatan 27 och Nybrogatan 6. De äldsta husen å nämnda tomter synas ha varit uppförda under 1700-talets förra hälft.

Med anledning af de diskussioner och utredningar om taktegel, som egt rum våren 1912 inom fackkretsar, har museet betydligt utökat sin samling af taktegel från Stockholm och trakten däromkring. Vid flere rifningar har man tillmötesgått önskningarna att till museet få prof på enkelkupigt vingtegel med olika märken.<sup>1</sup>

— a — i.

Med afseende å här ofvan omnämnda förvärf till museet, hvilka blifvit skänkta, hänvisas till gåfvolistan å sid. 35 o. f.

*Depositioner.* Såsom deposition af fröken Zelma Kjellberg har museet emottagit en större silfversamling, bestående af 271 skedar från 1600- och

<sup>1</sup> Museets äldre märken ha afbildats i A. Roland, Äldre taktegel, hufvudsakligen på byggnader i Stockholm. Helsingborg 1912.

1700-talen, åtskilliga bågare, dosor och några smycken. Herr Adolf Kjellberg har likaledes deponerat en samling bågare, kåsor, dosor och smycken af silfver. Se *Fataburen* 1913 sid. 237 o. f. En låda, som tillhört klen-smedsämbetet i Vira och är daterad 1739, har deponerats af brukspatron G. S. Boström på Östanå.

*Utlån.* Ur museets samlingar hafva under året utlånats: stenredskap från den s. k. arktiska stenåldern till Statens Historiska Museum för den Baltiska kongressen; målningarna »Odin» af Georg von Rosen och »Domare-ring» af Olof Hermelin till Svenska konstnärernas retrospektiva utställning i Konstakademien; porträttbyster af Artur och Gunnar Hazelius till sällskapet Iduns porträttutställning i Konstakademien.

**Biblioteket.** Genom inköp, byte och gåfvor har museets bibliotek under 1912 ökats med 734 band och småskrifter. Förteckning öfver gifvare och mera betydande gåfvor lämnas å sid. 36, 37. Litterär bytesförbindelse inleddes med: Malmö Museum, Malmö; Fylkesmuseet for Telemarken og Grenland, Brekke, Skien; National Museum of Wales, Cardiff; Castle Museum, Norwich.

**Arkivet.** *Arkivet för folksed och forntro.* Denna afdelning förkofrades under ifrågavarande år i mycket beaktansvärd grad. Från Skåne förvärfvades uppteckningar om folklivet på 1840- och 50-talet i Fru Alstads och Västra Alstads socknar af herr C. W. Carlie, om begrafningsseder i Göinge af Per Johansson i Broby, samt om allmogens lefnadssätt, seder och forntro i Albo härad och om lekar i Skytts härad af kyrkvärden O. Christoffersson; inom Östergötland gjordes uppteckningar inom Hycklinge socken af fil. kand. Sigurd Erixon; inom Dalarna från socknarna omkring Siljan och norr där-om af intendenten N. E. Hammarstedt och amanuensen Louise Hagberg, hvilken senare ock utförde forskningar inom Kårsta socken i Uppland; inom Medelpad gjorde folkskolläraren Levi Johansson i åtskilliga socknar en stor samling af etnografiska och kulturhistoriska uppteckningar. Vidare erhöles uppteckningar från Tiveden och Tylöskogen af pastor K. Bäckgren, huskurer från början af 1700-talet af folkhögskoleföreståndaren S. Welin och upp-teckningar om »segerhufva» af docenten B. Schnittger. Genom amanuensen S. Wallin sattes museet i tillfälle att göra värdefulla utdrag ur Lars Hallmans beskrifning af år 1748 öfver Blacksta och Vadsbro socknar i Södermanland.<sup>1</sup>

N. E. H.

<sup>1</sup> Jfr *Fataburen* 1911 sid. 33 ff.

Arkivets samling af *teckningar och fotografiska afbildningar* af etnografiskt-kulturhistoriskt märkliga föremål och dylikt har ökats med omkring 2,500 nummer. Ibland förvärfven äro såväl uppmättningsritningar som i synnerhet fotografier af äldre allmogebyggnader, af husgeråd och möbler, textilier, utöfvande af hemslöjd och husliga sysslor, jordbruk, fiske, folktyper och folklichsbilder, primitiva eldgörningsmetoder m. m. från olika landskap. Särskildt må framhållas en betydande samling fotografier från Gottland. Från intendenten Upmarks studieresor till slott och herrgårdar i Uppland, Södermanland, Västmanland och Skåne föreligger ett större antal bilder omfattande byggnadernas både yttre och inre utsmyckning, möbler, porträtt, silver etc. Äfven stadsbyggnader (i Stockholm och Askersund) ha uppmätts och fotograferats, och en och annan gammal kyrka eller dess inventarier fotograferats. Äfven utom Sverige har för jämförande studier samlats material, så från Österrike-Ungern under amanuensen fröken Cederbloms resa, från Danmark o. s. v.

Bland *handskrifter*, som förvärfvats, äro främst att nämna bref från Artur Hazelius. Nordiska Museets styrelse utsände i februari 1912 genom pressen ett upprop med uppmaning till hvar och en, som innehade skrivelser från Artur Hazelius eller kunde om honom meddela personliga minnen och intryck, att sätta sig i förbindelse med museet. Denna vädjan har under 1912 på olika sätt besvarats af ett trettiootal personer. Sålunda har till museet såsom gåfva öfverlämnats omkring 225 bref från Artur Hazelius, hvarjämte museet satts i tillfälle att taga del af öfver 150 bref och skrivelser. Några personer, som varit i närmare beröring med Hazelius, hafva dessutom skriftligen utförligt skildrat sina intryck af hans personlighet. Bland dessa är en skildring från resan i Dalarna 1873 — en då fjortonårig gosses starka intryck af den ännu ej ryktbare Artur Hazeliis mäktiga personlighet — af största intresse för en blifvande lefnadsbeskrifning öfver Nordiska Museets skapare.

I denna samling ingå äfven alla bref från Hazelius till hans mångårige hjälpare intendenten P. G. Wistrand, hvilka, enligt dennes i lifstiden uttalade önskan, skulle tillfalla museet och som nu jämte en hel del af Wistrand gjorda anteckningar och dylikt öfverlämnats.

Vidare ha erhållits handlingar rörande Odelska sidenappreteringsverket, nr 43 (sedan 51) Drottninggatan, kvarteret Blåman, hvilket i början af 1750-talet inrättades af Rikens ständers manufakturkontor och ställdes under direktör Anders Odels inseende samt sedermera, 1770, öfverläts med full eganderätt på honom och genom arf öfvergick till A. G. och C. J. Westberg. Verket nedlades 1861. Dessutom en större samling bouppteckningar, arfskifteshandlingar m. m. från olika år mellan 1785 och 1880-talet m. m.

L. S—g och V. L.

**Skansens allmänna utveckling.** Under våren företogs kompletterande arbeten, såsom fyllning, murning m. m. å den föregående år anlagda nya friluftsteatern. I vaktstugan gjordes en del ändringar till allmänhetens bästa, härvidlag må särskildt nämnas inredandet af afskilda talhytter för riks- och allmänna telefon. — Skånska grufbyggnaden reparerades och ny trappa till densamma uppfördes. Vid hufvudingången uppsattes ett järnstaket i vinkel mot den murade terrassen. Omkring den föregående år uppförda musikpaviljongen företogs ytterligare utvidgnings- och planeringsarbeten. Till samma musikpaviljong uppfördes under året en mindre tillbyggnad. Förbi Blekingstugan anlades en afloppsledning. Vattenledning inleddes till Fröstorp, hvilken byggnad också under sommaren ommålades. Nya vägar anlades förbi den under uppförande varande Raflundagården. Bergbanans bäge vagnar ersattes med nya. I elektricitetshuset å Öfre Solliden inrättades ett toaletterum för kvinnliga besökande och å materialgården en liknande byggnad för Skansens arbetspersonal. Skansens fågeldammar bottenrensades. Alla ängar och planer beströddes under våren med konstgjorda gödningsämnen.

Skridskobana var äfven detta år anordnad å planen framför Blekingstugan.

K. Flottans musikkår har under året konserterat alla söndagsmiddagar från medlet af mars till slutet af november, under sommaren äfven hvardagar och söndagar såväl middagar som aftnar.

Skansens **klädkammares** förråd ökades med följande i samband med vårfesten förfärdigade dräkter: 87 st. damdräkter från 1790-talet, 9 st. uniformer samt 1 civil herrdräkt från 1790.

**Skansens fester m. m.** *Det nya årets ingång* högtidlighölls på sedvanligt vis å Skansen med nyårsvaka. Håsjö- och Hällestadsstaplarnas klockor hälsade det nya året; salmer och koraler spelades af K. Flottans musikkår och herr Anders de Wahl uppläste från Renberget Tennysons dikt Nyårsklockan. Skansen var rikt upplyst af tjärtunnor och flammande bål.

*Nyårsdagen* utfördes från Hällestadsstapeln rytmiska koraler, hvarvid särskildt nyårssalmer sjöngos. Stjärngossar vandrade kring Skansen och läto höra sina gamla julsånger, och i Högloftet syntes Lucia.

*Valborgsmässoaftonen* — 30 april — firades med studentsång af Stockholms Studentkår och Studentsångförbundet, som i likhet med föregående år samlats att hälsa vårens ankomst. — För första gången på året gjordes ring lekar och folkdansar å dansbanan.

*Den 1 maj* var åter en *fosterländsk medborgarfest* anordnad å Skansen, hvarvid fosterländska tal höllos och sång utfördes från skilda platser. Dagen firades i öfrigt med ring lekar, folkdansar samt konserter.

Den 24 maj kl. 4 e. m. började *Skansens vårfest* och fortsatte närmast följande dagar under på det hela taget mindre gynnsamma väderleksförhållanden. H. K. H. Kronprinsessan hade välvilligt åtagit sig att vara festens beskyddarinna. Tidsfärgen för densamma var lånad från slutet af 1700-talet — närmare bestämdt 1792.

Förbi ett par resliga flaggstänger ledde vägen upp till själfva festområdet eller marknadsplatsen, äfven detta år förlagd kring Bollnässtugan. Här var upprest en ståtlig äreport af granris, öfverst smyckad af »Våren», framställd af skulptrisen fröken Gerda Sprinchorn, som äfven åtagit sig ledningen af Skansens 19:e vårfest. Att särskildt anteckna från festen var ett »Bröllopståg från Vingåker», som med spelman, förridare etc. passerade festområdet. En grupp soldater i tidstroga uniformer öfvade å slutningen af Orsakullen framför ett där uppslaget tält. I Högloftet var anordnad en cabaret, där flere framstående förmågor läto höra sig, bl. a. äfven »Delsbostintan», som skapat sitt namn som framstående bygdemålstalare vid en af Skansens tidigaste vårfester. I teaterhuset å Öfre Solliden uppfördes af teateramatörerna: De löjliga mötena, drama i en akt af von Kotzebue. För öfrigt saknades inga af de sedvanliga marknadsnöjena: karusell, kasperteater, kaffeserveringar etc. samt en större, flitigt anlitad dansbana, vid hvilken K. Flottans musikkår utförde dansmusiken. Svenska Folkdansens Vänner höllo dansgille i Oktorpsgården.

Den 6 juni — sedan många år firad å Skansen som *svensk nationaldag* — högtidlighölls äfven 1912 som sådan. Ett lefve för H. M. Konungen utbragtes följdt af fanfarer. Vid Orsakullen talade redaktör O. Mannström för fosterlandet, sång utfördes af Stockholms Sångarförbund, och K. Flottans musikkår spelade fosterländska stycken. I öfrigt utfördes ringlekar och folkdansar å dansbanan. Skansens vårfest avslutades äfven i år med 6 juni.

*Midsommaraftonen* och *midsommardagen* firades med konserter, ring lekar och folkdansar. Midsommaraftonen dansades kring den gamla majstången vid Morastugan, hvilken dagen till ära enligt gammalt bruk smyckats med friskt löf. På aftonen var midsommarsvaka anordnad, då Skansens höjder strålade i belysning af midsommarsbål och tjärtunnor.

Under senaste dagarna af juni samt juli månad var på Skansen anordnad en *hemslöjdsmarknad*. Nordiska Museet hade nämligen, för att landets olika hemslöjdsföreningar skulle få tillfälle att komma i beröring med de i anledning af Olympiska spelen väntade turisterna, medgifvit föreningarna att under denna tid sälja sina alster å Skansen, ett medgifvande som med tacksamhet mottagits af ett flertal föreningar. Utställningen och försäljningen af hemslöjdsalstren egde rum å planen vid Bollnässtugan och gjorde ett synnerligen gladt och tilltalande intryck.

För de aktiva deltagarna i de Olympiska spelen var fest anordnad å Skansen den 9 juli. Kl. 8 e. m. uppmarscherade samtliga deltagare och hälsades af f. d. minister H. L. F. Lagercrantz, riksantikvarie O. Montelius, generalmajor J. F. Lilliehöök och chefsredaktör H. Sohlman å respektive engelska, tyska, franska och svenska språken. Sedan därefter de olika grupperna under skilda ledare med intresse besett Skansens olika afdelningar intogs enkel supé å Öfre Solliden. Under aftonen konserterade såväl K. Göta Lifgardes som K. Flottans musikkårer och Stockholms Sångarförbund.

Den 14 juli gafs stor konsert af Svenska Sångarförbundet, samladt i Stockholm till 2:a svenska sångarfesten. På aftonen sång af barnkör från Kiruna.

Den 15 och 16 juli var en stor vatten- och illuminationsfest å Djurgårdsbrunnsviken anordnad till förmån för Barnens ö af Barneus dags kommitté. K. Flottans musikkår spelade härvid å Skansens norra sida, och Stockholms allmänna sångförening utförde en del stycken. Ett fyrverkeri afbrändes äfven från Skansen — men för öfrigt egde största delen af programmet rum från Djurgårdsbrunnsviken.

*Bellmansdagen* — den 26 juli — utfördes konsert af Bellmanskören med nästan uteslutande Bellmansmelodier å programmet — äfven Flottans musikkår spelade vid sina konserter Bellmanskompositioner.

K. Flottans musikkår, som nästan allt sedan Skansens början vid mångfaldiga tillfällen medverkat vid dess fester och högtidligheter, har nu kunnat fira sitt 20-års jubileum med Skansen. Den 1 september högtidlighölls detta med en konsert, åt hvilken genom ett utvaldt program gifvits en särdeles festlig prägel. Skansen var dessutom rikt illuminerad med tjärtunnor och bengaliska eldar. På aftonen egde ett ståtligt fackeltåg rum, hvilket med musikkåren i spetsen tågade kring Skansen.

Den 6 november, Gustaf II Adolfs, och 30 november, Karl XII:s dödsdag, högtidlighöllos med flaggning, och var till båda dagarna manskapet vid Stockholm garnison inbjudet att besöka Skansen.

Den 30 november hade flaggningen den dubbla betydelsen att äfven minna om Artur Hazelius födelsedag.

På *Konungens födelsedag* den 16 juni samt *Gustafsdagen* 6 juni flaggades och gafs kunglig salut från batteriet å Öfre Solliden.

Stor flaggning har egt rum vid flere tillfällen såsom 7 augusti H. M. Drottning Victorias 50-årsdag; 11 november H. K. H. Kronprinsens 30-årsdag; den 24 oktober, årsdagen af Nordiska Museets öppnande; den 18, 19 och 20 november i anledning af Konungens och Drottningens af Danmark officiella besök i Stockholm; under Olympiska spelen, å Barnens dag och å De gamlas dag.

*Julmarknaden på Skansen* börjar snart höra till Stockholms-tradition, och egde Skansens 10:e julmarknad rum söndagen den 15:e samt försattes måndagen den 16:e december 1912. Bröd efter gamla modeller försåldes; dessutom ljusstakar, pepparkakor och, i likhet med föregående året, julklapps-paket med verser, hemslöjdsalster och leksaker. Ett julbocksuppträde efter beskrifning från Värmland gjorde stor lycka, och till de yngsta besökarnes stora fröjd skymtade här och hvar små beskäftiga tomtar. A. R—k.

**Minnesringning** har under året ägt rum: 22 april, då intendenten vid Nordiska Museet P. G. Wistrand jordfästes, 19 maj efter August Strindberg, och 27 maj på Artur Hazelius dödsdag.

**Skansens kulturhistoriska afdelning.** Under 1911 förvärfvades gården nr: 8 i Raflunda by, Albo härad, Skåne. Den transporterades till Skansen och började uppföras, men hann ej blifva färdig under år 1912. Redogörelse för detta märkliga förvärf kommer att inflyta i nästa årsberättelse.

Några milstensrösen uppfördes. Vid skvaltkvarnen insattes ny stupränna i stället för den gamla, som var nedmurken, och den gamla hjulstocken ersattes med en ny. Förstugukvisten vid Bollnässtugan försågs med nytt golf och tak. Stenstugans tak reparerades, likaså taket på njallan och redskaps-skjulet i lapplägret. Ny gångbrygga lades mellan tvenne trappor i Hällestads-stapeln. Pallen vid straffstocken ersattes med en kopia. Den västmanländska kolarkojan försågs med ny torftäckning och i den småländska reparerades ugnen. Svinstian från Sorunda flyttades till en lämpligare plats.

Nergårds Lasse (herr Sibbe Malmberg, sörml.), Medelpadsmora (fröken Augusta Sundberg), Brita Karin från Roslagen (fru Fanny Berthini), nämndemannen Andrias Ollsson från Bleking (herr Ragnar Nilsson) och John i Leabu (herr John Ahnberg, västg.) tjänstgjorde som bygdemålstalare, den först-nämnde äfven som brandvakt. Herr Bror Moll, värml., föredrog Fredrek på Ransätt och Fröding, och fröken Elin Svensson uppläste stycken af Heidenstam och Hallström.

Trion Skoglund, Ekström och Hedblom spelade tillsammans som föregående år. Extra anställda spelmän voro Dan. Danielsson och A. Möller från Värmland, J. E. Hall och Tore Härdelin från Helsingland och Anders Andersson från Närke, alla dessa fiolister. Fru Agda Åkerberg föredrog på fiol svenska folkvisor. Brita Häll från Delsbo representerade en helsingländsk butös med näfverlur och locksång och berättelser om folklivet i sin hemtrakt.

Folkdansar utfördes på dansbanan af ett sextonmannalag i folkdräkter söndagar, onsdagar och fredagar under tiden maj—september. Ringlekar utfördes af 38 barn söndagar, tisdagar, torsdagar och lördagar.

Staffansång sjöngs vid och i stugorna af sju gossar med ljusa stjärnan från nyåret t. o. m. trettondagen samt i slutet af året fr. o. m. annandag jul. Rytmska koraler sjöngos och spelades hvarje söndag i Hällestadsstapeln. Lappmannen Anders Nilsson från Frostviken med familj vistades i Skansens lappläger under sommaren.

På friluftsteatern gåfvos Värmlänningarna och barnspelet Snurran.

N. K—d.

**Zoologiska trädgården.** En rofdjursbur och bergguburen ombyggdes på sina förutvarande platser. Djurbestandets förändringar åskådliggöras genom tabellen sid. 40, 41.

**Besök.** Hela institutionen besöktes under år 1912 af 739,584 personer.

*Samlingarna i museibyggnaden å Lejonslätten* voro tillgängliga för besökande alla dagar i veckan, hvardagar kl. 11—4, söndagar kl. 1—4, utom under den mörkare årstiden, då museet stängts något tidigare. Tillträdet till *Lifrustkammaren* var fritt söndagar och fredagar, öfriga dagar berättigade inträdesavgiften till museisamlingarna äfven till inträde i Lifrustkammaren. Antalet besök utgjorde under året 46,827. På de olika månaderna fördelade sig besöken sålunda:

januari . . . . .	1,826	juli . . . . .	11,054
februari . . . . .	2,236	augusti . . . . .	7,089
mars . . . . .	3,144	september . . . . .	3,600
april . . . . .	2,925	oktober . . . . .	2,618
maj . . . . .	3,277	november . . . . .	2,029
juni . . . . .	5,050	december . . . . .	1,979
		Summa	46,827

*Skansen* har varit tillgänglig alla dagar i veckan från kl. 8 f. m. till kl. 10 e. m.; under den mörka årstiden stängdes dock Skansen redan kl. 8 på aftonen.

Antalet besök på Skansen utgjorde 692,757. På årets olika månader fördela sig besöken sålunda:

januari . . . . .	16,658	juli . . . . .	144,113
februari . . . . .	12,222	augusti . . . . .	80,994
mars . . . . .	28,111	september . . . . .	62,696
april . . . . .	61,028	oktober . . . . .	20,173
maj . . . . .	95,034	november . . . . .	16,169
juni . . . . .	137,055	december . . . . .	18,504
		Summa	692,757

Antalet fria besök på Skansen utgjorde 102,923.

Bland föreningar och kongresser som 1912 besökt Skansen kunna nämnas: den 17 maj Stockholms Studentkår, som anordnade sin vårfest å afstängdt område; den 5 augusti 2:a Nordiska döfstumskongressen; den 8 augusti tyska högskoleelever; den 17 augusti sommarkurserna i alkohologi och hälso-lära; den 3 september prästkongressen; den 13—15 september missionskonferensens medlemmar, m. fl.

Under sommaren hafva anordnats 7 folksöndagar och 10 billighetsdagar samt under vintern 1 billighetsdag och 1 folksöndag.

**Studier.** Äfven år 1912 anordnades fria studiekurser vid Nordiska Museet för af hemslöjdsföreningar inom landet utsedda personer. Kurserna, som detta år förlades till augusti—september, besöktes af 7 stipendiater, som hvar och en under en månads tid såsom museets gäst bereddes tillfälle att ingående studera museets rikhaltiga samlingar.

Under året utlämnades till museisamlingarna å Lejonslätten 818 studiekort, af hvilka 735 äfven berättigade till fritt inträde. Studier ha idkats af K. Konsthögskolan, K. Tekniska Högskolan, Tekniska skolan, Högre Lärarinneseminariet, Handarbetets Vänners högre kurs för handarbetslärarinnor, Hulda Lundins slöjdseminarium, Andrea Eneroths seminarium samt Johanna Brunsons väfskola. Tillfälliga studier hafva gjorts af åtskilliga flickskolor i huvudstaden.

Å Skansen utlämnades 346 st. studiekort berättigande till fritt tillträde samt 68 st. ej gällande för inträde.

**Samfundet för Nordiska Museets främjande.** Under år 1912 afgingo följande hedersledamöter med döden: H. M. Konung Frederik af Danmark samt intendenten vid Nordiska Museet P. G. Wistrand.

Till hedersledamöter af samfundet kallades på grund af mångårigt plikt-troget arbete vid museet följande af dess tjänstemän: intendenten P. G. Wistrand, amanuenserna fröken Agnes Ljungberg, fröken Visen Lewin, fröken Anna Lewin, fröken Hilda Wallin och fröken Selma Ström.

Vid slutet af år 1912 räknade samfundet 5,156 ledamöter, af hvilka 84 hedersledamöter, 238 ständiga ledamöter och 4,834 stiftande ledamöter. Under året hade 450 nya ledamöter förvärfvats, af hvilka 16 ständiga och 434 stiftande. Med döden afgingo 199 ledamöter.

**Ekonomi.** Museets ekonomiska ställning framgår af revisionsberättelsen för 1912, hvilken här nedan återgifves.

*Till Kungl. Vetenskapsakademien.*

Undertecknade, som af akademien blifvit utsedde att såsom revisorer granska Nordiska Museets räkenskaper för år 1912, få härmed, sedan siffergranskningen af räkenskaperna blifvit genom därtill utsedd person verkställd, afgifva följande revisionsberättelse.

Den ekonomiska ställningen framgår af hos följande öfersikt.

Enligt den granskning af räkenskaperna, som revisorerna företagit, var Nordiska Museets och Skansens behållning den 31 dec. 1911 uppförd till 4,452,601 kr. 85 öre. Till den 31 dec. 1912 hade behållningen sjunkit till 4,449,697 kr. 76 öre.

Af bifogade tablå framgår alltså, att Skansen under år 1912 lemnat mindre vinst än vanligt eller blott 1,288 kr. 5 öre. Till följd häraf stiga Nordiska Museets »öfverskjutande utgifter» till ej mindre än 22,667 kr. 32 öre. Revisorerna kunna ej undgå att uttala sitt beklagande öfver att en sådan institution som Nordiska Museet skall alljämt behöfva kämpa med ekonomiska svårigheter, men anse sig för närvarande ej kunna göra något närmare uttalande om huru dessa förhållanden skulle kunna förbättras.

De i museets ego befintliga värdepapperen hafva af oss granskats och befunnits riktiga.

Stockholm 22 dec. 1913.

*Sven Hedin.*

*Erik Müller.*

*Einar Lönnberg.*

**Nordiska Museets räkenskaper 1912.**

**Inkomster.**

*Nordiska Museet, Lejonslätten:*

Statsanslag . . . . .	70,000:—	
Bidrag från Samfundet för Nord. Museets främjande . . . . .	23,215: 58	
Inträdesavgifter . . . . .	18,322:—	
Årskort . . . . .	13,022: 50	
Gåfvor . . . . .	9,620:—	
Afkastning af Herman Fritiof Antells fond . . . . .	4,955:—	
Öfverfördt från Museibyggnadens reparationsfond . . . . .	1,609:—	
Hvarjehanda inkomster . . . . .	6,964: 25	147,708: 33

*Nordiska Museet, Skansen:*

Stockholms stads bidrag . . . . .	15,000:—	
Ränta å Grilliska donationsmedlen . . . . .	1,731: 60	
Inträdesavgifter till Skansen . . . . .	117,897: 44	
Årskort . . . . .	21,820:—	
Inträdesavgifter till Bredablicks torn m. m. . . . .	4,775: 82	
Vårfest och julmarknad . . . . .	42,888: 75	
Gåfvor . . . . .	5,000:—	
Behållning på servering . . . . .	13,799: 61	
Hvarjehanda inkomster . . . . .	26,083: 79	248,997: 01
Summa inkomster . . . . .	396,705: 34	
Öfverskjutande utgifter . . . . .	22,667: 32	
Kronor . . . . .	419,372: 66	



	Transport	83,750: 14	4,858,161: 06
<i>Fordran hos:</i>			
C. G. Cervin . . . . .	45,000: —		
C. von Malmberg . . . . .	22,380: —		
akt. Providentia . . . . .	10,500: —	77,880: —	
Kassabehållning och fordran för förskott . . . . .	4,550: 98		166,181: 12
		Summa aktiva	5,024,342: 18

	<b>Passiva <sup>31/12</sup> 1912.</b>		
<i>Fonder:</i>			
Allmänna fonden . . . . .	66,122: 47		
Pensionsfonden . . . . .	28,440: 38		
Herman Fritiof Antells fond . . . . .	100,000: —		
Johan August Hazelius fond . . . . .	38,533: 39		
Artur Hazelii fond af d. <sup>30/11</sup> 1901 . . . . .	1,673: 35		
Museibygnadens reparationsfond . . . . .	20,000: —		
A. Hazelii monumentsfond . . . . .	13,558: 92		
A. J. Norbergs gåfva . . . . .	867: 79		
Dispositionsfond till museisaml. ökande . . . . .	46,151: 11		315,347: 41
<i>Innestående hos Nordiska Museet:</i>			
Ph. Hebbes testamentsmedel . . . . .	750: —		
Lifrustkammarens medel . . . . .	4,320: 48		
Sv. statens trofésamlings medel . . . . .	135: 86		5,206: 34
<i>Skuld:</i>			
till Skandinaviska kreditaktieb. . . . .	143,892: 97		
› V. Almquist . . . . .	12,360: —		
› Stockholms stad . . . . .	24,984: 66		
å köpeskillingen för Skansen . . . . .	48,000: —		
för obetalade räkningar m. m. . . . .	24,853: 04		254,090: 67
		Summa passiva	574,644: 42
		Behållning <sup>31/12</sup> 1912	4,449,697: 76
		Kronor	5,024,342: 18

**Kapitalkonto.**

Behållning vid 1912 års början . . . . .		4,452,601: 85
Ökning under 1912:		
å samlingarnas värde . . . . .	9,372: 04	
› bibliotekets › . . . . .	1,172: 29	
› inventariernas › . . . . .	399: 42	
› Skansens bokförda värde (genom afbetalning å köpe- skillingen samt ökning å Skansens kapitalvärde) . . . . .	8,819: 48	19,763: 23
		Kronor 4,472,365: 08
Afgår öfverskjutande utgifter under året . . . . .		22,667: 32
		Behållning <sup>31/12</sup> 1912 4,449,697: 76

Vid siffergranskning af 1912 års räkenskaper för Nordiska Museet och Samfundet för Nordiska Museets främjande har någon anledning till anmärkning icke förekommit, alla utgiftsposter hafva vid jämförelse med bilagorna visat sig vara riktigt verifierade, hvilket härmed intygas.

Stockholm den 18 nov. 1913.

*Hj. Tillberg.*

*Till Samfundet för Nordiska Museets främjande.*

Vid granskning af 1912 års räkenskaper hafva vi ej funnit anledning till någon anmärkning, hvarför vi tillstyrka full och tacksam ansvarsfrihet för räkenskaperna.

Samfundets inkomster under 1912 hafva varit:

Ständiga ledamöters afgifter . . . . .	500:— kr.
Stiftande » » . . . . .	23,846:— »
	Summa 24,346:— kr.

Samfundets utgifter under 1912 hafva varit:

Omkostnader under 1912 . . . . .	630:42 kr.
Ständiga ledamöters afgifter, öfverförda till allmänna fonden . . . . .	500:— »
Stiftande ledamöters afgifter, öfverförda till Nordiska Museet . . . . .	23,215:58 »
	Summa 24,346:— kr.

Stockholm den 20 dec. 1913.

*Einar Lönnberg.*

*Erik Müller.*

*Sven Hedin.*

**Följande penninggåfvor hafva under 1912 lämnats till Nordiska Museet.**

Andersson, Thérèse, fru, Stockholm, till fotografering . . . . .	kr. 1,000:—
Aktiebolaget Nordiska kompaniet till museibygnaden (konstnärlig flaggstångsfot) . . . . .	> 1,320:—
Norström, C. G., ingenjör, Stockholm, till museibygnaden (konstnärlig flaggstångsfot) . . . . .	> 3,000:—
Onämnd: till elektrisk alarmledning i museibygnaden . . . . .	> 3,000:—
> studieresa åt intendent N. E. Hammarstedt . . . . .	> 1,000:—
Samfundet S:t Erik såsom bidrag till katalog öfver Stockholmsutställningen . . . . .	> 300:—
Svenska Sockerfabriksaktiebolaget, Stockholm, till Rafundagården å Skansen . . . . .	> 5,000:—

**Gåfvor af föremål till museets samlingar hafva år 1912 lämnats af följande personer:**

Almgren, O., docent, Uppsala. — Alyhr, A., fröken, Stockholm. — Alyhr, H., fru, Stockholm. — Genom Ambrosiani, S., fil. doktor, Stockholm. — Andersson, S., montör, Stockholm. — Andersson, Th. B., vindragareänka, Stockholm. — Arnqvist, E., f. d. flottningchef, Bodum, Rossön. — Arosenius, M., fröken, Stockholm. — Arwidsson, I., fil. doktor, Mariefred: fiskredskap.

Beckers, A., kansliråd, sterbhuss, Stockholm, genom öfverste E. v. Bornstedt: skrällåda m. m. — Bengtsson, N. J., byggmästare, Djursholm: dörrar m. m. från n:r 6 Nybrogatan. — Berg, S., f. v. Kruskopf, fru, Stockholm. — Berlin, A. L., f. Kolmodin, fru, Borås. — Bernström, A., fru, Stockholm. — Bertini, F., fru, Stockholm. — Borg, A., postkontrollör, Linköping. — Borger, S. M., silfverarbetare, Stockholm. — Boström, K. herr, Stockholm, enligt testamentariskt förordnande: möbler m. m. — Busck, E., f. Åsklund, fru, Stockholm. — Böttiger, A., fröken, Stockholm.

Carlson, A. H., kapten, Vaxholm.

Dahlberg, E. M., herr, Stockholm. — Dahlström, W., grosshandlare, Stockholm. — Davidssons, M., fru, sterbhussdelegare, Stockholm: eldskärm och fönsterbord. — Drake, J., fröken, Stockholm. — Drakenberg, S., fröken, Göteborg.

Eckermann, E., f. Åkerhielm, friherrinna, Stockholm: dampporträtt i olja från 1600-talet, enligt uppgift drottning Kristina. — Edlund, E., snickare, Stockholm. — Elfving, G., fröken, Stockholm. — Eneström, F. J. E., förste konduktör, Gislaved. — Englund, L., f. Lindblad, fru, sterbhussdelegare, Stockholm. — Essén, E., f. v. Post, fru, Thomsatorp, Ås.

Fahnehjelm, A., f. Nilsson, fru, Stockholm. — Forssell, C. A., byggmästare, Stockholm: tak och takbräder från n:r 14 A Nybrogatan.

Gyllenhammar, B., f. Weng, fru, Bollnäs.

Hagberg, Louise, amanuens, Stockholm. — Haustedt, T., fröken, Stockholm. — Hay, L., f. Bråkenhielm, fru, Jönköping. — Hazelius, G., f. Broman, fru, Stockholm: dräkt-delar. — Hedin, E., fröken, Åsa, Kantorp. — v. Hofsten, B., herr, Stockholm. — v. Hofsten, Ch., f. v. Schantz, fru, Örebro. — Holmertz, E., f. d. krigsråd, Stockholm. — Hultenheim, B., f. Sinclair, grefvinna, Stockholm. — Hushållningssällskapets Slöjdmagasin, Karlskrona. — Hägg, O. och K., fröknar, Lidingsö villastad. — Hörnfeldt, J. A., handlande, Hörnbacka, Söderhamn.

- Insulander, H., fru, Stockholm.  
 Jansdotter, Kerstin, hustru, Svedjebyn, Holsåker. — Jansson, J., herr, Ekensberg, Öfverenhörna. — Jansson, Y., predikobitråde, Ljustorp. — Johansson, J., herr, Edsbyn. — Johnsson, A., ingenjör, Stockholm. — Jonsson, K., gipsarbetare, Okarsberg, Hufvudsta. — Jönsson, A., hemmansegare, Raflundabro.  
 Kiellander, E., f. Schartau, fru, Stockholm. — Kiellman-Göransson, E., f. Casper-son, fru, Stockholm. — Kinberg, E., f. Kiellander, majorska, Stockholm. — Kjellberg, Adolf, herr, Stockholm. — Kjellberg, Teresa, fröken, Uppsala. — Kjellberg, Zelma, fröken, Stockholm. Se sid. 237 o. f. i Fataburen 1913. — Kjellerstedt, H., fröken, Strängnäs. — Klintberg, M., lektor, Visby.  
 Lagergren, M., f. Schönmeyr, konsulinna, Stockholm. — Landgren, H., fröken, Karlskrona. — Larsson, C., byggmästare, Stockholm: delar af takdekorationer m. m. från n:r 7 Västra Trädgårdsgatan. — Larsson, G., fröken, Kalmar. — Lindblad, E. f. Andersson, fru, Stockholm, enligt testamentariskt förordnande: broderad tafla och plånbok. — Lindblad, Lorentz, studerande, Stockholm. — Lindholm, L., fröken, Kristiania. — Lundgren, C. P., smidesfabrikör, Stockholm. — Lundmarks, J. W., fröken, sterbhus, Stockholm: 2 oljemålningar. — Lyttkens, A., byråchef, Stockholm.  
 Marins, V. N., f. d. major, sterbhus, genom protokollsekreteraren C. Schalén, Stock-holm. — Michaelson, K., f. Arwidsson, fru, Stockholm. — Möller, Elin, fröken, Stockholm, enligt testamentariskt förordnande: möbler, porträtt m. m. — Möller, Ida, amanuens, Stockholm.  
 Naumann, C., fröken, Stockholm. — Nilsson, C., fru, Bosgård, Sya. — Nordström, C., grosshandlare, Gäfle.  
 Olsson, Hög Per, hemmansegare, Svedjebyn, Holsåker. — Olsson, P., kommunal-ordförande, Raflundabro.  
 Palm, C. U., herr, Djursholm: damkappa af siden från 1800-talets början. — Plant-haber, Ellen, amanuens, Stockholm.  
 Rehbinder, M., f. Banér, friherrinna, Stockholm. — Rhodin, S., fröken, Stockholm. — Rodenstam, Stina, fru, Hudiksvall. — Roland, A., arkitekt, Stockholm. — Rosberg, J., taktäckare, Holma, St Olof. — Rosengren, C., grosshandlare, Stockholm. — Rosenlind, E., direktör, Stockholm.  
 Salin, B., styresman för Nordiska Museet, Stockholm. — Scherdin, A. P., nattvakt, Stockholm. — Schifström, M. och A., fröknar, Stockholm. — Sidenbladh, H., f. Björk-man, fru, Stockholm. — Sjöstedt, C., banktjänsteman, Stockholm. — Skjöldebrand, L., f. Wrangel, friherrinna. — Spak, E., f. Lundberg, majorska, Stockholm. — Sparre, C., baron, Gunnebo. — Ström, Selma, amanuens, Stockholm. — Sundberg, G., kapten, Stock-holm. — Sundhammar, H., f. Lundberg, fru, Uppsala. — Sundvall, Th., tandläkare, Stockholm. — Sylwan, G., kandidat, Stockholm. — Sylwan, S., f. Gustafsson, fru, Stockholm.  
 Törnebladh, M., f. Siljeström, fru, Stockholm. — Törngren, A. E. S., f. Noer, professorska, Stockholm.  
 Wahlberg, E., sjuksköterska, Bygdeå. — Vermdö skeppslag: det gamla tingsbordet från 1600-talet. — Wester, M., stationsinspektör, Hvitaby. — Victorin, A. och H., fröknar, Stockholm. — Wide, A., fru, Sundsvall. — Wide, A., professor, Stockholm. — Wide-beck, M., fröken, Stockholm. — Winberg, Ch., fröken, Uppsala. — Wissnell, E., fröken, Stockholm. — Wistrand, P. G., intendent, Stockholm. — v. Witte, E., fröken, Stock-holm. — Wretman, A., f. Brunstedt, fru, Stockholm.  
 Zacco, W., intendent, Stockholm.

**Till museets bibliotek och arkiv hafva under år 1912 gåfvor lämnats af följande personer:**

- Ahlén, A., lektor, Stockholm. — Ambrosiani, S., fil. doktor, Stockholm. — Arbo, I., fröken, Kristiania.  
 Batky, Z., doktor, Budapest. — Beckers, A., kansliråd, Stockholm, sterbhus genom öfverste E. von Bornstedt. — Bekkewold, B., herr, Stockholm. — Bergström, Ragnhild, fröken, Stockholm. — Björck, Gerda, fröken, Linköping. — Blanck, N., arkitekt, Stock-holm. — Blomberg, David, arkitekt, Stocksund: äldre inventarieförteckningar, auktions-handlingar m. m. — Bohlin & Co., Stockholm. — Borg, Axel, postkontrollör, Linkö-ping. — Boströms, K. E., herr, sterbhus, Stockholm. — Bratt, Signe, fröken, Stockholm.

— Bäckgren, K., v. pastor, Lerbäck: anteckningar om folketro och folkseder från Tiveden och Tylöskogen. — Böttiger, J., öfverintendent, Stockholm: konsthistoriska arbeten m. m. Cederblom, Gerda, fröken, Stockholm. — Chevalier, H., herr, Paris. — Christoffersson, Olof, kyrkvård, Fru Ahlsted. — Cornell, H., herr, Uppsala. — Curman, S., professor, Stockholm.

Daleau, F., herr, Bourg-sur-Gironde. — Departement van Kolonien, Haag.

Elfving, G., fröken, Stockholm. — Elvius, S., herr, Köpenhamn. — Englunds, L., f. Lindblad, fru, sterbhus, Stockholm.

Fahnehjelm, A., f. Nilsson, fru, Stockholm. — Friberg, Hanna, f. Rogberg, fru, Jönköping. — Föreningen för norrländsk hembygdsforskning, Hernösand.

Gellerstedt, A. T., professor, Stockholm. — Generalstaben, Stockholm. — Grosse Grüne Schützengilde, Kiel.

Hallberg, F., landssekreterare, Malmö. — Hammarstedt, N. E., intendent, Stockholm: anteckningar och utdrag om folketro och folkseder. — Hartman, Ernst L., direktör, Tenhult. — Hazelius, Gina, f. Broman, fru, Stockholm. — Hedin, Ester, fröken, Åsa, Kantorp. — Hellgren, E., major, Visby.

Jansson, Yngve, herr, Hernösand. — Jessen, P., Geheimrat, Berlin. — Jämtlands läns formnnesförening, Östersund.

Kjellberg, Teresa och Zelma, fröknar, samt herr Adolf Kjellberg, Stockholm: en samling äldre svenska almanackor, fastebref å pergament, diverse tryck m. m. — Kjellerstedt, Hilda, fröken, Strängnäs. — Klintberg, M., lektor, Visby: en stor samling fotografier af byggnader, af jordbrukssysslor, fiske, hemslöjd m. m. å Gottland; några äldre tidskrifter m. m. — Kungl. Biblioteket. — K. Ecklesiastikdepartementet. — K. Universitets-Biblioteket, Uppsala: ett tiotal akademiska afhandlingar af filologiskt, etnografiskt och historiskt intresse. — Kungl. Vetenskapsakademien.

Lekander, Axel, amanuens, Stockholm. — Levertin A., med. doktor, Stockholm. — Lewin, Anna, fröken, Stockholm. — Loria, L., herr, Florens.

Mac Ritchie, D., herr, Edinburgh. — Malmquists, J., länsman, sterbhus genom fru J. Engelke, f. Leopold, Stockholm.

Nelson, C. G., f. folkskollärare, Stockholm. — Genom Norgren, ingenjör, Stockholm: uppmättningsritningar öfver boningshuset Stigbergsgatan 32. — Norlind, T., docent, Lund. — Nyrop, C., professor, Köpenhamn.

Oldenburg, W., arkivarie, Stockholm. — Olsson, G., herr, Kumla. — Olsson, Martin, fil. kand., Uppsala. — Onämnd.

Roland, A., arkitekt, Stockholm. — Roosval, J., docent, Stockholm. — Rosengren, C., grosshandlare, Stockholm. — Rosenlind, E., direktör, Stockholm.

Schimmelpfennig, C. F. W., apotekare, Stockholm. — Schnittger, B., docent, Stockholm. — Sidenbladh, E., jur. kand., Stockholm. — Six, J., direktör, Amsterdam. — Sjöberg, Cornelia, f. Siwers, fru, Kågeröd. — Sjöberg, G., kantor, Kågeröd. — Sjögren, Arthur, artist, Stockholm. — Skogsvårdsstyrelsen, Stockholm. — Soffel, K., herr, Leipzig. — Statens Historiska Museum, Stockholm. — Stockholms stads statistiska kontor. — Svanström, Nils, grosshandlare, Stockholm, genom herr K. Rydberg. — Sylwan, S., f. Gustafsson, fru, och kand. G. Sylwan, Stockholm: diverse äldre handlingar. Thieullen, A., herr, Paris.

Universitetsbiblioteket, Kristiania. — Upmark, G., intendent, Stockholm.

Wanke, F., kamrer, Stockholm. — van der Ven, J., herr, Haarlem. — Wide, Sam, professor, Uppsala. — Wijk, Hjalmar, herr, Göteborg, genom intendent A. Nilsson. — Wikman, K. Rob. V., fil. doktor, Vasa. — Winder, T. herr, Sheffield. — Visted, K., konservator, Brekke, Skien. — Wistrand, P. G., intendent vid Nordiska Museet, Stockholm, dels genom testamentariskt förordnande, dels öfverlämnadt af sterbhusdelagare: samtliga bref från Artur Hazelius till P. Wistrand; den sammes efterlämnade anteckningar och manuskript rörande svensk folkforskning samt därjämte den del af hans bibliotek som omfattade svensk etnografi och svensk släktforskning. — Wretman, Augusta, fru, Stockholm.

Zetterholm, Helfrid, fröken, Stockholm. — Zickerman, Lilly, fröken, Stockholm.

### Till Skansen hafva 1912 gäfvor lämnats af följande personer:

Aktiebolaget Barnängens tekniska fabrik, Stockholm. — Aktiebolaget Förenade Chokoladfabrikerna, Stockholm. — Aktiebolaget Nordiska Kompaniet, Stockholm. —

Aktiebolaget Sophie Avén, matvaruaffär, Stockholm. — Aktiebolaget Tegnér & Wilcken, vinhandel, Stockholm. — Alm, Harald, herr, Rosenvik, Djurgården, Stockholm. — Almqvist, E., herr, Stockholm. — Andersson, beväringssman n:o 172, K. Flottan, Stockholm. — Andersson, beväringssman n:r 324, K. Flottan, Stockholm. — Andersson, Gustaf, herr, Årkistan: 1 morkulla. — Andersson, Nils, herr, Stockholm. — Anell, Ellen, fröken, Järfva.

Baarfooth, Kristina, fru, Stockholm. — Barnekow, jägmästare, Barkaby. — Behm, Alarik, intendent, Skansen, Stockholm. — Behrnerts, J. E., höfjägare, Fiskartorpet. — Benzinger, E., fru, Stockholm. — Berg, B. O., herr, Stockholm. — Berglund, T., Rönninge. — Bergianska Trädgården, Albano. — Berglund, S., ingenjör, Ohs bruk, Bor: 2 fiskljusar. — Bergqvist, C. J., maskinarbetare, Stockholm. — Björklund, Hanna, fru, Stockholm. — Blomberg, Anna, fröken, Stockholm: 1 kornknarr. — Blomgren, Carl, grosshandlare, Stockholm. — Bolin, Märta, fröken, Stockholm. — Borgström, Bror, studerande, Stockholm. — Brolin, M., fröken, Stockholm. — Brunell, Gustaf, djurvårdare, Skansen, Stockholm. — Bruzelius, G., hamnfogde, Stockholm. — Bröderna Cloettas chokoladfabrikers afdelningskontor, Stockholm. — Burén, Bertil, kapten, Stockholm.

Cederlunds, J., Söner, vinhandel, Stockholm. — Colliander, Agnes, fröken, Stockholm. — Dahlgren, E. G., herr, Stockholm. — Djurgårdsförvaltningen.

Edlund, A., gjutmästare, Stockholm. — Ehrenborg, H., konsul, Stockholm. — Ekendahl, H., studerande, Stockholm. — af Ekenstam, G., konsul, Norrköping. — Ekman, Axel, brukspatron, Mogård. — Eriksson, E., herr, Stockholm. — Eriksson, M., fru, Stockholm. — Eriksson, Oscar, herr, Stockholm.

Falk, Gösta, direktör, Stockholm: 1 iller. — Fellenius, Wilh., jägmästare, Östersund. — Fischer, G., jägmästare, Ljungby: 2 fiskljusar. — Fredriksson, H., maskinist, Stockholm. — Fröberg, Karl, herr, Lilla Nyckelviken.

Geijerstam, G., studerande, Stockholm. — Gester, A., fru, Stockholm. — Granberg, R., studerande, Stockholm. — Grönstedt, J. D. & Co, vinhandel, Stockholm. — Gustafssbergs Porslinsfabrikers Utställning, Stockholm. — Gustafsson, A., gårdskarl, Reymersholm, Stockholm. — Gustafsson, S., herr, Stockholm. — Gyllenberg, A. H. L., herr, Hällsta: 1 tam svan. — Gylling, O., konservator, Malmö: 1 sjöorre.

Hallin, M., fröken, Stockholm. — v. Harkwitz, W., studerande, Kristinehamn. — Hasselbacken, Stockholm. — Hedblom, A., spelman, Skansen, Stockholm. — Hellberg, H., fru, Stockholm. — Holmberg, Bengt, herr, Stockholm. — Hultmans Chokoladfabrikers Nya Aktiebolag, Stockholm. — Håkansson, fröken, Stockholm. — Högstedt & Co., vinhandel, Stockholm. — Högström, snickare, Stockholm.

Johansson, Carl, fabriköf, Stockholm. — Johansson, Erik, herr, Stockholm. — Johansson, G., herr, Helsingborg. — Johansson, G., reparatör, Stockholm. — Johansson, H., fru, Stockholm. — Jonsson, A., generalkonsul, Stockholm: 1 get. — Jonsson, P. O., herr, Stockholm.

Karlsson, E., herr, Stockholm. — Karlsson, G., herr, Stockholm. — Karlsson, H., kassör, Långbro, Elfsjö. — Karlsson, R., herr, Norrmalms foderaffär, Stockholm. — Karlsson, höfjägare, Fiskartorpet. — Kiellander, E., hofrättsrådinna, Stockholm: 1 get. — Kilstrom, M., herr, Stockholm. — Knöppel, Arvid, Stora Karlsö: 4 st. tordmular, 1 pilgrimsfalk.

La Fleuriste, blomsterhandel, Stockholm. — Lagerstedt, A., fröken, Stockholm. — Landén, C., öfverkonstapel, Stockholm. — Lind, E. Ö., tapetserarmästare, Stockholm. — Lindeberg, A., kassör, Lund: 2 st. tallbitar; 3 st. steglitsar. — Lindström, H. N., direktör, Albano. — Lundberg, J. L., & Co. vinhandelsaktiebolag, Stockholm.

Mellbin, B., fru, Stockholm. — Mörner, N. G. A., grefve, Björklunda gård, Nyköping: 1 kungsörn.

Nilsson, G. A., blomsterhandel, Stockholm. — Nordin, J., grosshandlare, Stockholm. — Norstedt & Söner, bokförlag, Stockholm. — Norrström, Augusta, fru, Stockholm. — Norrström, G., djurvårdare, Skansen, Stockholm. — Nyholm, G., snickare, Stockholm. — Nyström, N. Th., grosshandlare, Stockholm.

Okänd. — Olsson, A., järnvägstjänsteman, Stockholm. — Olsson, Ellen, fröken, Stockholm. — Ortmán, I., handelsbiträde, Stockholm.

Palmgren, Rolf, intendent, Högholmen, Helsingfors: 1 flygande ekorre; 1 björn. — Persson, J., herr, Stockholm. — Persson, O. P., herr, Stockholm. — Petterson, Sven, studerande, Stockholm. — Prins Karls palats, Djurgården, Stockholm.

Raam, Ernst, grosshandlare, Stockholm. — Rosander, fru, Stockholm. — Rosén, Einar, herr, Stockholm. — Roth, Gustaf, konservator, Stockholm. — Rudbeck, Rein-

hold, friherre, kammarherre, Edsberg, Tureberg: 1 getbock. — Rydén, Gustaf, herr, Surahammar. — Rönström, W., grosshandlare, Stockholm.

Sandell, Robert, grosshandlare, Stockholm. — Sjöholm, E., djurvårdare, Skansen, Stockholm. — Sjöström, J., fru, Björkås, Huddinge. — Skogsinstitutets Elevkår, Stockholm. — Slakteriaktiebolaget Norrmalm, Stockholm. — Spångberg, Gunnar, blomsterhandlare, Stockholm. — Starck, Olof, herr, Stockholm. — Storkirk, C. G., direktör, Hernösand: 1 kungsörn. — Ström, J., direktör, Stockholm. — Svenska Hem, speceriaffär, Stockholm. — Svensson, Axel, herr, Stockholm. — Svenström, A., fru, Skansen, Stockholm. — Sundbaum och Wennborg, speceriaffär, Stockholm.

Unné, R., grosshandlare, Kristianstad: 1 brockfågel, 1 rörhöna.

Wahlberg, Ture, blomsterhandlare, Stockholm. — Wahlström & Widstrand, bokförlag, Stockholm. — Wibom, J., godsegare, Saltsjöbaden. — Vinberg, H., grosshandlare, Stockholm. — Vinhandelsaktiebolaget Försgrén och Wilcken, Stockholm.

Ågren, H., styrman, Göteborg. — Ålander, K. A., cigarrimport, Stockholm.

Österberg, A., herr, Stockholm.

---

## Skansens zoologiska trädgårds

D j u r s l a g.	Bestånd <sup>31/12</sup> 1911.			Ö k n i n g.		
	Antal arter, afarter.	Antal ex.	Värde.	Födda.	Gåfva.	Köp.
<i>Däggdjur:</i>						
Apor och insektätare . . . . .	5	13	302.—	2	6	—
Kattdjur . . . . .	3	8	2,750.—	4	—	—
Hundar, vargar . . . . .	19	45	3,441.—	11	5	—
Mårdar, . . . . .	8	11	1,210.—	—	4	3
Björnar . . . . .	3	8	2,450.—	—	1	—
Gnagare . . . . .	13	352	2,421.—	150	150	8
Hästar . . . . .	5	10	4,200.—	1	—	—
Nötkreatur . . . . .	3	5	5,400.—	2	—	2
Hjortar . . . . .	6	23	4,510.—	6	—	3
Får och getter . . . . .	5	13	140.—	14	3	—
Svin . . . . .	1	2	1,000.—	—	—	—
Summa däggdjur	<b>71</b>	<b>490</b>	<b>25,824.—</b>	<b>190</b>	<b>169</b>	<b>16</b>
<i>Fåglar:</i>						
Sångfåglar . . . . .	58	204	580.—	5	57	38
Klätterfåglar, gök . . . . .	2	2	20.—	—	—	—
Kräkfåglar . . . . .	7	18	205.—	—	—	8
Ugglor . . . . .	10	39	962.—	5	7	18
Falkar, örnar . . . . .	7	22	450.—	—	4	4
Vråkar, hökar . . . . .	8	20	290.—	—	17	9
Papegojor . . . . .	11	23	550.—	—	2	—
Hönsfåglar, struts . . . . .	15	72	1,123.—	49	13	—
Dufvor . . . . .	11	59	184.—	26	6	—
Vadare . . . . .	19	60	1,175.—	—	6	11
Svanar, änder, gäss . . . . .	23	79	2,942.—	41	12	10
Öfriga simfåglar . . . . .	19	55	1,750.—	2	10	10
Summa fåglar	<b>190</b>	<b>653</b>	<b>10,281.—</b>	<b>128</b>	<b>134</b>	<b>108</b>
	<b>71</b>	<b>490</b>	<b>25,824.—</b>	<b>190</b>	<b>169</b>	<b>16</b>
Djurbeståndets summa	<b>261</b>	<b>1,143</b>	<b>36,105.—</b>	<b>318</b>	<b>303</b>	<b>124</b>

djurbestand den 31 december 1912.

Minskning.		Bestånd <sup>31/12</sup> 1912.			Anmärkningar.
Sålda.	Dött och utgallrats.	Antal arter.	Antal ex.	Värde.	
4	2	5	15	322—	2 bunderapor födda.
2	1	3	9	3,250—	2 lodjurungar födda.
15	18	16	28	2,191—	
—	5	9	13	1,270—	
1	—	3	8	2,500—	1 björn gäfva.
204	285	10	171	2,305—	1 flygande ekorre, gäfva.
—	1	5	10	4,200—	
3	2	3	4	5,150—	
6	3	6	23	4,160—	1 älg, sjuk, affivats.
15	4	4	11	130—	
—	1	1	1	500—	1 vildsvin, ♂, dött.
<b>250</b>	<b>322</b>	<b>65</b>	<b>293</b>	<b>25,978—</b>	
7	129	45	168	438—	
—	—	2	2	20—	
—	12	6	14	170—	
15	19	9	35	890—	1 lappuggla (ank. 1907) dött; 4 bergufungar kläckts; 1 lappuggleunge kläckts, men dött.
—	13	6	17	420—	
—	25	9	21	450—	4 blå kärrhökar ink.
—	2	11	23	595—	
31	31	13	72	977—	6 tjäderungar kläckts; 3 orrungar kläckts.
17	3	10	71	200—	
4	24	14	49	700—	
8	39	27	95	3,109—	
—	23	19	54	1,875—	1 sjöorre, gäfva; 1 stormfågel ink.
<b>82</b>	<b>320</b>	<b>171</b>	<b>621</b>	<b>9,844—</b>	
<b>250</b>	<b>322</b>	<b>65</b>	<b>293</b>	<b>25,978—</b>	
<b>332</b>	<b>642</b>	<b>236</b>	<b>914</b>	<b>35,822—</b>	

**Redogörelse**  
för  
**Kungl. Lifrustkammarens och därmed förenade  
samlingars utveckling och förvaltning  
år 1912.**

Till KONUNGEN.

Till åtlydnad af föreskriften i nådiga brevet af den 28 september 1906 får jag härmed afgifva följande berättelse rörande Lifrustkammaren och därmed förenade samlingars tillväxt och förvaltning under år 1912.

**Samlingarnes tillväxt.**

*Hufvudsamlingarne* hafva under året kunnat glädja sig åt en ovanligt riklig och värdefull tillväxt.

Jämlikt k. brevet af den 29 januari har från statens trofésamling återlämnats två banér. Det ena med Johan III:s initialer och valspråk DEUS PROTECTOR NOSTER, numer helt urblekt men ursprungligen brandrödt. Det torde med all sannolikhet varit den i konungens begrafningsprocession burna s. k. blodsfanan, eller det banér som betecknade konungens värdighet af länsherre. På den i riksarkivet förvarade, samtida teckningen af konungens begrafningsprocession är blodsfanan visserligen framställd med konungens initialer under krona, men företer någon olikhet med ifrågavarande banér. Teckningen är dock sannolikt mycket schematisk, och det röda banéret torde icke kunnat vara annat än blodsfana. I hvarje fall är det den äldsta bevarade svenska fana. Det andra är Gustaf II Adolfs kröningsbanér. Båda af så mycket större värde för samlingen, som de tidigare tillhört densamma och nära ansluta sig till dess samling af kungliga banér.

Jämlikt k. brevet af den 17 augusti har med samlingen återförenats återstoden af de föremål som vid samlingens skingrande år 1823 öfverfördes till Gripsholms slott. Af dessa skulle likväl fortfarande, under samlingens

uppsikt på Gripsholm förvaras de vid Gustaf III:s karuseller och tornérspel använda föremålen; med hufvudsamlingarna i Stockholm införlifvas emellertid samtliga person- och kulturhistoriskt viktiga föremål, bland hvilka främst må märkas konung Karl X Gustafs kröningsbanér. Sedan detta banér återkommit till samlingen, förvarar denna samtliga till vår tid bevarade svenska kungliga banér, utom det ännu i bruk varande riksbanéret. Samtidigt återförenades med samlingen med H. M. Konungens medgifvande de vid samma tillfälle till Gripsholm öfverförda tornérschabrak, som senare kommit att räknas såsom K. Husgerådskammarens tillhörigheter. Under förvarandet på Gripsholm hade emellertid tre af dessa blifvit sönderskurna och använda till stolsklädslar.

Den 12 april har Eders Kungl. Maj:t medgifvit Riksbibliotekarien att till Lifrustkammaren öfverlämna den förr i K. Biblioteket förvarade kikare som tillskrifves konung Karl XII.

#### *Byte:*

Den 19 januari har Eders Kungl. Maj:t medgifvit ett byte med Uppsala universitets museum för nordiska fornsaker, hvarvid Lifrustkammaren erhållit tvenne vapenhistoriska sällsyntheter, ett snapplåsgewär från 1600-talet, där eldstålet konstruerats samman med ett fångpannelock af å hjullås vanlig konstruktion, samt ett armborst (s. k. Schnepper) med täckt kulränna. Universitetssamlingen erhöi i utbyte ett svärd från 1300-talet och en klubba tillhörande ett Uppsalafynd, hvaraf samlingen redan ägde en del, samt ett gillerarmborst och en pallasch af allmännare, men karakteristiska typer.

#### *Gåfvor:*

Af herr Carl U. Palm: en lineal af järn, etsad och signerad af den svenske mästaren David Kohl (f. 1628, d. 1685) samt med riksskattmästaren frih. Gustaf Bondes vapen och initialer.

Af frih. Carl Leijonhufvud: en till dolk omslipad värjklunga med inskriften: ANDERS NORMANDER WIRA BRUK || ANDERS NORMANDER ANNO 1750.

Af professor Sigurd Curman: fragment af skodon från 1600-talet funna i Crusebiörnska grafkoret i Torsångs kyrka i Dalarne.

Af familjen Rosensvärd på Lång: medaljen för tapperhet i fält, Karl XIV Johans medaljen, Göteborgs och Bohusläns K. Hushållningssällskaps medalj samt rysk medalj för 1812 års fälttåg, samtliga burna af generallöjtnanten greve Carl Gustaf Löwenhjelm.

Af herr Melcher Lyckholm kr. 500: —

Af herr Carl Palm kr. 100: —

Af herr Harry Ax:son Johnson kr. 800: — samt

af grefve Eugen von Rosen kr. 50: — till inköp af »The Crown of Sweden».

Af hofstallmästare C. G. Platen kr. 300: — och

af ryttmästare E. Sörensen kr. 100: — till inköp af Karl XI:s pistoler.

#### *Inköp:*

En krona af järn inlagd med guld och silfver från 1600-talets början, sedan länge förefintlig i London under namnet »The Crown of Sweden»; ett hästtäckle med panterhud från K. Karl XV:s kvarlåtenskap; ett par praktpistoler med Karl XI:s initialer och vapen, signerade: MONLONG ET FRAPPIER A PARIS, sannolikt gåfva af Ludvig XIV; ett kruthorn af konstsvarfadt elfenben med silfverbeslag från 1600-talets midt; ett kruthorn af sköldpadd från 1600-talets midt; ett par resepistoler med bajonett från 1700-talets slut; en turkisk sabel från 1800-talets början; en svensk adjutantssabel från Karl XIV Johans tid; en dubbelbössa med percussionslås signerad MATHIAS NOWOTNY IN WIEN; en revolver signerad DEVISM A PARIS, skänkt af kejsar Napoleon III till Karl XV och af denne till grefve Gustaf Fersen Gyldenstolpe, revolvern tillhör ett etui med en andra revolver som förut finnes i samlingen; en revolver system E. Lefauchaux; en svensk bössa från 1700-talets senare hälft signerad WÅLBERG STOCKHOLM.

#### Boksamlingen.

##### *Gåfva:*

Af författaren Meinander, K. K.: Finska fälttecken förvarade i Finland.

##### *Byte*

med följande institutioner:

Stockholm, Statens historiska museum,  
Göteborgs museum,  
Malmö museum,  
Kalmar museum,  
Jönköping, Norra Smålands forminnesförening,  
Boston, Museum of fine arts,  
Dresden, Königl. Sammlung samt  
Zürich, Schweizerisches Landesmuseum.

##### *Inköp:*

Nio st. verk.

### Fotografisamlingen.

#### *Inköp:*

Tre st. fotografier från Örebro museum.

#### Lån ur samlingen.

Till Nordiska Museets utställning af Stockholmiana under januari—mars hafva jämlikt k. brevet af den 30 december 1911 varit utlånade n:r 1192 väderflöjel och kula från huset n:r 42 Järntorgsgatan samt följande jordfynd från staden, n:r 5826 skäggyxa, n:r 43/08 kammare till bakladdningskanon från 1500-talet och 28/09 dolk från 1500-talet.

Jämlikt k. brevet af den 22 mars har den s. k. Karl XII:s vagga, n:r 4159, varit utlånad till H. K. H. hertigens af Halland dop den 26 mars.

Eders Kungl. Maj:t har jämväl medgifvit att vid af Nordiska Museet i dess byggnad anordnade utställningar föremål ur Lifruskammaren finge utlånas enbart efter anmälan till nämnden och om inspektor ej hade något därvid att invända.

På förslag af föreståndaren har nämnden i princip uttalat sig mot utlånande till konstnärer för modellstudier af historiska föremål i samlingen.

#### Utställning.

Kommitterade för Hästtäflingar vid Olympiska spelen hafva med nämndens medgifvande i samlingen fått utställa de af svenska deltagare vunna vandringsprisen i Olympiska spelens hästtäflingar intill dess de år 1916 skola aflämnas till internationella Olympiska kommittén.

#### Arbetet i samlingarne

har redan under detta år måst inriktas på att kunna värdigt framträda vid det vapenhistorikermöte som skall sammanträda i Stockholm 1914. Sedan föreståndarens upprepade framställningar till nämnden om medel för att till detta möte kunna revidera och slutföra den provisoriska uppställning samlingarna erhöilo under föreståndarens sjukdom år 1909 på grund af Nordiska Museets ekonomiska trångmål af nämnden icke kunnat beviljas, har i stället arbetet uteslutande inriktats på att kunna hedra landet med vetenskapliga utredningar af den nationella vapenhistorien. Därför ha äfven de undersökningar, som utföras för samlingens lappkatalog förlagts till sådana delar af

samlingen, som beröras af dessa utredningar och hafva föreståndarens studieresor ägnats samma sak.

Med af Riksdagen beviljat årligt anslag å kr. 300: — har konservering af äldre föremål i samlingen påbörjats.

På ägarnas bekostnad ha äfven vid samlingen till konservering emottagits: från Artillerimuseum fanor, från K. andra Lifgrenadierregementet ett standar, från Lewenhauptska grafkoret i Riddarholmskyrkan banér, samt från Edebo kyrka värjor.

För öfrigt ha förarbeten för af inspektor påyrkad ommärkning af samlingen påbörjats och har föreståndaren hos Eders Kungl. Maj:t anhållit om medel till densammas genomförande.

### Besök och studier.

Samlingarne hafva varit dagligen tillgängliga för allmänheten. Jämlikt öfverenskommelsen mellan svenska staten och Nordiska Museet afgiftsfritt fredagar samt sön- och helgdagar, öfriga dagar mot afgift gemensam för båda samlingarna.

Under fridagarne har enbart Lifrustkammaren besökts af 33,144 personer. Af de 46,899 personer, som inalles besökt Nordiska museets samlingar torde äfven de allra flesta hafva besökt Lifrustkammaren.

Studiekort hafva utdelats till 818 personer, men äfven de äro gemensamma för båda samlingarne.

### Inspektor, nämnd och föreståndare.

Nämnden har behandlat ärenden rörande Lifrustkammaren vid åtta sammanträden och har inspektor närvarit vid tre af dessa.

Föreståndaren har inspekterat de enligt k. brefvet af den 20 december 1908 vid K. Smålands husarregemente deponerade standar, under tiden 8—11 augusti beviljat svenska museimannamötet i Visby, för hälsans vårdande åtnjutit tjänstledighet 28 mars—11 april, för studier åtnjutit tjänstledighet 29 augusti—29 september och därvid besökt enskilda och offentliga samlingar i S:t Petersburg, Viborg, Sordavala, Kuopio, Helsingfors, Tammerfors och Åbo, af sin semester åtnjutit sexton dagar under tiden 15—21 januari, 9—12 oktober samt 23—27 december, och har tjänsten under tiden 29 augusti—15 september upprätthållits af D:r B. Salin, vid öfriga tillfällen af D:r G. Upmark.

Genom af Eders Kungl. Maj:t den 8 december 1911 stipuleradt villkor för statsanslag till Nordiska Museet har föreståndarens löneförmåner höjts från kr. 2,000 till kr. 4,500.

## Ekonomi.

Balans från år 1911:	Debet.	
Tillgångar . . . . .		3,868: 97
Uppbörd:		
Statsanslag, åttonde hufvudtiteln: Lifrustkammaren:		
för tillsyn, underhåll och vård . . . . .	6,200: —	
Intressemedel . . . . .	158: 34	
Försäljningsmedel . . . . .	2,705: 75	
Gåfvomedel . . . . .	1,850: —	
Tillskott från Nordiska Museet . . . . .	2,527: —	13,441: 09
Balans till år 1913:		
Skuld till Nordiska Museet . . . . .	300: —	
		Summa kr. 17,610: 06

Utgifter:	Kredit.	
Aflöningar . . . . .	8,700: —	
Samlingarnes ökande . . . . .	3,272: 90	
Konservering . . . . .	326: 04	
Expenser . . . . .	236: 44	
Lappkatalogen . . . . .	156: 53	
Extra bevakning . . . . .	181: —	
Samlingarnes märkning . . . . .	416: 67	13,289: 58
Balans till år 1913:		
Tillgångar:		
Utlånta medel . . . . .	4,320: 48	
		Summa kr. 17,610: 06

Det behof af statsbidrag för de närmaste tio åren räknadt från år 1914, som föreståndaren ansett de under hans vård och uppsikt ställda samlingarne hafva utöfver hvad de nu direkt eller indirekt äro i åtnjutande af, framgår af närlagda utdrag<sup>1</sup> ur föreståndarens skrivelse till nämnden af den 26 mars. I denna beräkning hafva upptagits kostnader, som möjligen enligt den mellan svenska staten och Nordiska Museet träffade öfverenskommelsen kunde tänkas åligga Nordiska Museet att bestrida. De hafva upptagits, då staten väl icke i längden torde kunna vara betjänt med att det sätt hvarpå en af dess förnämligare samlingar framträder är beroende på Nordiska Museets ekonomiska förhållanden.

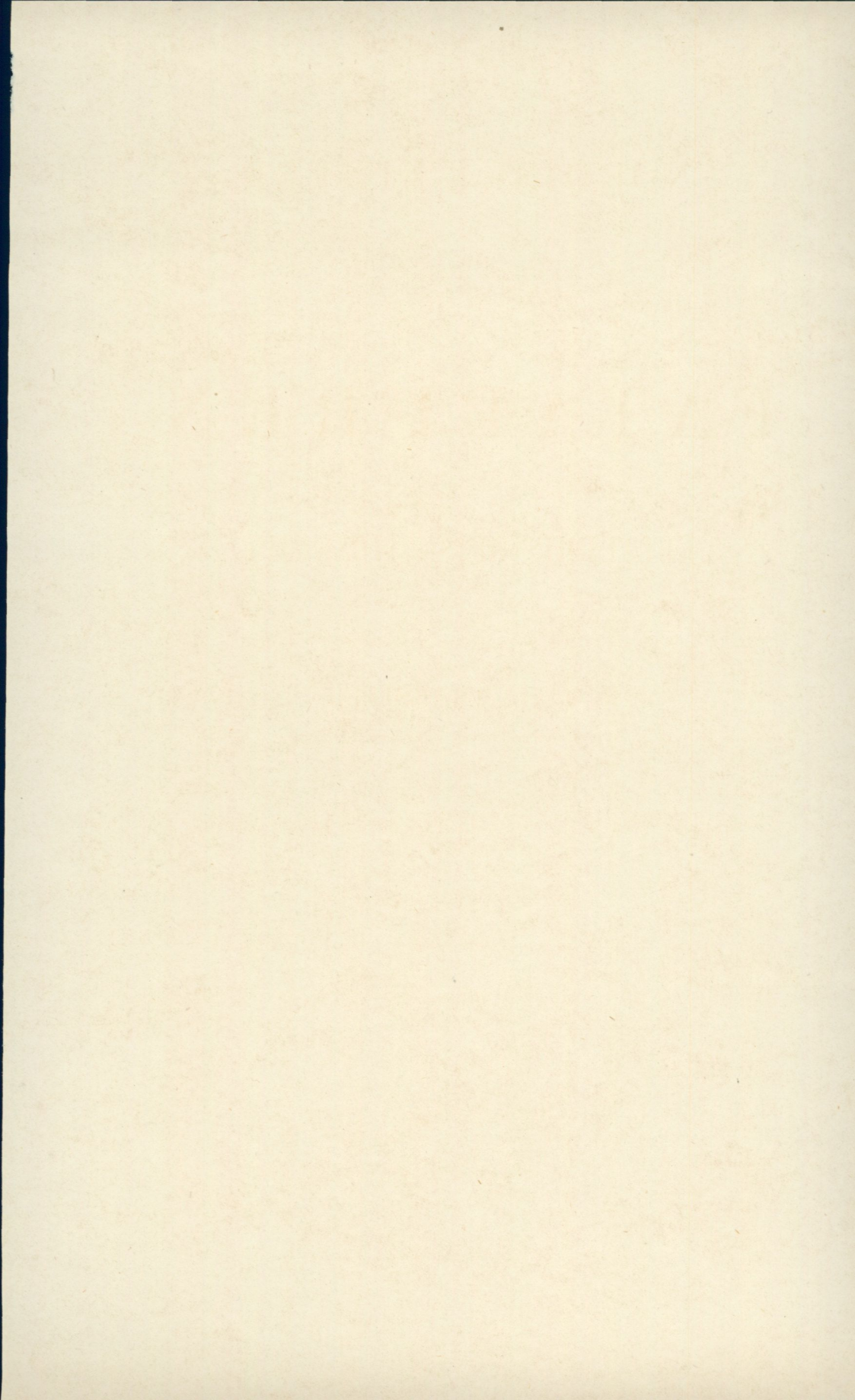
Stockholm i mars 1913.

Underdånigast

*Rudolf Cederström*

Intendent och föreståndare för Lifrustkammaren.

<sup>1</sup> Här ej aftryckt.



NORDISKA MUSEET

F A T A B U R E N

KULTURHISTORISK TIDSKRIFT

UTGIFVEN AF

N. E. HAMMARSTEDT

INTENDENT VID NORDISKA MUSEET

1913



STOCKHOLM

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

1914

[130153]



## INNEHÅLL.

	Sid.
AMBROSIANI, S., Rörstrandskakel från år 1727 . . . . .	53
» , »Midsommarstakar» eller »majstänger» . . . . .	111
» , Gammaldags logbelysning . . . . .	174
» , Mötena i Skara 11—14 juni 1913 . . . . .	118
ARWIDSSON, IVAR, Några ord om nät-tältnar af granrötter . . . . .	57
» , Om s. k. laxjärn, harpunartade redskap för fångst af lax	104
CEDERBLOM, G., och UPMARK, G., Professorskan Thérèse Kjellbergs silfver-	
samling . . . . .	237
EKHOLM, GUNNAR, Fiscus nationis uplandicæ. Ett upptäckt minne från	
forna dagars studentlif . . . . .	179
ERIXON, SIGURD, Ett förslag till inre restaurering af Söderköpings stads-	
kyrka. Ett karaktäristiskt program från 1802 af Pehr Hörberg . . . . .	167
FELLBERG, H. F., Dödskota . . . . .	99
Granruskor i åkern. Ur K. Svenska Wetensk. Acad:s Handlingar 1741.	182
HAGBERG, LOUISE, Mattsmässa i Gagnef. På spaningsfärd efter en gammal	
folksed . . . . .	9
» , »Stora rofvor och långt lin.» Gamla seder och bruk	
i förbindelse med linodlingen . . . . .	129
HAMMARSTEDT, N. E., Bröllops- och fastlagsbjörn . . . . .	1
HILDEBRAND, BENGT O. H., En brudpigedräkt på Fogdön i början af	
1800-talet . . . . .	109
HOLMLUND, GOTTFR., »Skjuta björn och böta på björnhuden» . . . . .	113
T. H., En bondgård i Småland 1714 . . . . .	169
KEYLAND, NILS, Primitiva eldgörningsmetoder i Sverige. Gnideld, vrid-	
eld, slageld. Fortsättning . . . . .	86, 193
Källkult i Kinnarumma sn, Marks hd, Västergötland. Ur Götheborgska	
Magasinet 1760 . . . . .	182
LAMPA, SVEN, Brytningen mellan gammalt och nytt i Knallebygden . . . . .	43
LITBERG, NILS, Gottländska ringklubbor . . . . .	65
Nyårsseder vid medlet af 1700-talet. Ur Götheborgska Magasinet 1759.	180
RAPHAEL, ELLEN, Öländska gårdar och deras inventarier 1677 . . . . .	17
STADLING, J., Björnupptåg i Oviksfjällen . . . . .	256

Westerdahls, F., Anvisning för folklifsforskning. Ur Tidningar Utgifne af et Sällskap i Åbo 1771 . . . . .	185
Vildbin, fångst af. Ur F. Cooper, Bijägaren . . . . .	183
WIKMAN, K. ROB. V., Frieri, förlofning och bröllop i Delsbo. Anteckningar samlade af Einar Spjut . . . . .	73

*Litteratur:*

WILLIAM ANDERSON, Svenskt stadslif under 1700-talet. Tidsbilder från Karlskrona. Stockholm 1912. Af G. C—m . . . . .	192
FABIAN BAERENDTZ, Kalmar Museum, vägledning för besökande. 3 uppl. Kalmar 1910. Af —a—i . . . . .	63
E. HOFFMANN-KRAYER, Feste und Bräuche des Schweizervolkes. Zürich 1913. Af N. E. H. . . . .	116
CARL VON LINNÉ, Iter lapponicum. Andra upplagan, ombesörjd af Th. M. Fries. Uppsala 1913. Af —a—i . . . . .	190
LORENZO MAGALOTTI, Sverige under år 1674, utgifven af Carl Magnus Stenbock. Stockholm 1912. Af —a—i . . . . .	61
T. NORLIND, Svenska allmogens lif i folksed, folktro och folkdiktning. Stockholm 1912. Af N. E. H. . . . .	186
OTTO RYDBECK, Lunds domkyrka. Historik samt vägledning för besökande. Lund 1911. Af —a—i . . . . .	62
Västergötland. Bidrag till landskapets kulturhistoria och naturbeskrifning, utg. under redaktion af Sven Lampa. 1. S. Landtmanson, Folkmusik i Västergötland. Uppsala 1911. Af —a—i . . . . .	117

*Notiser:*

Jämtlands läns fornminnesförening, s. 64. — Utställning af protestantiska kyrkoinventarier, s. 115. —

**Bilaga.** Redogörelse för Nordiska Museets utveckling och förvaltning år 1912 samt Redogörelse för Kungl. Lifruskammarens och därmed förenade samlingars utveckling och förvaltning år 1912.

# Samfundet för Nordiska Museets främjande.

---

I hufvudstaden bosatt stiftande ledamots årsavgift är *sju* kronor. Utom hufvudstaden bosatt ledamot erlägger en årsavgift af *fem* kronor.

Enligt § 6 i samfundets stadgar är emellertid den, som i stället för den årliga ledamotsavgiften på en gång erlägger minst ett hundra kronor, att anse såsom ständig ledamot och sedan befriad från alla avgifter.

Ledamot, såväl stiftande som ständig, erhåller årligen ett årskort till Nordiska Museets samtliga afdelningar för sig personligen eller för en medlem af sin familj, hvilkens namn i sådant fall torde uppgifvas. Tidskriften »Fataburen» utdelas till medlemmar bosatta utom Stockholm. Därstädes boende kunna erhålla densamma till halfva boklädspriset genom museets expedition å Skansen.

Dessutom eger ledamot rätt att för de närmaste medlemmarna af sin familj (man, hustru, syskon eller barn) erhålla årskort gällande till museets samtliga afdelningar för ett pris af *tre* kronor för hvarje sådan medlem. Årskort till Museet å Lejonslätten kosta eljest 5 kr. för vuxna, 3 kr. för barn och till Skansen 6 kr. för vuxna, 4 kr. för barn.

På det stiftande ledamot ej må hafva besvär med årsavgiftens insändande, upptages densamma utom Stockholm genom postförskott samt i Stockholm efter midten af januari genom bud. De i Stockholm bosatta medlemmar, som så önska, kunna dock fr. o. m. den 15 dec. till midten af jan. å museets expedition å Skansen utlösa sina årskort.

Bref och meddelanden torde ställas till Sekreteraren i Samfundet för Nordiska Museets främjande, adress Nordiska Museet, Stockholm 14. Allm. telefon 4. Riks telefon 13 10.

**F**örfattare och förläggare, som önska böcker och uppsatser anmälda eller omnämnda i tidskriften, behagade insända dem under adress *Nordiska Museet*, Stockholm 14. Manuskript, meddelanden och uppgifter insändas under samma adress.

**F**ataburen utkommer med 4 häften om tillsammans minst 256 sidor årligen och åtföljes dessutom af en redogörelse för museets förvaltning.

Tidskriften kostar i bokhandeln och på posten 5 kr. för årgång. Lösa häften säljas i mån af tillgång för 2 kr. Till de ledamöter i Samfundet för Nordiska Museets främjande, som äro bosatta utom Stockholm, utdelas tidskriften gratis. I hufvudstaden boende ledamöter kunna erhålla tidskriften till halfva boklåspriset vid rekvisition genom museets expedition å Skansen.

*Pärmar*, afsedda för Fataburens olika årgångar, af blått linne samt till ett pris af 1 kr. för årg., finnas efter rekvisition att tillgå hos K. hofbokbindaren GUSTAF HEDBERG, Regeringsgatan 28 A, Stockholm C.

## **NYTT:**

**BILDER AF UTSTÄLLDA FÖREMÅL I NORDISKA MUSEET.** Pris 1 kr. 50 öre. Direkt från Nordiska Museet eller genom bokhandeln.

**MÖBLER I AFDELNINGEN FÖR DE HÖGRE STÅNDEN.** 100 plancher, däraf 16 i färg. Med text af G. Upmark. H. 1—4. Pris 7 kr. per häfte; alla 4 häftena i ett band kr. 32:50. P. A. Norstedt & Söners förlag. Genom bokhandeln.